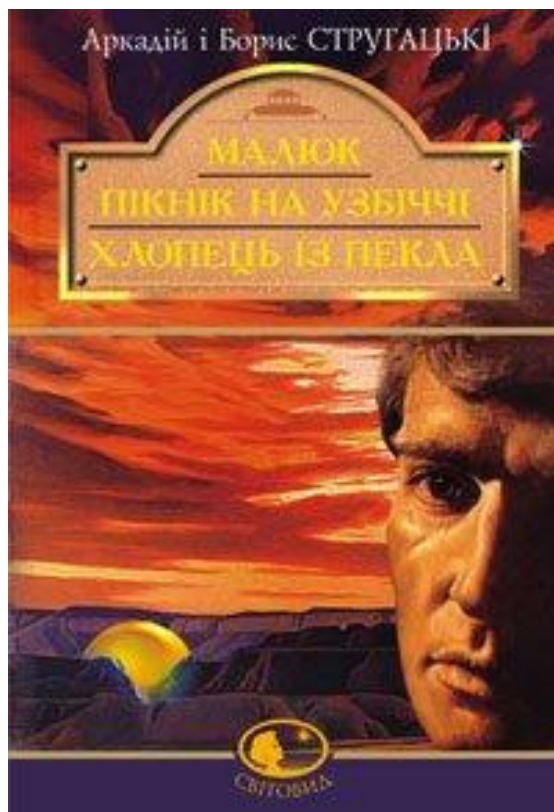

ARKADIJ I BORYS STRUGAČKI

MALUK

Navčalna knyha — Bohdan
Ternopil — 2007

Sumna istorija samotnioji dytyny, kotra z voli vypadku opynyłasia na čužij planeti. Zemlany, prahnučy kontaktu iz mohutnioju nehumanoidnoju rasoju, chočut' vykorystaty Maluka v jakosti poserednyka, zabuvajučy, ščo vin, popry vse — rozumna žyva istota, sfornovana osobystiŕ.

Z rosijškoji pereklaŕy A. Sahan i B. Ščavurŕskij

ROZDÍĽ I

POROŽNEČA I TYŠA

— Znáješ, — skazala Majka, — u mene jakeš durne peredčuttia...

My stojały bila glidera, vona dyvyłasia sobi pid nohy i dľubała kabľukom pro-merzľyj pisok.

Ja ne znav, ščo vidpovisty. Peredčuttiv ja ne mav nijakych, ale meni, zahaľom kažučy, tut takož ne podobaloš. Ja prymružyvsia i počav dyvytysia na ajsberg. Vin vysočiv nad obrijem veľetenškoju bryľoju cukru, slipučo-biľe vyščerbľene ikľo, duže choľodne, duže neporušne, duže monolitne, bez usich cych malovnyčych merectiň ta pereľyviv, — pomitno buľo, ščo jak vrizavsia vin u cej pľaskyj bezzachysnyj bereh sto tysiač rokiv tomu, tak i zbyrajeťsia prostyrčaty tut šče sto tysiač rokiv na zazdrišť usim svojim pobratymam, ščo neprykajano drejfujut u vidkrytomu okeani. Plaž, — hľadeňkyj, siro-žovtyj, vybľyskujučy miriädamy ľusočok ineju — tulyvsia do nioho, a pravoruč buv okean, svyncevyj, ščo dychav ochoľoľym metaľom i buv povytyj choľodnym riabotynniam, bila obriju čornyj, nače tuš, nepryrodno mertvyj. Livoruč nad hariačymy džereľamy, nad boľotom, ľežav siryj šaruvatyj tuman, za tumanom ľedve prohladaľysia jizakuvati sopky, a dali hromadyľysia strimčasti temni skeli, vkryti plamamy snihu. Skeli ci tiahľysia uzdovž usioho uzberěžzia, doky siahaľo oko, a ponad skelamy u bezchmarnomu, ale takož neveseľomu kryžanomu siro-buzkovomu nebi zdijmaľosia krychitne, choľodne buzkuvate sonce.

Vanderchuze vyliz iz glidera, vidrazu natiahnuv na hoľovu chutrianyj kapiušon i pidijšov do nas.

— Ja hotovyj, — povidomyv vin. — De Komov?

Majka korotko znyzala pľečyma i pochukala na zadubili palci.

— Zaraz pryjde, napevno, — rozhubľeno vidpoviľa vona.

— Vy kudy siohodni? — zapytav ja Vanderchuze. — Na ozero?

Vanderchuze trochy zakynuv obľyččia, vidkopyľyv nyžniu hubu i sonľyvo podvyvysia na mene poverch kinčyka nosa, vidrazu zrobyvšyš schožym na litnioho verbluda z rysiačymy bakenbardamy.

— Nudno tobi tut samomu, — spivčutľyvo promovyv vin. — Ale ž dovedeťsia poterpity, jak ty hadaješ?

— Hadaju, dovedeťsia.

Vanderchuze šče bilše zakynuv hoľovu i z tijeju samoju verblužoju pychatistiu pohlanuv u napriamku ajsberga.

— Tak, — spivčutľyvo promovyv vin. — Ce duže schože na Zemľu, ale ce ne Zemľa. U ciomu j usia bida iz zemľepodibnymy svitamy. Postijno počuvaješsia obdurenym. Obkradenym počuvaješsia. Ale j do cioho možna zvyknuty, jak ty hadaješ, Majko?

Majka ne vidpoviľa. Siohodni vona čomuš zovsim zasumuvala. Čy navpaky — serdyłasia. Ta z Majkoju take vzhali-to trapľajeťsia, vona ce lubyť.

Pozadu, ľeheľko cmoknuvšy, ľopnuľa peretyňka luka, i na pisok zistrybnuv Komov. Pochapcem, na chodu zastibajučy dochu¹, vin pidijšov do nas i uryvčasto zapytav:

— Hotovi?

— Hotovi, — vidpoviv Vanderchuze. — Kudy my siohodni, Hennadiju? Znovu na ozero?

— Tak, — skazav Komov, porpajučyś iz zastibkoju na horli. — Naskilky ja rozumiju, Majje, siohodni vaś kvadrat ťistdesiat čotyry. Moji točky: zachidnyj bereh ozera, vysota sim, vysota dvanadciať. Rozkľad utočnyĵo po dorozii. Popov, vas ja poprošu nadisľaty radiögramy, ja zaľyśyv jich u rubci. Zvjazok zi mnoju čerez glider. Povernennia o visimnadciatij nul-nul za miscevyĵ časom. U vypadku zatrymky poperedyĵo.

— Zrozumilo, — skazav ja bez entuziäzmu: ne spodobalaśia meni cia zhadka pro možľyvu zatrymku.

Majka movčky ruśyla do glidera. Komov uporavsia, nareűti, iz zastibkoju, proviv doľoneju po hrudiach i teű piűov do glidera. Vanderchuze potysnuv meni pľeče.

— Namahajsia jaknajmeneű vytriűčatysia na vsi ci pejzaűi, — poradyv vin. — Sydy po zmozi vdoma i čytaj. Bereűy kvity svojeji seľezinky.

Vin nekvapom zaliz u glider, vmostyvsvia u vodijűskomu krisli i pomachav meni rukoju. Majka, nareűti, dozvoľyla sobi vsmichnutyś i teű pomachala meni rukoju. Komov, ne dyvlačyś, kyvnuv, lichtar zasunuvsia, i ja perestav jich bačyty. Glider nečutno ruűyv z miscia, strimko kovznuv upered i vhoru, vidrazu zrobyvsia maľeňkym i čornym ta znyk, nenače joho j ne buľo. Ja zaľyśyvsvia sam-odyn.

Jakyűś čas ja stojav, zapchavűy ruky hľyboko v kyűeni dochy, i dyvyvsia, jak trudiatsia moji chľopjata. Za nič vony popraciuvaly na sľavu, vtomyľyś, ochlaľy i teper, rozhornuvsy energozabirnyky na maxymum, ŗadibno kovtaľy blidyj buljončyk, jakyj zhodovuvalo jim mlave buzkove svityľo. I niűűo inűe jich ne turbuvalo. I ničoho bilűe jim buľo ne treba, navitű ja jim buv ne potriben — prynajmni, doty, poky ne vyčerpajeűsia jichnia programa. Ťčopravda, nezhrabnyj tovstun Tom ťčorazu, koľy ja potraplav u poľe joho vizyriv, umykav rubinovyj ľobovyj sygnaľ, i pry baűanni ce možna buľo by spryjmaty jak pryvitannia, jak vvičľyvo-rozhubľenyj uklin, aľe ja ŗ to znav, ťűo ce prosto označaje: «U mene ta v inűyĵ use harazd. Vykonyĵemo zavdannia. Čy nemaje novych vkaűivok?» Ja ne mav novych vkaűivok. Ja mav bahato samoty i bahato, duűe bahato mertvoji tyűi.

Ce ne buľa vatiana tyűa akustyčnoji ľaboratoriji, vid jakoji zakľadaje vucha, i ne ta dyvovyűna tyűa zemnoho zamiűkoho večora, jaka, osviiűajučy, ľahidno omyvaje mozok, zaspokojuje i jednaje tebe z usim najkraűčym, ťűo je u sviti. Ce buľa tyűa osobľyva — pronyűľyva, prozora, nače vakuum, zdatna vytripaty vsi nervy, — tyűa veľyčeznoho, absolutno poroűnioho svitu.

Ja začkovano ozyrnuvsia. Zahaľom, mabuť, ne možna tak hovoryty pro sebe; mabuť, slid buľo by skazaty prosto: «Ja ozyrnuvsia». Prote ja j spravdi ozyrnuvsia ne prosto, a same začkovano. Bezűumno praciuvaly kibery. Bezűumno sľipyľo buzkove sonce. Z cym treba buľo jakoű pokinčyty.

---

¹ **Docha** — verchnij odiah iz chutrianym verchom i takuju samoju pidkľadkoju.

Například, možná bylo možné narežít zbratysia i projtysia do ajsberga. Ale do nioho bylo kilometrů pět, a standardní instrukce kategoričnó zaboroniaje čerhovomu viddalatysia vid korabla bilše jak na sto metrů. Mabuť, za inšych obstavyn bylo b do did'ka spokuslyvo ryzyknuty i porušyty instrukciju. Ta tilky ne tut. Tut ja mih vidijty i na pět kilometrů, i na sto dvadciat' pět, i ničoho by ne trapyloš ni z mnoju, ni z mojim korabľem, ni z desiatkom inšych korabľiv, ščo znachodiaťsia zaraz po vsich klimatyčnych pojasach planety na pivdeň vid mene. Ne vystrybne z cych koriačkovatych netrův krovožerlyve čudovyško, ščoby zžerty mene, — nema tut nijakych čudovyšk. Ne našetyť z okeanu lutyj tajfun, ščoby pidniaty korabel i požburyty na ci pochmuri skeli, — ne pomičeno tut ni tajfuniv, ni inšych zemľetrušiv. Ne bude tut nadterminovoho vyklyku z bazy z ohoľošenniam biölogičnoji tryvohy — ne može tut buty biölogičnoji tryvohy, nema tut ni virusiv, ni bakterij, nebezpečnych dla bahatoklityynnych stvoriň. Ničoho tut nema, na cij planeti, krim okeanu, skel i karlykovych derev. Necikavo tut porušuvaty instrukciju.

Ta j vykonuvaty jiji tut necikavo. Na bud'-jakij poriadnij biölogično aktyvnij planeti did'ka lysoho ja stojav by otak, ruky v kyšeniach, na tretij deň pısla posadky. Ja by litav zaraz jak pidpaľenyj. Naľahodžennia, zapusk i ščodobovyj kontrol nastrojky storoža-rozvidnyka. Organizacija navkoľo korabla — i navkoľo budivelnoho majdančyka, miž inšym, — Zony Absolutnoji Biölogičnoji Bezpeky. Zabezpečennia zhadanoji ZABB vid napadu z-pid Gruntu. Kožni dvi hodyny kontrol i zamina filtrův — zovnišnich bortovych, vnutrišnich bortovych ta indyvidualnych. Obľaštuvannia mohylnyka dla pochovannia vsich vidchodiv, u tomu čysli j vykorystanych filtrův. Kožni čotyry hodyny sterylizacija, dehazacija ta dezaktivacija kerujučych system kibermehanizmiv. Kontrol informaciji robotiv medslužby, zapuščenych za meži ZABB. Nu j inši dribnyci: meteozondy, sejsmična rozvidka, speľeonebezpeka, tajfuny, obvaľy, seli², karstovi skydy³, lisovi požeži, vyveržennia vulkaniv...

Ja ujavyv sobi, jak ja, u skafandri, spitniľyj, nevyspanyj, zľyj i vže trochy otupiľyj, promyvaju nervovi vuzľy tovstunu Tomu, a storož-rozvidnyk motajetsia v mene nad hoľovoju i z napoľehlyvistiu idiöta udvadciate spoviščaje mene pro pojavu pid hen tym korčem strašnoji krapčastoji žaby nevidomoho jomu vydu, a v navušnykach vereščat' tryvožni sygnaľy ne na žart schvylovanych robotiv med služby, jaki zjasuvaly, ščo takyj-to miscevyj virus daje nestandardnu reakciju na probu Baľtermanca i, otže, teoretyčnó zdaten prorvaty biöblokadu. Vanderchuze, kotryj, jak i našetyť likariu ta kapitanu, sydyť u korabli, stavyt' mene do vidoma, ščo vynykľa nebezpeka provalytyš U drahovynu, a Komov iz kryžanym spokojem u hoľosi povidomľaje po radiö, ščo dvyhun glidera, naskilky vin rozumije, stočenyj maľenkymy komachamy, schožymy na murach, i ščo murachy ci v danyj moment probujut' na zub joho skafandr... Uch! Prote na taku planetu mene, zvisno, ne vziaľy b. Mene vziaľy same na taku planetu, dla jakoji instrukciju ne pysani. Bo ne potribni vony tam.

Pered lukom ja zatrymavsia, strusyv z pidošov našlyplyj pisok, postojav trochy,

---

² Sel — korotkočasnyj burchlyvyj pavodok na hirškych ričkach iz veľykym vmistom namuľu j uľamkiv hirškych porid.

³ Karstovi skydy — skydy, spryčyneni dijeju pidzemnych vod u rozčynnych porodach.

pokľavšy doľoniu na teplej dychajúcej borte korabla, i tyčnuv palcem u peretyнку. U korabli teľ buľo tycho, ale ce vse-taky buľa domašnia tyša, tyša porožnioji i za-tyšnoji kvartyry. Ja skynuv dochu i projšov prosto v rubku. Bila svoho pulta ja za-trymuvatysia ne stav — ja j tak bačyv, ščo vse harazd, — a vidrazu siv za raciju. Radiögramy leľaly na stoľky. Ja uvimknuv šyfrator i počav nabyraty text. U peršij radiögrami Komov povidomlav na bazu koordynaty trioche peredbačenyche stijbyšč, zvituvav pro malkiv, jakyche učora zapustyľy v ozero, i radyv Kimaturi ne pospišaty z pľazunamy. Use ce buľo bilš-menš zrozumiľo, ta ot iz druhoji radiögramy, adresovanoji v Centralnyj informatorij, ja zrozumiv tilky, ščo Komovu do zarizu potribni dani ščodo igrek-faktora dla dvonormalnoho humanojida z čotyrochpoverchovym indexom, jakyj u cilomu skľadajeťsia z devjaty cyfr i čotyrnadciaty grečkyche liter. Ce buľa sucilna i nepronykna vyšča xenopsychologija⁴, na jakij ja, jak i bud'-jakyj normalnyj humanojid indexu nul, ne rozumivsia absolutno. Ta j ne treba.

Nabravšy text, ja uvimknuv službovyj kanaľ i peredav usi povidomľennia v od-nomu impulsi. Potim ja zarejestruvav radiögramy, i raptom meni spaľo na dumku, ščo čas i meni nadisľaty svij peršyj zvit. Sebto, ščo, vľasne, označaje — zvit... «Grupa ER-2, budivelni roboty za standartom 15, vykonannia stilky-to vidsotkiv, data, pid-pys». Use. Meni dovelosia pidvestysia i pidijty do svoho pulta, ščoby pohlanuty na grafik vykonannia, i ja vidrazu zrozumiv, čoho ce mene raptom potiahľo na zvit. Sprava tut buľa ne u zviti, a prosto ja, napevno, vľe dosyť dosvidčenyj kibertechnik i vidčuv perebij, navit' ničoho ne bačacy i ne čujučy: Tom znovu zupynyvsia, zovsim jak učora, ni z toho ni z sioho. Jak i včora, ja rozdratovano tyčnuv palcem u kľavišu kontrolnoho vykľyku: «U čomu rič?» Jak i včora, sygnaľ zatrymky vidrazu Ź zhas — i spaľachnuv rubinovyj vohnyk: «U nas use harazd, vykonujemo zavdannia. Čy ne-maje novyche vkaživok?» Ja dav jomu vkaživku vidnovyty robotu j uvimknuv videoekran. Džek i Rex praciuvaty zavziato, i Tom takož zrušyvsia, ale v perši sekundy jakoš dyvno, maľo ne bokom, prote vidrazu Ź vyrivniavsia.

— E, brate, — skazav ja vhoľos, — vydno, ty v mene perevtomyvsia i treba tebe, brate, počystyty. — Ja zazymuv u robočyj ščodennyk Toma. Profilaktyku jomu na-leľalo robyty siohodni vvečeri. — Harazd, do večora my z toboju jakoš dotiahnemo, jak ty hadaješ?

Tom ne zaperečuvav. Jakyjš čas ja dyvyvsia, jak vony praciujuť, a potim vy-mknuv videoekran: ajsberg, tuman nad boľotom, temni skeli... Chotiľoš objytysia bez cioho.

Zvit ja vse-taky nadisľav i vidrazu zvjazavsia z ER-6. Vadyk vidhuknuvsia neh-ajno, nače tilky cioho i čekav.

— Nu ščo tam u vas? — zapytaly my odyň odnoho.

— U nas ničoho, — vidpoviv ja.

— U nas jaščirky pozdyčaly, — povidomyv Vadyk.

— Ech, vy, — skazav ja. — Poperedžav že vas Komov, ulubľenyj učeň doktora Mbohy: ne pospišajte vy z pľazunamy.

— A čto z nymy pospišaje? — zaperečyv Vadyk. — Jakščo chočeš znaty moju

---

⁴ [3]

dumku, vony tut prosto ne vyžyvuť. Spekota ž!

— Kupajeteš? — zapytav ja iz zazdristiu.

Vadyk pomovčav.

— Spoliskujemosia, — vidpoviv vin z neochotoju. — Čas vid času.

— Čoho tak?

— Porožnio, — skazav Vadyk. — Nahaduje žachlyvo velyku vannu... Ty cioho ne zrozumiješ. Normalna ludyna takoji nejmovirnoji vanny ujavyty ne može. Ja tut zaplyv kilometriv na pjať, spočatku vse buło harazd, a potim raptom jak ujavyv sobi, ščo ce ž ne basejn — okean! I, krim mene, nema v niomu žodnoji žyvoji tvariuky... Ni, staryj, tobi cioho ne zrozumity. Ja mało ne potonuv.

— Ta-a-k, — protiahnuv ja. — Otže, u vas tež...

My poterevenyły šče dekilka chvylyn, a potim Vadyka vyklykala baza, i my pospichom rozproščalyš. Ja vyklykav ER-9. Hans ne vidhuknuvsia. Možna buło b, zvisno, vyklykaty ER-1, ER-3, ER-4 j tak dali — do ER-12, pohovoryty pro te, ščo, movlav, porožnio, bezžyvno, movlav, ałe jaka z cioho koryst'? Jakščo podumaty, nijakoji. Tomu ja vymknuv raciju i peresełyvsia do sebe za pult. Jakyjś čas ja sydiv prosto tak — dyvyvsia na roboči ekrany i dumav pro te, ščo sprava, jaku my robymo, ce podvijno dobra sprava: my ne tilky riatujemo pantiänciv vid nemynučoju i poholovnoji zahybeli, my šče j ciu planetu riatujemo — vid porožneči, vid mertvoji tyši, vid bezhlyzdia. Potim meni spało na dumku, ščo pantiänci, napevno, dovoli dyvna rasa, jakščo naši xenopsychology vvažajuť, ščo cia planeta pidchodyť jim najkrašče. Dyvnij, mabuť, sposib žyttia u nych na Panti. Ot dostavlať jich siudy — spočatku, zvyčajno, ne vsich, a po dva — po try predstavnyky vid kažnoho plemeni, — pobačať vony cej promerzlyj plaž, cej ajsberg, porožnij kryžanyj okean, porožnie buzkove nebo, pobačať i skažuť: «Čudovo! Zovsim jak udoma!» Jakoś ne viryťsia. Ščo-pravda, do jichnioho pryjizdu tut uže ne bude tak porožnio. V ozerach bude ryba, v chaščach — dyčyna, na miłynach — jistivni mušli. Može, i jaščirky koły-nebud' pryžyvuťsia, a naš ajsberg zasydiať jaki-nebud' ptašečky... Do toho ž, slid skazaty, u stanovyšči pantiänciv ne dovodyťsia osoblyvo perebyraty. Jakby, naprykjad, stało vidomo, ščo naše Sonce ot-ot vybuchne i zlyže iz Zemli vse žyve, ja, napevno, tež ne vereduvav by. Napevno, skazav by sobi: ničoho, jakoś prožyvemo. Ščopravda u pantiänciv nihto j ne pytaje. Vony odnakovo ničoho ne rozumijuť, kosmografiji v nych šče nemaje, navit' najprymityvnišoju. Tož vony i ne diznajuťsia, ščo peresełyvsia na inšu planetu...

Raptom ja počuv deščo. Jakyjś šurchit, nače jaščirka probihła. Pro jaščirku ja, napevno, zhadav čerez moju nedavniu rozmovu z Vadykom, naspravdi ž zvuk buv led' čutnyj i zovsim nevyznačenyj. Potim u dalniomu kinci rubky ščoś coknuło — i vidrazu ž deš pošlylasia civkoju voda. Na samij meži čutnosti tripotiła i dzyžčala muha, ščo potrapyla v pavutynnia, skoromovkoju burmotiły rozdratovani hołosy. I zнову korydorom probihła jaščirka. Ja vidčuv, ščo meni vid napružennia zsumyło šyju, i pidvivsia. Pry ciomu ja začepyv dovidnyk, jakyj ležav na kraju pulta, i vin zi strašnym hurkotom upav na pidlohu. Ja pidniav joho i zi strašnym hurkotom požburyv nazad na pult. Ja zadudiv badioryj marš i, karbujučy krok, vyjšov u korydor.

Ce vse tyša. Tyša ta porožneča. Vanderchuze ščovečora pojasnuje nam ce jak-najzrozumiliše. Ludyna — ne pryroda, vona ne terpyť porožneči. Opynyvšys u porožneči, vona prahne jiji zapovnyty. Vona zapovnuje jiji prymaramy j ujavnymy zvukamy, jakščo ne v zmozi zapovnyty jiji čymoś realnym. Ujavnych zvukiv ja za ci try dni nasluchavsia dostatnio. Očevydno, nebavom počnuťsia prymary...

Ja krokuvav korydorom povz porožni kajuty, povz bibliöteku, povz arsenal, a koły prochodyv povz medyčnyj vidsik, vidčuv slabkyj zapach — svižyj i vodnočas nepryjemnyj, nače vid našatyrnoho spyrtu. Ja spynyvsia i pryniuchavsia. Znajomyj zapach. Choča ščo ce take — nezrozumilo. Ja zazyrnuv u chirurgičnu. Postijno vvimknenyj i hotovyj do diji kiberchirurg — velyčeznyj biłyj sprut, pidvišenyj do steli, — chołodno hlanuv na mene zelenuvatymy očyskamy i z hotovnistiu pidniav manipulatory. Zapach tut buv hustišyj. Ja vvimknuv avarijnu ventylaciju i zakrokvav dali. Ce ž treba, jak u mene zahostryťs usi vidčuttia. Vže ščo-ščo, a niuch u mene zavždy buv nehodiaščym...

Svij dozornyj marš ja zakinčyv na kuchni. Tut takož buło povno zapachiv, ale proty cych zapachiv ja ničoho ne mav. Ščo b tam ne kazały, a na kuchni maje pachnuty. Na inšych korablach ščo na kuchni, ščo v rubci — odne i te same. U mene cioho nema i ne bude. U mene svoji poriadky. Čystota čystotoju, a na kuchni maje pryjemno pachnuty. Smačno. Zbudłyvo. Meni tut dovodyťsia čotyry razy na deň skladatay menu, i ce, zauvažte, za povnoji vidsutnosti apetytu, bo apetyt i porožneča-tyša — reči, očevydno, nesumisni...

Na skladdannia menu meni znadobyłosia ne menše pivhodyny. Ce buły važki pivhodyny, ale ja zrobyv use, ščo mih. Potim ja vvimknuv kucharia, vtovkmačyv jomu menu i pišov pohlanuty, jak praciujuť moji chłopjata.

Uže na porozi rubky ja pomityv, ščo trapyłasia NP⁵. Usi try roboči ekrany na mojemu puli pokazuvaly ciłkovytu zupynku. Ja pidbih do pulta j uvimknuv videoekran. Meni serce tiochnulo: budivelnyj majdančyk buv porožnim. Takoho v mene šče nikoły ne traplałoś. Ja navit' ne čuvav, ščo take vzhali može statysia. Ja potrusyv hołovoju i kynuvsia do vychodu. Kiberiv chtoś vykrav... Vypadkovyj meteoryt... udaryv Toma po kryžach... Skazyłaś programa... Nemožłyvo, nemožłyvo! Ja vletiv u keson⁶ i schopyv dochu. Ruky ne vtrapały v rukavy, kudyś znykły zastibky, i poky ja zmahavsia z dochoju, jak baron Miunchhauzen⁷ zi svojeju oskaženiłoju šuboju, pered mojimy očyma stojała žachłyva kartyna: chtoś nevidomyj i nemožlyvyj vede moho Toma, jak sobačatko, i kibery pokirno povzuť priamisińko v tuman, u dymnu triasovynu, porynajuť u buru ridotu i znykajuť nazavždy... Ja z rozmachu kopnuv nohoju peretyнку i vystrybnuv nazovni.

Vse poplyvlo meni pered očyma. Kibery buły tut, bila korabla. Vony tovkłysia bila vantažnoho luka, vsi troje, ľehenko vidštovchujučy odyn druhoho, tak niby

---

⁵ N.P. — nadzvyčajna podija.

⁶ Keson — vodonepronykna kamera, jaku vykorystovujuť dla pidvodnych robit.

⁷ Baron Miunchhauzen — heroj znamenytogo cyklu veselých nebyťč, ščo buv vydanyj u Łondoni u 1785 r. R. E. Raspe.

kožen namahavsia peršym potrapyty do triummu. Ce buło nemožlyvo, ce buło neprystojno, ce buło strašno.

Vony nemov namahałysia jakomoha švydše opynytyisia u triummi, vid čohoś schovatyś, uriatuvatysia... Vidome take javyšče druhoji pryrody — oskaženiłyj robot, vono traplajeťsia duže ridko, a pro oskaženiłoho budivelnoho robota ja ne čuv nikoły. Odnak moji nervy buły nastilky nakručeni, ščo zaraz ja buv hotovyj do cioho. Ta ničoho ne stałosia. Pomityvšy mene, Tom prypynyv vovtuzytyś i vvimknuv sygnał «čekaju vkaživok». Ja rišuče pokazav jomu rukamy: «Povernutyś na misce, prodovžuvaty vykonannia programy». Tom słuchniano vvimknuv zadnij chid, rozvernuvsia i pokotyv nazad na majdančyk. Džek i Rex, zrozumiło, posunuły za nym. A ja vse stojav bila luka, v horli u mene peresochło, kolina osłabły, i meni duže chotiłosia prysisty.

Ale ja ne prysiv. Ja počav pryvodyty sebe do ładu. Docha na meni buła zastibnuta koso-kryvo, vucha merzły, na čoli i na ščokach švydko zastyhav pit. Povilno, namahajučyś kontroluvaty vsi svoji ruchy, ja vyter obłyččia, zastibnuvsia jak slid, nasunuv na oči kapiušon, natiahnuv rukavyčky. Sorom ziznavatysia, zvyčajno, ale ja vidčuvav strach. Vłasne kažučy, ce vže buv ne sam strach, ce buły załyšky perežytoho strachu, zmišani z soromom. Kibertechnik, ščo zlakavsia vłasnych kiberiv... Meni stało ciłkom zrozumiło, ščo pro cej vypadok ja nikoły i nikomu ne rozpovim. Čort zabyraj, u mene ž nohy trusyłysia, vony v mene j zaraz jakiś vatiani, i najbilše na sviti meni zaraz chočeťsia povernutysia na korabel, spokijno, podilovomu obdumaty podiji, rozibratysia. Dovidnyky dejaki perehlanuty. A naspravdi ja, mabuť, prosto bojusia nabłyžatysia do mojih chłopjat...

Ja rišuče zapchav ruky u kyšeni i rušyv do budmajdančyka. Chłopjata praciuvaty niby ničoho j ne trapyłosia. Tom, jak zavždy, zapobihlyvo spytav u mene novych vkaživok. Džek obroblav fundament dyspetčerškoji, jak jomu j naležało za programoju. Rex ruchavsia zyhzahamy po hotovij dilnyci posadočnoji smuhy i zajmavsia rozčyščanniam. A taky ščoś u nych neharazd iz programoju. Kaminnia jako hoś na smuhu nažburlały... Ne buło cioho kaminnia, ta j ne potribne vono tut, vystačaje budmateriälu j bez kameniu. Avžež, vidkoły Tom todi zupynyvsia, tak vidtodi vony ostanniu hodynu zajmałysia tut čymoś ne tym. Sučcia jakeś valajeťsia na smuzi... Ja nachylyvsia, pidniav sučok i projšovsia vzad-vpered, popleskujučy sebe cym sučkom po chalavi. A čy ne spyntyty meni jich prosto zaraz, ne dožydajučyś času profilaktyky? Nevže ž, čort zabyraj, ja deś napartačyv u programi? Hadky ne maju... Ja žburnuv sučok na kupu kaminnia, zibranoho Rexom, povernuvsia i pišov do korabla.

ROZDÍĽ II

TYŠA I HOĽOSY

Nastupni dvi hodiny ja buv duže zakľopotanyj, zakľopotanyj nastilky, ščo ne pomičav ani tyši, ani porožneči. Spočatku ja poradyvsia z Hansom i Vadykom. Hansa ja rozbudyv, i sprosonnia vin tilky muhykav i moľov jakuś nisenitnyciu pro došč i nyžkyj tysk. Korysti vid nioho ne buło nijakoji. Vadyka meni dovelosia tryvaľyj čas perekonuvaty, ščo ja ne žartuju i ne rozihruju joho. Ce buło osoblyvo važko, bo mene veś čas dušyv nervovyj smich. Zreštoju ja perekonav joho, ščo meni ne do žartiv i ščo dla smichu v mene zovsim inši pidstavy. Todi vin tež stav serjozным i povidomyv, ščo j u nioho samoho staršyj kiber čas vid času spontanno zupyniajeťsia, ale v ciomu jakraz nema ničoho dyvnoho: speka, robota jde na meži techničnych norm, i systema šče ne vstyhľa akomoduvatysia⁸. Može, vsia bida polahaje v tomu, ščo v mene tut choľodno? Može, vsia bida polahaje v ciomu, ja šče ne znav. Ja vľasne, spodivavsia zjasuvaty ce u Vadyka. Todi Vadyk vykľykvav hoľovatu Ninon z ER-8, my obmirkuvaly ciu možlyvišť utrioch, ničoho ne pryduľaly, i hoľovata Ninon poradyľa meni zvjazatysia z hoľovnym kiberinženerom bazy, jakyj uže zuby zjiv same na cych budivelnych systemach, mało ž ne tvoreć jichnij. Nu, ce ja j sam znav, odnak meni zovsim ne vsmichaľosia lizty do hoľovnoho za konsultacijeju vže na tretij deň samostijnoji roboty, do toho ž ne majučy za dušejju žodnoji, bukvalno žodnoji putnioji ideji.

Sľovom, siv ja za svij pult, rozhornuv programu i počav jiji vyľyzuvaty — komandu za komandoju, grupu za grupoju, poľe za poľem. Slid skazaty, ščo nijakych defektiv ja ne vyjavyv. Za tu častynu programy, kotru skľadav ja sam, ja j raniše mih ručatysia hoľovoju, a teper ľaden buv vidpovidaty šče j dobrym imjam na dodaču. Zi standartnymy polamy spravy prosuľalsia hirše. Čymało z nych znajomi meni buľy duže pohano, i jakščo b ja vziavsia kožne take standartne poľe kontroluvaty zanovo, to obovjazkovo zirvav by grafik robit. Tož ja zvažyvsia na kompromis. Ja tymčasovo vykľučyv iz programy vsi pola, jaki poky ščo ne buľy potribni, sprostyv programu do hranyčno možlyvoji meži, vviv jiji v systemu keruvannia i vže pokľav buło paľec na puskovu kľavišu, jak raptom do mene dijšľo, ščo vže protiahom dejakoho času ja znovu ščoś čuju — ščoś strašenno dyvne, ukraj nedoľadne i nejmovirno znajome.

Pľakaľa dytyna. Deś daľeko, na inšomu kinci korabla, za bahaľma dveryma vidčajdušno pľakało, nadryvajučyś ta zachľynajučyś, jakeś dytyniatko. Maľeńke, zovsim maľeńke. Ročok, napevno. Ja povilno pidniav ruky i prytyś doľoni do vuch. Pľač urvavsia. Ne opuskajučy ruk, ja pidvivsia. Točniše skazaty, ja vyjavyv, ščo vže jakyjś čas stoji na nohach, zatyskajučy vucha, ščo soročka moja pryľypľa do spyny i ščo ščeľepa moja vidvysľa. Ja zakryv rota j oberežno vidviv doľoni vid vuch. Pľaču ne buło. Stojala zvyčajna klata tyša, tilky dzyžčala v nevydymomu kutku mucha,

---

⁸ Tut: ne vstyhľa prystosuvatysia do pevných umov.

zapľutavšyś u pavutyynni. Ja vytiah iz kyšeni nosovyčok, nekvapno rozhornuv joho i retelno vter čolo, ščoky ta šyju. Pislá cioho, tak samo nekvapno skládajučy nosovyčok, ja projšovsia pered pultom. Dumok u mene ne buľo nijakych. Ja postukav kistočkamy palciv po kožuchu občysľuvača i kachyknuv. Use buľo v normi, ja čuv. Ja stupyv krok nazad do krisľa, i tut dytynia zapľakaľo znovu.

Ne znaju, skilky času ja stojav stovpom i sľuchav. Najstrašnišym buľo te, ščo ja čuv joho duže čitko. Ja navit' usvidomľuvav, ščo ce ne bezzmistovne niavčannia novonarodženoho i ne obražene revinnia čotyry-pjatyričného karapuzá, — ve-reščaľo ta zachľynaľosia nemovľa, jake šče ne vmiľo chodyty i rozmovľaty, aľe vže j ne hrudne. U mene pľeminnyk takyj je — rik iz chvostykom...

Ohľušľyvo zagrymiv dzvinok radiövykľyku, i v mene vid nespodivanky maľo serce ne vystrybnuľo. Prytrymujučyś za pult, ja pidibravsia do raciji i vvimknuv pry-jom. A dytia vse pľakaľo.

— Nu, jak tam u tebe spravy? — pocikavyvsia Vadyk.

— Nijak, — skazav ja.

— Ničoho ne prydumav?

— Ničoho, — vidpoviv ja. Ja spijmav sebe na tomu, ščo prykryvaju mikrofon rukoju.

— Ščoś tebe pohano čuty, — zauvažyv Vadyk. — To ščo ty dumajeś robyty?

— Jak-nebud', — proburmotiv ja, pohano tiamlačy, ščo kažu. Dytia prodovžu-vaľo pľakaty. Teper vono pľakaľo tychiše, aľe tak samo vyrazno.

— Ščo ce ty, Stasiu? — sturbovano promovyv Vadyk. — Ja tebe rozbudyv, čy ščo?

Ponad use meni kortiľo skazaty: «Sľuchaj-no, Vad'ko, v mene tut postijno pľače jakeś dytia. Ščo meni robyty?» Odnak meni vystačyľo rozumu zbahnuty, jak ce može buty spryjniato. Tož ja vidkašľavsia i skazav:

— Ty znajeś, ja zvjažusia z toboju čerez hodynku. Tut u mene deščo naklovu-jeťsia, aľe ja šče ne zovsim upevnenyj...

— Hara-a-a-azd, — spantelyčeno protiahnuv Vadyk i vidjednavsia.

Ja šče trochy postojav bila raciji, a potim povernuvsia do svoho pulta.

Dytia kilka raziv schľypnuľo i zatyčľo. A Tom znovu stojav. Znovu cia zip-sovana skrynia zupynyľasia. I Džek iz Rexom takož stoyaľy. Ja ščosyľy tyčnuv pal-cem u kľavišu kontrolnoho vykľyku. Žodnoho efektu. Meni zachotiľosia samomu zapľakaty, aľe tut ja zmirkuvav, ščo systema vymknena. Ja ž sam jiji i vymknuv dvi hodyny tomu, koľy vziavsia za programu. Nu j pracivnyk iz mene zaraz! Može, spo-vistyty bazu i poprosyty pryhotuvaty zaminu? Aľe ž prykro jak, čort zabyraj... Ja spijmav sebe na tomu, ščo u strašennomu napruženni čekaju, koľy vse ce počneťsia znovu. I ja zrozumiv, ščo koľy zaľyśusia tut, u rubci, to budu prysľuchatyś i prysľu-chatyś, ničoho ne zmožu robyty, tilky prysľuchatysia, i ja, zvyčajno, počuju, ja tut take počuju!..

Ja rišuče vvimknuv profilaktyku, vytiah zi steľaža futlar z instrumentamy i majže bihcem kynuvsia heť iz rubky. Ja namahavsia trymaty sebe v rukach i z do-choju cioho razu vporavsia dosyť švydko. Kryžane povitria, obpaľyvšy obľyččia, pidtiahnuľo mene šče bilše. Chruskajučy pidboramy po pisku, ja, ne ozyrajučyś,

rušyv do budivelného majdančyka, priamisińko do Toma. Navsibič ja takož ne ozyravsia. Ajsbergy, tumany, okeany — vse ce mene vidyni ne cikavyło. Ja berih kvity vłasnoji seležinky dla vykonannia svojich bezposerednich obovjazkiv. Ne tak vže j bahato v mene cych kvitiv zostavałosia, a obovjazkiv buło stilky ž, skilky raniše, a možlyvo, navit' bilše.

Nasampered ja pereviryv Tomovi reflexy. Vyjavyłosia, ščo vony v čudovomu stani. «Vidminno!» — promovyv ja vhołos, distav iz futlara skalpel i odnym ruchom, jak na ekzamenach, rozitnuv Tomovi zadniu čerepnu korobku.

Ja praciuvav zachopleno, navit' jakoś nesamovyto, švydko, točno, obačno, nemov mašyna. Možu skazaty odne: nikoły v žytti ja tak ne praciuvav. Merzły palci, merzło oblyččia, dychaty dovodyłosia ne jak vyjde, a z rozumom, ščob inij ne osidav na operacijnomu poli, ałe ja j dumaty ne chotiv pro te, ščoby zahnaty kiberiv u korabelnu majsterniu. Meni dedali ľehšało i ľehšało, ničoho zajvoho ja bilše ne čuv, ja vže zabuv pro te, ščo možu počuty ščoś nenaľežne, i dviči zbihav u korabel po zminni vuzły dla Tomovoji koordynacijnoji systemy. «Ty v mene budeš jak noveńkyj, — prymovlav ja. — Ty v mene bilše vid roboty ne tikatymeš. Ja tebe, stareńkoho moho, vylikuju, na nohy postavlu, v ludy vyvedu. Chočeš, pevno, v ludy vyjty? Šče b pak! U ludiach dobre, v ludiach tebe lubytymuť, pľekatymuť, pestytymuť. Ta ščo ž ja tobi skažu? Kudy tobi v ludy z takim blokom aksiömatyky⁹? Z takim blokom aksiömatyky tebe ne te ščo v ludy — v cyrk ne viźmuť. Ty z takim blokom aksiömatyky vse piddavatymeš sumnivu, zamysluvatysia počneš, navčyšsia bahatoznačno dľubatysia v nosi. Čy varto, movlav? Ta naviščo vse ce potribno? Dla čoho vsi ci posadočni smuhy, fundamenty? A zaraz ja tebe, hoľubčyku...»

— Šuro... — prostohnav zovsim poruč chrypkij žinočyj hołos. — De ty, Šuro... Bolače...

Ja zavmer. Ja ľežav u čerevi Toma, stysnutyj z usich storin kołosalnymy horbkamy joho robočych mjaziv, ľyše moji nohy styrčaly nazovni, i meni raptom stało nejmovirno strašno, jak u najžachľyvišomu sni. Ja navit' ne znaju, jak strymavsia, ščoby ne zarepetuvaty i ne zatripatys' v isteryci. Možlyvo, ja na jakyjś čas zneprytomniv, bo dovho ničoho ne čuv i ničoho ne tiamyv, a tilky vytriščav oči na osiajanu zelenuvatym svitłom poverchniu ohoľenoho nervovoho vaľu pered svojim oblyččiam.

— Ščo stałosia? De ty? Ja ničoho ne baču, Šuro... — chrypiła žinka, korčacyš vid nesterpnoho bolu. — Tut chtoś je... Ta vidhuknysia ž, Šuro! Jak bolače! Pomožy meni, ja ničoho ne baču!..

Vona chrypiła i pľakała, i povtoriuvała znov i znov odne j te same, i meni vže vvyžalosia, ščo ja baču jiji spotvorene oblyččia, zaľyte smertnym potom, i v jiji chrypi buło vže ne tilky bľahannia, ne tilky bil, u niomu buły luť, vymoha, nakaz. Ja majže fyzično vidčuv, jak kryžani čipki palci tiahnuťsia do moho mozku, ščob učeptytsia, stysnuty joho i zhasyty. Vže napolovynu zneprytomnivšy, do sudomy styškajučy zuby, ja namacav livoju rukoju pnevmatyčnyj kľapan i ščosyły natysnuv na nioho. Z dykym vyjučym revom vyrvavsia nazovni stysnutyj argon, a ja vse tysnuv i

---

⁹ **Axiömatyka** — sukupnist' aksiöm, ščo ľežať v osnovi tijeji čy inšoji nauky.

tysnuv na kľapan, zmitajučy, rozbyvajučy na poroch, znyščujučy chrypkjy hołos u svojemu mozku, ja vidčuvav, ščo hľuchnu, i ce vidčuttia davało meni nevymovnu polehkist'.

Potim vyjavyľosia, ščo ja stoju poruč iz Tomom, chołod propikaje mene do kistok, a ja chukaju na zastyhli palci i povtoriju, blaženno usmichajučy: «Zvukova zavis, zrozumilo? Zvukova zavis...» Tom stojav, sylno pochyľvšyś na pravjy bik, a svit navkoło mene buv zachovanyj velyčeznoju neruchomoju chmaroju ineju i zamerylych piščynok. Merzlakuvato chovajučy dołoni pid pachvamy, ja obijšov Toma i pobačyv, ščo strumiń argonu vybyv na kraju majdančyka čymaľu jamu. Ja trochy postojav nad cijuju jamuju, vse šče povtorijučy pro zvukovu zavisu, prote vidčuv, ščo hodi vže povtoriuvaty, i zdohadavsia, ščo stoju na morozi bez dochy, ta zhadav, ščo dochu ja požburyv same na te misce, de zaraz jama, i počav pryhaduvaty, čy ne buło v mojich kyšeniach čoho-nebud' istotnoho, važyvoho, ničoho ne zhadav, lehkovažno machnuv rukoju i netverdo, pidtiupcem pobih do korabla.

U kesoni ja peredovsim uziať sobi novu dochu, potim pišov do svojeji kajuty, kašlanuv bila vchodu, nemov poperedžajučy, ščo zaraz zajdu, zajšov i vidrazu ž lih na ližko ľycem do stiny, z hołovoju nakryvšyś dochoju. Pry ciomu ja čudovo rozumiv, ščo vsi ci moji diji pozbavľeni najmenšoho sensu, ščo do sebe v kajutu ja rušyv iz ciľkom pevnoju metoju, prote zabuv uže, z jakoju same, natomist' lih i vkryvsia, niby dla toho, ščoby pokazaty komuś: oce i je same te, po ščo ja siudy pryjšov.

Use-taky, mabuť, ce buło ščoś schože na isteryku, i, trochy spamjatavšyś, ja tilky potišyvsia, ščo isteryka moja prybrała otakych, zovsim sumyrnych form. Zahaľom meni buło zrozumilo, ščo moja robota tut zakinčyľasia. Ta j uzahali v kosmosi praciuvaty meni, mabuť, bilše ne dovedeťsia. Ce buło, zvisno, duže prykro, i — ščo tam kazaty! — soromno buło, ščo ot ne vytrymav, uže na peršij praktyčnij spravi zirvavsia, choča, zdavaľoś by, pošľaty dla počatku u najspokijniše i najbezpečniše misce. I šče buło prykro, ščo vyjavyvsia ja takuju znervovanoju rujinoju, i soromno, ščo koľyś vidčuvav samovpevnenu žalist' do Kaspara Manukiana, koľy toj ne projšov za konkursom proektu «Kovčeh» čerez jakeś tam pidvyščene nervove zbudžennia. Majbutnie maluvaľosia meni u najčornišych barvach — tychi sanatoriji, medohlady, procedury, oberežni zapytannia psychologiv i cili moria spivčuttia ta žalu, nyščivni škvaľy spivčuttia ta žalu, ščo zvalujuťsia na ludynu z usich bokiv...

Ja rvučko vidkynuv dochu i siv. Harazd, skazav ja tyši ta porožneči, vy pere-mohľy. Horbovškoho z mene ne vyjšło. Perežyvemo jakoś... Otže, tak. Siohodni roz-povim pro vse Vanderchuze, i zavtra, napevno, meni pryšľuť zaminu. Čort zabyraj, a ščo ž u mene na majdančyku kojiťsia! Tom demobilizovanyj, grafik zľamavsia, cia idiöťska jamyšča pobľyzu smuhy... Ja raptom zhadav, naviščo siudy pryjšov, vysu-nuv šuchladu zi stoľu, znajšov krystaľofon iz zapysom irukanškych bojovych maršiv i akuratno pidvisyv johu do močky pravoho vucha. Zvukova zavis, skazav ja sobi vostannie. Vziazvšy dochu pid pachvu, ja znovu vyjšov u keson, kilka raziv hľyboko vdychnuv i vydychnuv, ščob uže ciľkom zaspokojityś, uvimknuv krystaľ i zrobyv krok nazovni.

Teper meni buło dobre. Dovkoła mene ta vseredyni mene revily varvarški truby, briezkaľa bronza, kaľataľy barabany; vkryti oranževym pyľom teľemski ľehiöny, važko karbujučy krok, išľy čerez davnie misto Setem; paľaly bašty, vaľyľsia

dachy, i žachtlyvo, pryhničujučy svidomist' voroha, svystily bojovi drakony-stino-bytnyky. Otočenyj i ohorodženyj cymy šumamy tysiačolitnioji davny, ja znovu zaliz u Tomove nutro i teper bez najmenšych pereškod doviv profiľaktyku do kincia.

Džek i Rex uže zarivniuvaty jamu, a do Tomovoho nutra nakačuvatyš ostanni litry argonu, koľy ja pomityv nad plažem čornu ciatku, ščo strimko rozrostaľasia. Glider povertavsia. Ja pohlanuv na hodynnyk — buľo bez dvoch chvyľyn visimnadciaata za miscevym časom. Ja vytrymav. Teper možna buľo vymknuty łytavry ta barabany i zanovo obdumaty pytannia: čy varto turbuvaty Vanderchuze, turbuvaty bazu, adže zminnyka znajty bude ne tak vže j prosto, ta j NP vse-taky, čerez ce na vsij planeti može zatrymatysia robota, nabižať rizni tam komisiji, počnuťsia kontrolni perevirky ta pereperevirky, diľo zupynyťsia, Vadyk chodytyme zľyj nače did'ko, a jakščo na dodaču ujavyty sobi, jak hlane na mene doktor xenopsychologiji, člen KOMKONu, speciálny upovnovaženyj u proekti «Kovčeh» Hennadij Komov, nove svityľo nauky, ulubľenyj učeň Mbohy, novyj suprotyvnyk i soratnyk samoho Horbovškoho... Ni, vse ce neobchidno retelno obmizkuvaty. Ja dyvyvsia na glider, ščo nabľyžavsia, i dumav: use ce treba obmizkuvaty jaknajretelniše. Po-perše, v mene šče ciľyj večir poperedu, a po-druhe, v mene je peredčuttia, ščo vse ce my tymčasovo vidkľademo. Kineć kincem, perežyvannia moji stosujuťsia tilky mene odnoho, a vidstavka moja stosujuťsia vže ne tilky mene, a j, možna skazaty, vsich. Ta j zvukova zavisia sebe čudovo projavyľa. Tož, mabuť, use-taky vidkľademo. Tak. Vidkľademo...

Usi ci dumky vidrazu vyľetily z mojejji hoľovy, ščojno ja pomityv obľyčcia Majky ta Vanderchuze. Komov — toj vyhladav jak zavždy i, jak zavždy, ozyravsia z takym vyhladom, niby vse navkruh naležyť jomu personalno, naležyť davno i vže dobrače nabrydľo. A ot Majka buľa blida prosto-taky do syniavy, tak niby jij buľo pohano. Vže Komov zistrybnuv na pisok i korotko pocikavyvsia v mene, čomu ja ne ozyvavsia na radiövykľyky (tut joho oči kovznuľy po krystaľofonu na mojemu vusi, vin znevažlyvo vsmichnuvsia i, ne čekajučy vidpovidi, projšov u korabel). Vže Vanderchuze povoli vyliz iz glidera i pidchodyv do mene, čomuś sumno kyvajučy, bilš niž bud'-koľy schožyj na choroho verbluda-perestarka. A Majka dosi neruchomo sydiľa na svojemu misci, najižačyvšyś, schovavšy pidboriddia u chutrianyj komir, i oči v neji buľy jakiś sklani, a rudi vesnianky vydavalyśia čornymy.

— Ščo staľosia? — perelakano zapytav ja.

Vanderchuze zupynyvsia peredi mnoju. Hoľova joho zaderľasia, nyžnia ščeľepa podalaśia vpered. Vin uziav mene za pleče i leheńko potrusyv. U mene vsere-dyni pochoľoľo, ja ne znav, ščo j dumaty. Vin znovu trusnuv mene za pleče i skazav:

— Duže sumna znachidka, Stasiu. My znajšly zahybľyj korabel.

Ja konvulsyvno kovtnuv i zapytav:

— Naš?

— Tak. Naš.

Majka vypovzľa z glidera, mlavo machnuľa meni rukoju i popriamuvala do korabla.

— Bahato žertv? — pocikavyvsia ja.

— Dvoje, — vidpoviv Vanderchuze.

— Chto? — z važkym sercem zapytav ja.

— Poky ščo ne znajemo. Ce staryj korabel. Avarija stałasia bahato rokiv tomu. Vin uziav mene pid ruku, i my razom pišły slidom za Majkoju. Meni trochy vidlahło vid sercia. Spočatku ja, zvyčajno, vyrišyv, ščo rozbyvsia chtoś iz našoji expedycji. Ałe vse odno...

— Nikoły meni cia planeta ne podobalaśia, — vyrvaloś u mene.

My zajšły v keson, rozdiahłyś, i Vanderchuze počav retelno občyščaty svoju dochu vid prystałych repjachiv i kolučok. Ja ne stav joho čekaty i pišov do Majky. Majka ležała na ližku, pidibhavšy nohy, povernuvšyś obłyččiam do stiny. Cia poza meni vidrazu deščo nahadała, i ja skazav sobi: anu ž bo, spokijníše, bez usilakych tam šmarkliv i spivčuttiv. Ja siv za stił, pobarabanyv palciamy i pocikavyvsia najdiłovišym tonom:

— Słuchaj, korabel dijsno staryj? Vander kaže, ščo vin rozbyvsia bahato rokiv tomu. Ce tak?

— Tak, — ne vidrazu vidpoviła Majka u stinu.

Ja pokosyvsia na neji. Hostri kotiači kihti proboroznyły po mojjij duši, ałe ja prodovžuvav use tak samo diłovyto:

— Skilky ce — bahato rokiv? Desiať? Dvadciať? Nisenitnycia jakaś vychodyť. Planetu ž buło vidkryto lyšė dva roky tomu...

Majka ne vidpoviła. Ja znovu pobarabanyv palciamy i skazav užė nyžčym tonom, ałe vse šče po-diłovomu:

— Choča, zvyčajno, ce mohły buty peršoprochidnyky... Jaki-nebud' pryvatni doslidnyky... Jak ja zrozumiv, jich tam buło dvoje?

Tut vona raptom pidchopyłasia na ližku i siła obłyččiam do mene, vperšyś dołoniamy u pokryvalo.

— Dvoje! — kryknuła vona. — Tak! Dvoje! Koriažyno ty bezdušna! Drovyniako!

— Začekaj, — promymryv ja spantełyčeno. — Čoho ty...

— Ty čoho siudy pryjšov? — prodovžovala vona majže pošėpky. — Ty do robotiv svojich idy, iz nymy j obhovoriuj, skilky tam rokiv mynuło, jaka nisenitnycia vychodyť, čomu jich tam dvoje, a ne troje, ne semero...

— Ta stryvaj, Majko! — skazav ja rozpačlyvo. — Ja ž zovsim ne te chotiv...

Vona zatułyła obłyččia rukamy i nerozbirlyvo prohovoryła:

— U nych usi kistky perełamani... Ałe vony šče žyły... Namahałysia ščoś robyty... Słuchaj, — poprosyła vona, zabravšy ruky z obłyččia, — idy, bud' łaska. Ja skoro vyjdu. Skoro.

Ja oberežno pidvivsia i vyjšov. Meni chotiłoś jiji objniaty, skazaty ščo-nebud' lahidne, vtišne, prote vtišaty ja ne vmiv. U korydori mnoju raptom zatrusyło. Ja zupynyvsia i začekav, koły ce myneťsia. Oce tak deniočok siohodni! I ne rozkažeš nikomu. Ta j ne varto, napevno. Ja rozpluščyv oči i pobačyv, ščo u dveriach rubky stoiť Vanderchuze i dyvyťsia na mene.

— Jak tam Majka? — pocikavyvsia vin tycho.

Mabuť, iz vyrazu moho obłyččia buło pomitno — jak, bo vin sumno kyvnuv i znyk u rubci. A ja popłentavsia na kuchniu. Prosto tak, za zvyčkoju. Prosto tak užė povełosia, ščo vidrazu pisla povernennia glidera vsi my sidały obidaty. Ta siohodni, vydno, vse bude po-inšomu. Jakyj tut može buty obid... Ja nakryčav na kucharia, bo

meni zdaľosia, niby vin perebrechav menu. Naspravdi vin ničoho ne perebrechav, obid buv hotovyj, smačnyj obid, jak zavždy, ale siohodni maje buty ne jak zavždy. Majka, napevno, vzhali ničoho ne jistyme, a treba, ščoby pojaľa. I ja zamovyv dla nej kuchariu fruktove žeľe zi zbytymy verškamy — jedyni lubi jij ľasošči, jaki ja znav. Dla Komova ja vyrišyv ničoho dodatkovy ne zamovlaty, dla Vanderchuze, pomirkuvavšy, — tak samo, ale pro vsiak vypadok dodav do zahalnoji častyny menu kilka sklanok vyna — raptom komuś zakortyť pidkripty svoji duševni syľy... Potim ja podavsia v rubku i vsivsia za svij pult.

Chľopjata moji praciuvaly jak hodynnyk, Majky u rubci ne buľo, a Vanderchuze z Komovym skľadaly nahalnu radiogramu na bazu. Vony sperečaly sia.

— Ce ne informacija, Jakove, — hovoryv Komov. — Vy Ź krašče za mene znajete: isnuje pevna forma — stan korabla, stan reštiv, imovimi pryčyny avariji, značidky osobľyvoho značennia... Nu i tak dali.

— Tak, zvyčajno, — vidpovidav Vanderchuze. — Ale pohodťtesia, gennadiju, vsia cia proforma docilna tilky dla biöľogično aktyvnych planet. U danij konkretnij situaciji...

— Todi krašče vzhali ničoho ne pošylaty. Todi davajte siadem u glider, pošlytymo tudy nehajno i vže siohodni skľademo povnyj akt...

Vanderchuze pochtav hoľovoju.

— Ni, Hennadiju, ja kategoryčno proty. Taki komisiji povynni skľadatysia ščonajmenše z trioč čolovik. I, okrim toho, zaraz uže smerkľo, tomu my ne zmožemo retelno obstežyty miscevistľ... Ta j vzhali, taki reči treba robyty na svižu hoľovu, a ne pisla povnoho robočoho dnia. Jak vy hadajete, Hennadiju?

Komov, stysnuvšy tonki huby, ľehenko postukav kuľakom po stoli.

— Och, jak ce nevčasno, — promovyv vin iz prykristiu.

— Taki reči zavždy nevčasno, — rozradyv joho Vanderchuze. — Ničoho, zavtra vracni my vyrušymo tudy vtrioč...

— Todi, može, siohodni vzhali ne budemo ničoho povidomlaty? — perebyv joho Komov.

— A ot na ce ja ne maju prava, — zaperečyv iz žalem u hoľosi Vanderchuze. — Ta j naviščo vono nam — ne povidomlaty?

Komov pidvivsia i, zakľavšy ruky za spynu, podyvyvsia na Vanderchuze zhory vnyz.

— Jak vy ne rozumijete, Jakove, — vže z vidvertym rozdratuvanniam promovyv vin. — Korabel staroho typu, nevidomyj korabel, bortžurnaľ čomuś stertyj... Jakščo my pošľemo povidomľennia v takomu vyhladi, — vin schopyv zi stoľu arkuš i pomachav nym pered obľyččiam Vanderchuze, — Sydorov vyrišyť, ščo my ne chočemo abo ne zdatni samostijno provesty expertyzu. Dla nioho ce zajvyj kľopit — stvoriuvaty komisiju, šukaty ludej, vidbyvatysia vid zacikavľenych ľedaciuh... My postavymo sebe u smišne i durne stanovyšče. I dali, na ščo peretvoryťsia naša robota, Jakove, jakščo siudy zajavyťsia jurba zacikavľenych hultipak?

— Hm, — skazav Vanderchuze. — Tobto, inakše kažučy, vy ne chočete skupčennia storonnich na našij dilnyci. Tak?

— Same tak, — promovyv Komov tvrdo.

Vanderchuze znyzav pľečyma.

— Nu ščo ž... — Vin podumav trochy, zabrav u Komova arkuš i dopysav do textu kilka sliv. — A v takomu oš vyhladi pide? «ER-dva bazi, — skoromovkoju pročytav vin. — Nahalna. U kvadrati sto dva vyjavleno zemnyj korabel typu «Pelikan», ščo zaznav avariji, rejestracijnyj nomer takyj-to, v korabli ostanky dvoch luduj, virohidno čołovika ta žinky, bortžurnał stertyj, detalnu expertyžu... — tut Vanderchuze pidvyščyv hołos i značušče pidniav pałeć, — rozpočynajemo zavtra». Jak vy vvažajete, Hennadiju?

Kilka sekund Komov zadumłyvo pochytuvavsia z noska na pjatku.

— Nu ščo ž, — promovyv vin narešti, — chaj bude tak. Ščo zavhodno, aby tilky nam ne zavažaly. Chaj bude tak.

Vin raptom zirvavsia z miscia i vyjšov z rubky. Vanderchuze povernuvsia do mene.

— Peredaj, Stasiu, bud' łaska. Ta j čas uže obidaty, jak ty hadaješ? — Vin pidniavsia i zadumłyvo promovyv odnu zi svojich zahadkovykh fraz: — Buło b alibi, a trupy znajduťsia.

Ja zašyfruvav radiögramu i nadisłav jiji v nahalnomu impulsi. Meni buło jakoš ne po sobi. Ščoś zovsim nedavno, bukvalno chvyłynu tomu, vpjałoš u pidsvidomist' i zavažalo tam, jak skałka. Ja posydiv pered racijeju, prysłuchajučyś. Tak, ce zovsim inša rič — prysłuchatysia, koły znaješ, ščo v korabli povno ludu. On po kilcevomu korydoru švydko projšov Komov. U nioho zavždy taka choda, niby vin kudyś pospišaje, ale vodnočas znaje, ščo mih by j ne pospišaty, bo bez nioho ničoho ne počneťsia. A ot hude ščoś nerozbirłyve Vanderchuze. Majka vidpovidaje jomu, i hołos u neji zvyčajnyj — vysokyj i nezałežnyj, vočevyd', vona vže zaspokojilaš čy, pry-najmni, strymujeťsia. I nema ni tyši, ni porožneči, ni much u pavutyjni... I ja raptom zrozumiv, ščo ce za skałka: hołos umyrajučoji žinky v mojij majačni i pomerła žinka v rozbytomu zoreloti... Zbih, zvyčajno... Strašneńkyj zbih, ščo j kazaty.

ROZDIEŁ III

HOŁOSY TA PRYVYDY

Jak ce ne dyvno, ale ja spav jak ubytyj. Vrancu ja, jak zavždy, pidniavsia na pivhodny raniše za inšych, zbihav na kuchniu podyvytysia, jak tam spravy zi snidankom, zbihav u rubku pohlanuty, jak tam moji chłopjata, a potim vystrybnuv nadvir robyty zariadku. Sonce šče ne zижšo nad horamy, ale buło vže zovsim svitło i duže chołodno. Nizdri złypałysia, viji zmerzałysia, i ja ščosyły rozmachuvav rukamy, prysidav i vzhali pospišav švydše spekatyś i povernutysia na korabel. I tut ja pomityv Komova. Siohodni vin, jak vydno, vstav navit' raniše za mene, schodyv kudyś i teper povertavsia z boku budmajdančyka. Išov vin ne tak, jak zavždy, ne pospišajučy, nemov zamysłyvšyś, i rozhubłeno popłeskujučy sebe po nozi jakojuś hiłočkoju. Ja vže zakinčuvav zariadku, koły vin pidijšov do mene vprytuł i pryvitavsia. Ja, zvisno, tež pryvitavsia j namiryvsia buv pirnuty v luk, ale vin zupynyv mene za pytanniam:

— Skažit', Popov, koły vy załyšajeteś tut naodynci, vy vidłučajetesia kudy-nebud' vid korabla?

— Tobto? — Mene zdyvuvalo navit' ne stilky joho zapytannia, skilky sam fakt, ščo Hennadij Komov zvołyv pocikavytyś, jak ja hajnuju čas. U mene do Hennadija Komova stavłennia dovoli skladne. Ja joho nedolublju.

— Tobto chodyte vy kudy-nebud'? Na bołoto, napryklad, abo do sopok...

Nenavydžu ciu maneru, koły z ludynoju rozmovlajuť, a sami dyvlaťsia kudy zavhodno, tilky ne na neji. Pryčomu sami v teplij dosi z kapiušonom, a ludyna u sportyvnomu kostiumčyku na hołe tiło. Ta pry vsiomu pry ciomu Hennadij Komov je Hennadij Komov, i ja, obchopyvšy rukamy płeči i prytanciovujučy na misci, vidpoviv:

— Ni. V mene j tak času obmal. Ne do prohulanok.

Tut vin narešti zvołyv pomityty, ščo ja zamerzaju, i vvičlyvo vказav meni hiłočkoju na luk, skazavšy: «Prošu vas. Chołodno.» Ale v kesoni vin zupynyv mene znovu.

— A roboty vid budmajdančyka viddelajuťsia?

— Roboty? — Ja nijak ne mih zrozumity, do čoho vin chyłyť. — Ni. Naviščo?

— Nu, ja ne znaju... Napryklad, po budivelni materiäly.

Vin akuratno prytułyv svoju hiłočku do stiny j počav rozstibaty dochu. Ja počav serdytyś. Jakščo vin jakoś proniuchav pro nepoładky v mojij budivelnij systemi, to, po-perše, ce ne joho diło, a po-druhe, mih by skazaty pro ce priamo. Ščo ce za dopyt, čort zabyraj...

— Budivelnym materiäлом dla kibersystemy danoho typu, — jakomoha suchiše skazav ja, — je toj materiäl, jakyj u kibersystemy pid nohamy. V danomu vy padku — pisok.

— I kaminnia, — dodav vin nedbało, višajučy dochu na hačok.

Cym vin meni dopik. Ce buła stovidsotkovo ne joho sprava, i ja z vyklykom ozvavsia:

— Tak! Jakščo traplajeťsia, to i kaminnia.

Vin vperše hlanuv meni u viči.

— Bojusia, ščo vy nepravylno mene zrozumiły, Popov, — z nespodivanoju mjakistiu promovyv vin. — Ja ne zbyrajusia vtručatysia u vašu robotu. Prosto v mene vynykły dejaki nerozuminnia, i ja zvernuvsia do vas, oskilky vy — jedyna ludyna, jaka u zmozi, ščoś pojasnyty.

Nu ščo ž, koły zi mnoju po-dobromu, todi i ja po-dobromu.

— Vzahali-to, zvyčajno, kaminnia jim ni do čoho, — skazav ja. — Včora v mene systema trošky barachłyła, i mašyny rozkydały ce kaminnia po vsiomu budivelnomu majdančyku. Chto znaje, naviščo jim ce znadobyłosia. Potim, zrozumiło, prybrały.

Vin kyvnuv.

— Tak, ja pomityv. A jakoho rodu buła nepoładka?

Ja v dvoch slovach rozpoviv jomu pro včorašnj deń, ne torkajučyś, zvyčajno, intymnych podrobyč. Vin sľuchav, kyvav, a potim pidchopyv svoju hiľočku, podiakuvav za pojasnennia j pišov sobi heť.

I tilky v kajut-kompaniji, dojidajučy hrečanu kašu z chołodnym moľokom, ja usvidomyv, ščo meni tak i zaľyšyłosia nezrozumiłym, jaki taki nerozuminnia obsidały ulubľencia doktora Mbohy i naskilky meni vdałosia jich rozvjazaty. I čy vdałosia vzahali. Ja perestav jisty j podyvyvsia na Komova. Ni, vočevyd', ne vdałosia.

Hennadij Komov uzahali, zazvyčaj, maje vyhlad ludyny ne vid svitu cioho. Postijno vin vyhladaje ščoś za daľekym obriem i dumaje pro ščoś svoje, do bisa veľyčne. Na zemlu vin spuskajeťsia tilky v tych vypadkach, koły chto-nebud' abo ščo-nebud', vypadkovo čy navmysno, staje na zavadi joho šukanniam. Todi vin tvrdoju rukoju, najčastiše bez najmenšoji počady, usuvaje pereškodu i znovu zlitaje do sebe na Olimp. Tak, prynajmni, pro nioho rozpovidajuť, ta, vzahali-to, ničoho takoho-otakoho tut nema. Koły ludyna zajmajeťsia problemuju inoplanetnych psychologij, do toho ž zajmajeťsia uspišno, bjeťsia na peredniomu kraji ta zovsim sebe ne škoduje, koły pry ciomu, jak kažuť, je odnym iz vydatnych «futurmajstriv» planety, todi jomu možna bahato ščo probačyty i stavytysia do joho maner z pevnoju poblažlyvistiu. Kineć kincem, ne vsim že buty takymy čarivnymy, jak Horbovskýj čy doktor Mboha.

Z inšoho boku, ostannimy dniamy ja čymraz častiše j častiše z podyvom ta hirkotoju zhaduvav zachopľeni rozpovidi Tetiany, jaka propraciuvala z Komovym ciľy rik, buła, jak ja hadaju, v nioho zakochana i vidhukuvalaś pro nioho jak pro čoľovika ridkisnoho u spiľkuvanni, napročud dotepnoho i vse take inše. Vona joho tak priamo j nazывala: duša tovarystva. Ščo ce za tovarystvo, v jakoho taka duša, ja ujavyty sobi ne možu.

Tak ot, Hennadij Komov zavždy spravlav na mene vražennia ludyny ne vid svitu cioho. Ta siohodni za snidankom vin pereveršyv samoho sebe. jizu svoju vin ščedro posypav sillu. Posypľe, skuťtuje — i rozhubľeno sprovadyť tariľku u smittie-provid. Hirčyciu pľutav z masľom. Namastyť soľodku hrinku, skuťtuje — i rozhubľeno sprovadyť uslid za tariľkoju. Na zapytannia Jakova Vanderchuze ne vidpovidav, zate, jak pjavka, pryčepyvvsia do Majky, prahnučy diznatysia, čy veś čas vony z Vanderom chodiať na zjomci razom čy inodi rozchodiaťsia. I šče vin čas vid času

raptom počynav nervovo ozyratyś, a odnoho razu raptom schopyvsia, vybih u korydor na kilka chvyłyn i povernuvsia nače ničoho j ne trapyłosia — znov namaščuvaty hrinky hirčyceju, poky ciu złoščasnu hirčyciu ne prybrały vid nioho zovsim.

Majka tež nervuwała. Vidpovidala uryvčasto, dyvyłasia v tariłku i za veś snidank žodnoho razu ne vsmichnułasia. Vtim, ščo z neju kojiťsia — ja jakraz rozumiv. Ja b na jiji misci tež nervuvavsia pered takym počynnanniam. Zreštoju, Majka — moja odnolitka, i choč maje značno bilšyj dosvid roboty, ale ce zovsim ne toj dosvid, jakyj siohodni jij znadobyťsia.

Odnym słovom, Komov pomitno nervuvav, Majka nervuwała, Vanderchuze tež, dyvlačyś na nych, počav vyjavlaty dejaki oznaky chvyluvannia, i meni stało zrozumilo, ščo porušuvaty zaraz pyttannia pro moju učasť u majbutnij expertyzi nedorečno. Ja zrozumiv, ščo siohodni na mene čekaje ciłyj robočyj deń tyši ta porožneči, i takož počav nervuvaty. Atmosfera za stołom stała prosto-taky napruženoju. I todi Vanderchuze jak komandyr korabla i likar vyrišyv ciu atmosferu rozriadyty. Vin zader hołovu, vypnuv ščełepu j dovhо podyvyvsia na nas poverch nosa. Rysiači bakenbardy joho rozčepiryłysia. Dla počatku vin rozpoviv kilka anekdotiv pro zorelotčykiv. Anekdoty buły stari, zajaloženi, ja prymušuvav sebe usmichatysia, Majka nijak ne reaguwała, a Komov reaguvav jakoś dyvno. Słuchav vin uvažno i serjozno, v akcentovanych misciach kyvav, a potim zadumłyvo ohlanuv Vanderchuze i promovyv značuśče:

— A znajete, Jakove, do vašych bakenbardiv duže łyčyły b kytyčky na vuchach.

Ce buło čudovo skazano, i za inšych obstavyn ja zradiv by hostromu slivciu, ta zaraz meni ce vydałosia heť netaktovnym. Prote sam Vanderchuze buv, vočevyď, priamo protyležnoji dumky. Vin samovdovołeno vsmichnuvsia, zihnutym palcem zbyv svoji bakenbardy — spočatku livyj, a potim pravyj — i rozpoviv nam taku istoriju.

Prybuvaje na jakuś cyvilizovanu planetu odyn zemlanyn, vstupaje v kontakt i proponuje aborygenam svoji pošluhy v roli najvydatnišoho na Zemli speciālista z konstruovannia j expłuataciji vičnych dvyhuniv peršoho rodu. Aborygeny, naturalno, zahladajuť do rota ciomu pošlanciu nadrozumu i, dotrymujučyś joho vkaživok, nehajno počynajuť buduvaty. Zbuduvaly. Ne praciuje vičnyj dvyhun. Zemlanyn krutyť kołesa, povzaje sered steržniv i riznych šesteren ta łajeťsia, ščo vse зробleno ne tak. «Technologija, — kaže, — u vas vidstała, oti vuzły potribno nehajno pererobyty, a oci vzhali zaminuty, jak vy hadajete?» Aborygenam divatysia nikudy. Počynajuť use pereroblaty i vzhali miniaty. I tilky-tilky vony ce zakinčyły, jak prybuvaje z planety Zemla raketa «švydkoji dopomohy», sanitary chapajuť vynachidnyka i roblať jomu potribnyj ukoł, likar pereprošuje aborygeniv, i raketa vidditaje. Aborygeny tužať i sumujuť, sorom v oči odyn odnomu hlanuty, počynajuť rozchodytyś i raptom pomičajuť, ščo dvyhun-to zapraciuvav. Tak, druzi moji, dvyhun zapraciuvav i prodovžuje praciuvaty dosi, vže ot sto pjatdesiat rokov.

Meni cia nechytra istorija duže spodobałaś. Vidrazu pomitno, ščo Vanderchuze vyhadav jiji sam i, skoriše za vse, ščoyno. Na mij vełyčeznyj podyv, Komovu istorija spodobałaś tež. Uže na seredyni rozpovidi vin perestav błukaty pohladom

po stołu v pošukach hirčyci, vtupyvsia u Vanderchuze i ne spuslav iz nioho pry-mruženych očeť až do kincia, a potim vyslovyvvsia v takomu rozuminni, ščo ideja oderžymosti odnoho z partneriv po kontakte vydajeťsia jomu teoretyčno cikavuju. «U bud'-jakomu razi, dosi zahalna teorija kontaktu ne vrachovuvala takoji možlyvosti, choča šče na počatku dvadciat' persoho stolittia takyj sobi Štrauch vyslav propozyciju vkladaty šyzojidiv do składu ekipaživ kosmičnych korabliv. Uže todi buło vidomo, ščo šyzojidni typy vołodijuť jaskravo vyraženoju zdatnistiu neuperedženoho asocijuvannia. Tam, de normalna ludyna v chaosi nebačenoho, choč-ne-choč, prahne uhledity znajome, vidome raniše, stereotypne, šyzojid, natomiť, ne tilky bačyť use takym, jak vono je, a j zdatnyj stvorivaty novi stereotypy, jaki vyplyvajuť prosto iz zapovitnoji pryrody chaosu, ščo rozhladajeťsia. Miž inšym, — prodovžuvav Komov, potrochu rozpalujučyś, — cia zdatniť vyjavlajeťsia napročud spilnoju dla šyzojidnych predstavnykiv rozumiv najriznomanitnišych typiv. A oskilky teoretyčno zovsim ne vyklučena možlyvist', ščo objektom kontaktu vyjavyťsia same šyzojidnyj indyviduum, ta oskilky svoječasno ne rozhadana šyzojidniť može v chodi kontaktu pryzvesty do najvažčych naslidkiv, problema, porušena vamy, Jakove, zdajeťsia, zasluhovuje pevnoji naukovoji uvahy».

Vanderchuze, usmichajučyś, ohołosyv, ščo daruje ciu ideju Komovu, i skazav, ščo čas rušaty. Pislá cych sliv Majka, jaka vže buło zacikavyłaś i sľuchala Komova z napivrozskrytym rotom, vidrazu zivjala. Ja tež vidrazu zivjav: usi ci rozmovy pro šyzojidiv spriamuvaly mene na nepryjemni rozdumy. I oś ščo todi vidbułosia.

Vanderchuze i Majka vže vyjšly z kajut-kompaniji, a Komov zahajavsia v dve-riach, raptom povernuvsia, micno vziav mene za likoť i, jakoś motorošno-pylno obmacujučy moje oblyččia svojimy chołodnymy sirymy očyma, tycho i švydko promovyv:

— Čoho ce vy pochniupylysia, Stasiu? Ščo-nebud' stałosia?

Ja oteteriv. Mene zbyła z nih voistynu nadpryrodna pronyklyvist' cioho fachivcia z šyzojidiv. Ale meni vse-taky vdałosia myttievo opanuvaty sobuju. Nadto bahato dla mene vyrišuvalosia cijejji myti. Ja vidchylyvsia i z veľyčeznym zdyvuvanniam zapytav:

— Vy pro ščo, Hennadiju Jurijovyču?

Joho pohlad prodovžuvav bihaty mojim oblyččiam, i vin zapytav šče tychiše i šče švydše:

— Vy bojitesia zaľyšatysia na samoti?

Ta ja vže micno sydiv u sidli.

— Bojusia? — perepytav ja. — Nu, ce z nadto sylno skazano, Hennadiju Jurijovyču. Ja ž ne dytyna vse-taky...

Vin oblyšyv mij likoť.

— A može, poľetyte z namy?

Ja znyzav plečyma.

— Ja b iz zadovoľenniam. Ale včora v mene buły nepoľadky. Hadaju, meni vse-taky krašče zaľyšytysia.

— Nu-nu! — promovyv vin nevyznačeno, rizko povernuvsia i vyjšov.

Ja postojav šče v kajut-kompaniji, ostatočno pryhodiačy do tiamy.

V hoľovi u mene buv bezľad, ale ja počuvavsia, jak pislá dobre skľadenoho

ispytu.

Vony pomachały meni na proščannia j poletyły, a ja navit' ne proviv jich pohladom. Ja vidrazu ž povernuvsia na korabel, vybrav stereoparu krystalofoniv, ozbrojiv obydvu vucha i zavalyvsia u krislo pered svojim pultom. Ja stežyv za robotuju svojich chłopjat, čytav, pryjmov radiogramy, rozmovlav z Vadykom i Ninon (buło vtichoju zjasuvaty, ščo u Vadyka tež na povnu kotušku zvučyt' muzyka), ja rozpočav prybyrannia pryliščennia, ja sklav rozkišne menu z rozrachunku na neobchidniš' pidkriplennia duševnych sył — i vse ce u hromi, u dzvoni, U vytti flejt i niavčanni nekofoniv. Słovom, ja staranno, bezžalisno i z korystiu dla sebe ta navkołyšnich ubyvav čas. I za veš toj čas, jakyj ja vbyvav, mene nevidstupno hryzła tryvožna dumka: zvidky Komov diznavsia pro moju słabkiš' i do jakych zachodiv, z ohladu na ce, vin namahajeťsia vdatysia. Komov stavyv mene v hłuchyj kut. Ci joho nerozuminnia, ščo vynykły pisla pochodu na budivelnyj majdančyk, cia rozmovala pro šyzojidiv, cia dyvna interludija¹⁰ u dveriach kajut-kompaniji... Čort zabyraj, taž vin zaproponuvav meni letity z nymy, vin javno bojavsia załyšaty mene samoho! Nevže ce tak pomitno? Ałe ž Vanderchuze ničoho ne pomityv...

U takych pryblyžno prychovanych dumkach zbihła bilša častyna moho robočoho dnia. O pjatnadciatij hodyni, nabahato raniše, niž ja spodivavsia, glider povernuvsia. Ja led' ustyh zirvaty z vuch i zachovaty krystalofony, jak usia kompanija vvałyłasia do korabla. Ja zustriv jich u kesoni z retelno produmanoju strymanuju pryvitnistiu, ne počav stavyty nijakych zapytań po suti j tilky pocikavyvsia, čy nema ochočych pidkriptytsia. Bojusia, pravda, ščo pisla šesty hodyn hromu i dzvonu ja rozmovlav deščo zahołosno, tož Majka, jaka, na prevelyku moju radiš', mała dosyt' zadovilnyj vyhlad, vyriačyłaš na mene z dejakym zdyvuvanniam, a Komov švydko ohlanuv mene z nih do hołovy i, ne skazavšy ni słowa, vidrazu ž znyk u svojij kajuti.

— Pidkriptytsia? — zamyslono promovyv Vanderchuze. — Znaješ ščo, Stasiu, ja zaraz pidu v rubku pysaty expertnyj vysnovok, tož jakby ty jakoš mymochid' zanis meni sklanku tonizujučoho, ce buło b dorečno, jak ty hadaješ?

Ja skazav, ščo prynesu, Vanderchuze znyk u rubci, a my z Majkoju pišly v kajut-kompaniju, de ja nacidyv dvi sklanky tonizujučoho — odnu viddav Majci, a druhu vidnis Vanderchuze. Koły ja povernuvsia, Majka zi sklankoju v rukach błuкала po kajut-kompaniji. Tak, vona buła značno spokijniša, niž uranci, ałe odnakovo vidčuvalasia v nij jakaš napruženist', natiahnutist' jakaš, i, ščoby dopomohty jii rozriadytyš, ja zapytav:

— Nu, ščo tam z korabl'em?

Majka zrobyła dobriacyj kovtok, oblyzala huby i, dyvlačyš kudyš povz mene, promovyła:

— Ty znaješ, Stasiu, vse ce nesprosta.

Ja počekav prodovžennia, ałe vona movčala.

— Ščo — nesprosta? — zapytav ja.

— Use! — Vona nevyznačeno poveła rukoju zi sklankoju. — Kastrovanyj svit.

---

¹⁰ Tut u značenni: promižnyj epizod.

Blida nemič. Zhadaj moje slovo: i korabel cej tut rozbyvsia nevyypadkovo, i znajšly my joho nevyypadkovo, ta j uzahali vsia cia naša vyhadka, veš proekt — use prova-lyťsia na cij planetci! — Vona dopyła vyno j postavyla sklanku na stiľ. — Elementarni pravyla bezpeky ne dotrymujut'sia, bilšit' pracivnykiv tut — dribnota typu tebe, ta j mene tež... I vse tilky tomu, ščo planeta biölogično pasyvna. Ta chiba v ciomu rič! Adže bud'-jaka ludyna z elementarnym čuttiam peršoji ž hodyny vidčuvaje tut ščoś zle. Tut koľys' buľo žyttia, ta potim spaľachnuła zirka — i v odnu myť use skinčyľosia... Biölogično pasyvna? Tak! Ta zate aktyvna nekrotyčno¹¹. Ot i Panta bude takuju čerez skilkyś-tam rokiv. Kostrubati derevcia, čachľa travyčka, i vse navkoľo prosiaknute davnimy smertiamy. Zapach smerti, rozumiješ? Navit' hirše za nioho — zapach koľyšnioho žyttia! Ni, Stasiu, zhadaj moje slovo, ne pryžyvut'sia tut pantiañci, ne spiznajuť vony tut nijakych radoščiv. Nova domivka dla ciľoho ludstva? Ni, ne nova domivka, a staryj zamok z pryvydamy...

Ja zdryhnuvsia. Vona pomityła ce, prote zrozumiła nepravylno.

— Ty ne perejmajsia, — skazała vona, sumno usmichajučys'. — Ja v normi. Prosto namahajusia vysľovyty svoji vidčuttia ta svoji peredčuttia. Ty mene, ja baču, zrozumity ne možeš, ale pomirkuj sam, ščo ce za peredčuttia, koľy meni na jazyk post-ijno lizuť usi ci slivcia: nekrotyčnyj, pryvydy...

Vona znovu projšlasia po kajut-kompaniji, spynyľasia peredi mnoju i prova-dyła dali:

— Zvyčajno, z inšoho boku, parametry u planety čudovi, ridkisni. Biölogična aktyvnist' majže nulova, atmosfera, hidrosfera, klimat, termičnyj baľans — vse jak na zamovľennia dla proektu «Kovčeh». Ale daju hoľovu na vidsič, nihto z organi-zatoriv cijej vyhadky tut ne buv, a jak i buv chto-nebud', to čuttia v nioho, niuchu na žyttia, čy ščo, ne vyjavyľosia ni na kopijku... Nu jasno, ce vse stari vovky, vsi v šramach, usi projšly pekľa riznoho rodu... Čuttia na materiálnu nebezpeku v nych čudove! A oš na ce... — Vona pokľacała palciamy i navit', serdešna, zmorščyľasia vid bezsylla vysľovyty. — A vtim, zvidky ja znaju, može, chto-nebud' z nych i vidčuv nedobre, a jak ce možna pojasnyty tym, chto tut ne buv? Ale ty ž to mene choč trišky rozumiješ?

Vona dyvyľasia na mene vpryťul zelenymy očyma, a ja vahavsia i, povahavšys', zbrechav:

— Ne zovsim. Tobto, zvyčajno, v čomuś ty taky prava... Tyša, porožneča...

— Ot bačyš, — skazała vona, — navit' ty ne rozumiješ. Nu harazd, hodi pro ce. — Vona siľa na stiľ navproty mene i raptom, tyčnuvšy mene palcem u ščoku, zasmi-jaľaš. — Vybaľakaľaš, i jakoś poľehšaľo. Z Komovym, sam rozumiješ, ne rozhovo-ryšsia, a do Vandera krašče z tym i ne potykatysia — zhnojiť u medvidsiku...

Napružennia, ščo skovuvalo jiji, ta j mene tež, vidrazu ž spaľo, i rozmova pe-retvoryľasia na ľehku baľakanynu. Ja poskaržyvsia jij na včorašni nepryjemnosti z robotamy, rozpoviv, jak Vadyk kupavsia odyn u ciľomu okeani, i spytav, jak prosu-vajuťsia kvartyrjerni spravy. Majka vidpoviľa, ščo vony poznačyly čotyry miscia dla

---

¹¹ Tut u značenni: jaka vbyvaje use žyve.

stijbyšč, miscia zahałom harni, j za inšych rivnych umov bud'-jakyj pantiäneć iz zadovolenniam proviv by tut use svoje žyttia, ałe, oskilky vsia cia vyhadka odnakovo pryrečena, osoblyvo hovoryty nema pro ščo. Ja nahadav Majci, ščo vona zavždy vyrizniałasia pryrodnym skeptycyzmom i ščo skeptycyzm cej dałeko ne zavždy vypravdovuvav sebe. Majka zaperečyła, ščo zaraz jdeťsia uže ne pro pryrodnyj skeptycyzm, a pro skeptycyzm pryrody, i ščo ja — vzahali sałaha, malok i, po suti, mav by stojaty pered neju, dosvidčenoju Majkoju, po stijci «strunko». Todi ja skazav jii, ščo spravdi dosvidčena ludyna nikoły ne stane sperečatysia z kibertechnikom, bo kibertechnik je na korabli tijeju vissiu, dovkoła jakoji, vłasne, vidbuvajeťsia uveš kołovorot žyttia. Majka zauvažyła, ščo bilšisť ošej obertannia je, na probu, poniatiamy ujavnymy, ne bilš jak geometryčnymy misciamy točok... Potim my počaly superečku, čy je riznycia miž poniatiamy «viš obertannia» ta «viš kołovorotu», słovom, my terevenyły, i zboku, vočevyd', ce vyhladało dosyť myło, ałe ne znaju, pro ščo tam u cej čas dumała Majka, a ja osobysto druhym planom veš čas prykydav, čy ne zajniatysia meni zaraz profiłaktykoju vsich system zabezpečennia bezpeky. Ščopravda, systemy ci buły rozrachovani na nebezpeku biöłogičnu, i nemožlyvo buło skazaty, čy pidchodiat' vony proty nebezpeky nekrotyčnoji, ałe pry vsiomu ciomu bereženoho boh bereže, pid ležačyj kamiń voda ne teče, ta j uzahali: tychše jideš — dali budeš.

Słovom, koły Majka počala pozichaty i skaržytysia na nedosypannia, ja vidpravyv jiji podrimaty pered obidom, a sam peršym diłom poliz u bibliöteku, rozšukav tłumačnyj słovnyk i pohlanuv, ščo take «nekrotyčnyj». Tłumačennia spravlyło na mene hnituče vražennia, i ja vyrišyv počaty profiłaktyku nehajno. Popередnio, ščopravda ja zabih u rubku pohlanuty, jak praciujuť moji chłopjata, i zastav tam Vanderchuze same tijeji myti, koły vin składav akuratnym stosykom svij expertnyj vysnovok. «Zaraz vidnesu ce Komovu, — ohołosyv vin, pobačyvšy mene, — potim dam podyvytysia Majci, a potim vłaštujemo obhovorennia, jak ty hadaješ? Poklykaty tebe?» Ja skazav, ščo poklykaty, i poperedyv, ščo budu u vidsiku zabezpečennia bezpeky. Vin zacikavleno pohlanuv na mene, ałe ničoho ne skazav i vyjšov.

Mene poklykały hodyny čerez dvi. Vanderchuze po interkomu ohołosyv, ščo vysnovok pročytały vsi čłeny komisiji, i zapytav, čy ne choču joho pročytaty i ja. Ja, zvisno, chotiv by, ta profiłaktyka v mene buła same v rozpali, storož-rozvidnyk napołovynu vypatranij, buła zaparka, tož ja vidpoviv, ščo, mabuť, ne čytatymu, a na obhovorennia pryjdu neodminno, ščoyno pokinču zi spravamy. «V mene šče na hodynu roboty, — skazav ja, — tož obidajte bez mene».

Odnym słovom, koły ja zajavyvsia do kajut-kompaniji, obid uže skinčyvsia, j obhovorennia počaloš. Ja vziav sobi supu, siv u kutočku, počav jisty i słuchaty.

— Ja ne možu pryjniaty meteorytnu hipotezu zovsim bez zasterežen, — dokirlyvo hovoryv Vanderchuze. — «Pelikany» čudovo zachyščeni vid meteorytnoho udaru, Hennadiju. Vin by prosto uchylyvsia.

— Ne zaperečuju, — vidpovidav Komov, dyvlačyś u stił ta hydlyvo morščačyś. — Ałe ujaviť sobi, ščo meteorytna ataka stałasia v moment vychodu korabla z pidprostoru...

— Tak, zvyčajno, — pohodyvsia Vanderchuze. — U ciomu wypadku — zvisno. Ałe jmovirniš'...

— Vy mene dyvujete, Jakove. V korabla vščent zrujnovanyj rejsovyj dvyhun. Veľyčezna naskrizna dira zi slidamy potužneho termičneho vplyvu. Ja hadaju, kožnij normalnij ludyni zrozumiło, ščo ce može buty tilky meteoryt.

Vanderchuze mav dosyť-taky neščasnyj vyhlad.

— Nu... Harazd, — skazav vin. — Nu, nechaj bude po-vašomu... Vy prosto ne rozumijete, Hennadiju, vy ne zorelotčyk... Vy prosto ne rozumijete, naskilky ce maľojmovirno. Same v myť vychodu z pidprostoru veľyčeznyj meteoryt veľyčeznoji energiji... Ja prosto ne znaju, z čym ce možna porivniaty za nejmovirnistiu!

— Harazd! Ščo vy proponujete?

Vanderchuze ohlanuv usich, šukajučy pidtrymky, ta, ne vyjavyvšy jiji, promovyv:

— Dobre, nechaj bude tak. Aľe ja vse ž taky napolahatymu, ščo formuluvannia maľo umovnyj vidtinok. Skažimo: «Navedeni fakty zmušujuť prypustyty...»

— «Vysnuvaty», — vypravyv Komov.

— «Vysnuvaty»? — Vanderchuze nasupyvsia. — Ta ni, Hennadiju, jakyj tut može buty vysnovok? Same prypuščennia! «...prymušujuť prypustyty, ščo korabel buv uraženyj meteorytom vysokoji energiji v moment pojavy z pidprostoru». O š tak. Proponuju pohodytyś.

Kilka sekund Komov mirkuvav, vorušačy žovnamy na vylyciach, potim skazav:

— Zhoden. Perechodžu do nastupnoho popravky.

— Chvyľynočku, — skazav Vanderchuze. — A ty, Majko?

Majka znyzaľa plečyma.

— Česno kažučy, ne vidčuvaju riznyci. Vzahali-to zhodna.

— Nastupna popravka, — neterplače promovyv Komov. — Nam ne treba pytaty dumku bazy, ščo robyty z reštamy. Ciomu pytanniu vzahali ne misce v expertnomu vysnovku. Treba daty speciálnu radiogramu, ščo ostanky pilotiv pokładeni v kontejnery, zaľyty skłopłastom i najblyžčym časom buduť perepravłeni na bazu.

— Odnak... — z rozhubłenym vyhladom počav Vanderchuze.

— Ja zajmusia cym zavtra, — urvav joho Komov. — Sam.

— Može, varto buľo by pochovaty jich tut? — tycho promovyľa Majka.

— Ne zaperečuju, — vidrazu ž pidchopyv Komov. — Ta zazvyčaj u takych vypadkach ostanky peresyľajuťsia na Zemlu... Ščo? — povernuvsia vin do Vanderchuze.

Vanderchuze vže vidkryv buľo rota, aľe pochytav hoľovoju i movyv:

— Ničoho.

— Korotše kažučy, — skazav Komov, — ce pytannia proponuju vyklučyty z vysnovku. Zhodni, Jakove?

— Harazd, — pohodyvsia Vanderchuze. — A ty, Majko?

Majka vahaľasia, i ja zrozumiv jiji. Jakoś vse ce vidbuvalaľsia nadto vže po-dilovomu. Pravdu kažučy, ja j sam ne znaju, jak ce maje vidbuvatyś, aľe, na mij rozsud, taki pytannia ne možna vyrišuvaty hoľosuvanniam.

— Čudovo, — promovyv Komov, niby ničoho j ne staľasia. — Teper ščodo pryčyn i obstavyn smerti pilotiv. Akt pro roztyň i fotomateriäly mene ciľkom zadovilniajuť, a formuluvannia ja proponuju take: «Roztašuvannia trupiv svidčyť pro te, ščo smerť pilotiv nastaľa vnaslidok udaru korabla ob poverchniu planety. Čoľovik

zahynuv raniše za žinku, vstyhnuvšy tilky sterty bortžurnaľ. Vybratysia z krisľa pi-
łota vin uže ne mih. Žinka, natomist', buľa žyva šče jakyjś čas i namahaľasia poky-
nuty korabel. Smerť zdoľala jiji uže v kesonnij kameri». Nu a dali — za vašym
textom.

— Chm... — ozvavsia Vanderchuze z velykym sumnivom. — Čy ne nadto vse
ce categoryčno, jak vy hadajete, Hennadiju? Bo ž jakščo dotrymuvatysia cioho sa-
moho aktu pro roztyň, proty jakoho vy ne zaperečujete, bidolašna buľa by prosto ne
v zmozi dopovzty do kesona.

— Ale ž vona tam opynyľasia, — choľodno vidrubav Komov.

— Ale ž same cia obstavyna... — pronykľyvo počav Vanderchuze, prytulajučy
ruky do hrudej.

— Posľuchajte, Jakove, — promovyv Komov. — Nichto ne znaje, na ščo zdatna
ludyna v krytyčnych umovach. I osobľyvo žinka. Pryhadajte istoriju Marty Pristli.
Pryhadajte istoriju Kolisnyčenko. I vzhali pryhadajte istoriju, Jakove.

Nastaľa movčanka. Vanderchuze sydiv z neščasnym vyhladom i bezžalno smy-
kav sebe za bakenbardy.

— A mene jakraz ne dyvuje te, ščo vona opynyľaś u kesoni, — podaľa hoľos
Majka. — Ja inšoho ne možu zrozumity. Čomu vin ster bortžurnaľ? Adže buv udar,
ludyna pomyraje...

— Nu ce jakraz... — nevpevneno počav Vanderchuze. — Ce može buty. Aho-
nija, obmacuvav rukamy pult, začepyv kluč...

— Pytannia pro bortžurnaľ, — zajavyv Komov, — vynesene do rozdiľu faktiv
osobľyvoho značennia. Osobysto ja vvažaju, ščo cia zahadka nikoľy ne bude rozha-
dana... Vtim, jakščo ce zahadka, a ne vypadkovyj zbih obstavyn. Prodovžujemo. —
Vin švydko perebrav rozkydani pered nym arkuši. — Vľasne, u mene, zdajetśsia,
bilše nema zauvažen. Zemna mikroflora i mikrofauna, očevyďno, zahynuľy, jichnich
slidiv, prynajmni, nemaje... Tak... Osobysti papery. Rozbyraty jich — sprava ne
naša, krim toho, vony v takomu stani, ščo my možemo ľyšše zaškodyty. Zavtra ja jich
zakonservuju i pryvezu siudy... Tak! Popov, tut je deščo po vašij častyni. Vam vi-
dome kibernetične obľadnannia korabliv typu «Pelikan»?

— Tak, zvyčajno, — skazav ja, švydko vidsovujučy tariľku.

— Bud'te ľaskavi, — vin perekynuv meni arkuś paperu, — oś spysok usich vy-
javľenych kibermechanizmiv. Perevirte, čy vse tam na misci.

Ja uziav spysok. Usi vyčikovalno dyvyľysia na mene.

— Tak, — promovyv ja, — mabuť, use na misci. Navit' iniciätorni rozvidnyky
na misci, zazvyčaj jich zavždy nekomplekt... A oś cioho ja ne rozumiju. Ščo take:
«Remontnyj robot, pereobľadnanyj u švejne obľadnannia»?

— Jakove, pojasniť, — rozporiadyvsia Komov.

Vanderchuze zader hoľovu ta vypnuv ščeľepu.

— Rozumiješ, Stasiu, — niby u zadumi promovyv vin. — Tut važko ščoś poja-
snyty. Prosto remontnyj kiber, peretvorenij u švejne obľadnannia. Na obľadnannia,
jake šyje, rozumiješ? U kohoś iz nych, mabuť, u žinky, buľa deščo nezvyčjne chobi.

— On vono ščo, — vyhuknuv ja, zdyvuvavšyś. — Ale ce točno — remontnyj
kiber?

— Bezumovno, — vpevneno vidpoviv Vanderchuze.

— Todi tut povnyj komplekt, — skazav ja, povertajučy Komovu spysok. — Prosto napročud povnyj. Mabuť, vony žodnoho razu ne vysadžuvalyś na važkych planetach.

— Diakuju, — skazav Komov. — Koły bude hotovyj čystovyk vysnovku, ja prošu vas pidpysaty rozdiľ pro vytik uciliťoji kibertechniky.

— Taž vytoku nemaje, — zaperečyv ja.

Komov ne zvernuv na mene uvahy, a Vanderchuze pojasnyv:

— Ce prosto nazva rozdiľu: «Vytik uciliťoji kibertechniky». Ty pidpyšeš, ščo vytoku nemaje.

— Tak... — promovyv Komov, zbyrajučy v papku rozkydani arkuši. — Teper ja duže prošu vas, Jakove, daty vsiomu ciomu ostatočnyj ľad, my pidpyšeťmoś, i vže siohodni možna bude radyruvaty. A zaraz, jakščo nihto ne maje dodatkovych mirkuvań, ja pidu.

Dodatkovych mirkuvań ne buľo, i vin pišov. Vanderchuze, važko zitchnuvšy, pidvivia, zvažyv na doľoni pačku arkušiv vysnovku, podyvyvsia na nas, vidkynuv hoľovu, i takož pišov heť.

— Vander javno nevdoľoľenyj, — zaznačyv ja, nakľadajučy na tariľku pečenu.

— Ja teź nevdoľoľena, — kynuľa Majka. — Jakoś nehidno vse ce vyjšľo. Ja ne vmiju pojasnyty, može, ce ja po-dytiačomu, najivno... Ale ž musyť-taky buty... Musyť že buty jakaś chvyľyna movčannia... A tut — raz-dva, zavertyľy-zakrutyľy koľeso: roztašuvannia reťtok, vytik kibertechniky, topografični parametry... Ťchu! Nemov u školi na praktyčnych zaniattiach...

Ja ciľkom z neju pohodžuvavsia.

— Taž Komov nikomu ne daje rota roztuľty! — prodovžovala vona zlisno. — Use jomu zrozumiľo, vse jomu očevydno, a naspravdi ne nastilky vse tam zrozumiľo. I z meteorytom nezrozumiľo, i osobľyvo z cym bortžurnaľom. I ne viriu ja, ščo jomu vse zrozumiľo! Meni zdajeťsia, vin ščoś zamysľyv, i Vander ce takož rozumije, tilky ne znaje, jak joho začepyty... a može, vvažaje, ščo ce nesuttievo...

— Može, ce i spravdi nesuttievo... — proburmotiv ja nevpevneno.

— A ja j ne kažu, ščo suttievo! — zaperečyľa Majka. — Meni prosto ne podobajeťsia, jak povodyťsia Komov. Ne rozumiju ja joho. I vzhali vin meni ne podobajeťsia! Meni pro nioho vsi vucha prodzyžčaly, a ja teper chodžu i rachuju dni, skilky meni z nym praciuvaty zaľyšyľosia... Poky žytymu, z nym ne praciuvatymu!

— Nu, ne tak uže j bahato zaľyšyľosia, — zaspokijľyvo počav ja, — vsioho-navsioho jakychoś tam dvadciat' dniv...

Na tomu i rozijšľysia. Majka pišľa davaty ľad svojim vymiriuvanniam i kvartyr-jeřským krokam, a ja pišov u rubku, de na mene čekav nevelyčkyj siurpryz: Tom povidomlav, ščo zakľadku fundamentu zakinčeno, i proponuvav pryjniaty robotu. Ja nakynuv dochu i pomčav na budmajdančyk.

Sonce vže zajšľo, sutinky pohustišaly. Dyvni tut sutinky — temno-fiöľetovi, jak rozvedene čornyľo. Misiacia nema, prote duže bahato pivničnoho siajva, ta šče j jakoho! Gigantśki poľotnyšča rajdužnoho svitľa bezšumno majoriať nad čornym okeanom, zhortajuťsia i rozhortajuťsia, poľoščuťsia i tremtiať, nemov pid vitrom, pereľyvajuťsia biľym, zelenym, roževym i raptom myttievo zhasajuť, zaľyšyvšy v očach kaľamutni kolorovi plamy, a potim znovu zjavľajuťsia, i todi znykajuť zori, znykajuť

sutinky, vse navkoło nabuvaje nepryrodných, ale najčystišých koloriv — tuman nad bołotom staje červono-synim, ajsberg myhotyť u dałyni, nače burštynova bryła, a plažem strimko mčať zełenavi tini.

Luto roztyrajučy zamerzli ščoky ta nis, ja ohladav u ciomu dyvnomu svitli hotovi fundamenty. Tom, jakyj nevidstupno suprovodžuvav mene, poslužyvo povidomlav neobchidni cyfry, a koły siajvo zhasało — ne menš poslužyvo vmykav prožektory. I buło tycho, jak na cvyntari, tilky porypuvav u mene pid nohamy zamerzłyj pisok. Potim ja počuv hołosy: Majka i Vanderchuze vyjšly podychaty svižym povitriam i pomyľuvatyś nebesnoju vystavoju. Majci duže podobalošia pivnične siajvo — jedyne, ščo jij podobalošia na cij planeti. Ja buv dałečeńko vid korabla, metriv za sto, i ne bačyv jich, ale hołosy čuv dovoli čitko. Vtim, spočatku ja słuchav jich krajem vucha. Majka kazała ščoś pro uškodženi verchivky derev, a Vanderchuze hudiv pro eroziju bortovoji kvaziörhaniky — očevydno, vony znov obhovoriuvaly pryčyny j obstavyny zahybeli «Pelikana».

Buło v jichnij rozmovi ščoś dyvne. Povtoriju: spočatku ja ne duže prysłuchavsia i tilky potim zrozumiv, u čomu sprava. Vony rozmovlały, nemov ne słuchajučy odne odnoho. Naprykład, Vanderchuze kazav: «Odyn planetarnyj dvyhun u nych uciliv, inakše vony prosto ne zumiły b manevruvaty v atmosferi...» A Majka tovkła svoje: «Ni, Jakove, ne menš jak pjatnadciať-dvadciať rokiv. Pohlańte na ci napłyvy...»

Ja spustyvšia v odyn iz fundamentiv, ščob ohlanuty dno, a koły vyliz, rozmova stała zvjaznišoju, prote nezrozumilišoju. Vony niby repetyruvaly jakuš pjesu.

— A ce šče ščo take? — pytała Majka.

— Ja b skazav, ščo ce ihraška, — vidpovidav Vanderchuze.

— I ja tež tak skazała b. Ale naviščo?

— Chobi. Ničoho dyvnoho, ciłkom pošyrene chobi.

Vse, ce skydałosia na te, jak my veselyťysia na bazi, čekajučy formuvannia. Vadym, skažimo, ni siło ni vpało kryčav na vsiu jidalniu: «Kapitan! Pryjmaju rišennia skynuty chvostovu častynu i jty v pidprostir!» — na ščo jakyj-nebud' dotepnyk ozyvavsia: «Vaše rišennia schvaluju, kapitane! Ne zabud'te hołovnu častynu!» — i tak dali.

Utim, cia dyvna rozmova švydko prypynyłasja. Vyrazno cmoknuła lukova peretynka, i znovu zapała tyša. Ja ohlanuv ostannij fundament, pochvałyv Toma za chorošu robotu i nakazav jomu pereklučyty Džeka na nastupnyj etap. Spałachy zhasły, i v raptovij piťmi ničoho ne buło vydno, krim bortovych vohniv mojich kiberiv. Vidčuvajučy, ščo kinčyk moho nosa ot-ot vidpade, ja pidtiupcem pidbih do korabla, namacav peretynku j zapłyhnuv u keson. Keson — ce čudovo. Ce odne z najprekrasnišých pryliščeń na korabli, jake daruje tobi sołodke vidčuttia domivky: povernuvsia dodomu, v ridne, tepłe, zachyščene, z čužoho, kryžanoho, zahrozlyvoho. Z piťmy u svitło. Ja skynuv dochu i, na chodu krekčučy ta roztyrajučy dołoni, rušyv do rubky.

Vanderchuze vže sydiv tam, obkłađenij svojimy papirciamy i, skorbotno schyľyvšy hołovu, perezpysuvav načysto nastupnu storinku vysnovku. Šyfruvalna mašynka žvavo strekotiła pid joho palciamy.

— A moji chłopcýky vže skinčyły fundament, — pochvałyvsia.

— Uhu, — vidhuknuvsia Vanderchuze.

— A ščo u vas tam za ihrašky? — zapytav ja.

— Ihrašky... — rozhubłeno povtoryv Vanderchuze. — Ihrašky? — perepytav vin, ne perestajučy strekotity mašynkoju. — Ach, ihrašky... — Vin vidkłav hotovyj arkuš i vziav inšyj.

Ja trochy začekav i nahadav:

— Tak ščo ce za ihrašky?

— Ščo ce za ihrašky... — značuščym hołosom povtoryv Vanderchuze i, zaderšy hołovu, hlanuv na mene. — Ty tak stavyš pyttannia? Ce, bačyš... A vzhali, chto joho znaje, ščo ce za ihrašky. Tam, na «Pelikani»... Vybač, Stasiu, ja spočatku zakinču...

Ja navšpyńky projšov do svoho pulta, postežyv trochy za robotuju Džeka, ko tryj počav uže buduvaty stiny meteostanciji, a potim, tak samo navšpyńky, vyjšov iz rubky j rušyv do Majky.

Vse osvittennia, jake tilky buło v Majčynij kajuti, buło vvimknene, a sama vona sydiła po-tureckomu na ližku i tež buła zajniata. Na stoli, na ližku, na pidłozu rozstyłałyś prostyradła-sklejky, karty, kro ki¹², rozsuneni harmošky aerofotografij, načerky i zapysy, i Majka po čerzi vse ce perehladała, robyła jakiś poznačky, inkoły chapałasia za łupu, a inkoły — za plašku z sokom, ščo stojała na stilci poruč. Posposterihavšy za neju jakyjś čas, ja vybrav moment, koły plaška z sokom załyšyła stilec, i vsivsia na stilec sam, tož koły Majka, ne dyvlačyś, povernuła plašku nazad, to pociłyła meni priamisińko u prostiahnenu ruku.

— Diakuju, — skazav ja i vidsiorbnuv.

Majka pidveła hołovu.

— A, ce ty? — promovyła vona nezadovołeno. — Tobi čoho?

— Prosto zajšov, — vidpoviv ja dobrodušno. — Nahulałasia?

— I ne dumala, — zaperečyła vona, zabyrajučy v mene plašku. — Sydžu jak proklata, včora vvečeri ne praciuvala, nazbyrałosia tut vsiačyny... Jake tam hulannia!

Vona povernuła meni plašku, ja mašynalno vidsiorbnuv, vidčuvajučy jakuś tryvohu, i tut z mojich očej niby połuda spała: Majka buła vdiahnuta po-domišniomu, u svoju ulubłenu puchnastu koftu i šorty, na jiji hołovi buła chustka, i vołosia pid neju buło vołohym.

— Ty buła v duši? — tupo zapytav ja.

Vona ščoś vidpoviła, ta ja j tak use zrozumiv. Ja pidvivsia. Ja akuratno postavyv plašku na stilec. Ja proburmotiv ščoś, ne pamjataju — ščo. Jakymoś čynom ja opynyvsia u korydori, potim u svojij kajuti, zahasyv naviščoś verchnie svitło, uvimknuv naviščoś ničnyčok, lih na ližko i povernuvsia oblyččiam do stiny. Mene znovu trusyło. Pamjataju, v hołovi mojij krutyłyś jakiś uryvčasti dumky, ščoś na zrazok: «Teper uže spravdi vse propało, vse darma, vse ostatočno i bezpovorotno». Ja spijmav sebe na tomu, ščo znovu prysłuchajusia. I ja znovu ščoś čuv, ščoś nedoładne. Todi ja rvučko pidniavsia, poliz u ničnyj stołyk, uziav pigułku snodijnoho j pokłav pid

---

¹² **Kroki** — našvydku зробljenyj malunok, kreslennia; plan miscevosti, nakresljenyj na oko, bez popередnioho vymiriuvannia.

jazyk. Potim ja znovu lig. Po stinach tupotiły jaščirky, zatinena stela povilno pover-
tałaś, ničnyk to zovsim zhasav, to rozhoriavsia nesterpno jaskravo, muchy, hynučy,
zavziato zudiły po kutkach. Zdajeťsia, prychoďyla Majka, dyvyłaś na mene z turbo-
toju, čymoś ukryła i znykla, a potim zjavyvsia Vadyk, usivsia meni v nohach i skazav
serdyto: «Čoho ty tut vyležuješsia? Ciľa komisija tebe čekaje, a ty rozligsia». — «Ta
ty hołosniše hovory, — skazała jomu Ninon, — u nioho ščoś iz vuchamy, vin ne
čuje». Ja zobrazyv na fiziönomiji kamjanu minu i skazav, ščo vse ce majačnia. Ja
pidvivsia, i vsi razom my vvijšly v rozbytyj «Pelikan», usia organika v niomu rozpa-
laś i stojav hostryj našatyrnyj zapach, jak todi v korydori. Ta ce buv ne zovsim «Pe-
likan», skoriše za vse ce buv budmajdančyk, kopošyľysia moji chłopjata, posadočna
smuha dyvovyžno vyblyskovala pid soncem, i ja vse bojavsia, ščo Tom najide na dvi
mumiji, jaki ležaly vpoperek, tobtto ce vsi dumaly, ščo mumiji, a naspravdi to byly
Komov i Vanderchuze, tilky treba buło, ščob cioho nihto ne pomityv, bo vony roz-
movlaly, a čuv jich tilky ja. Ta vid Majky ne schovaješsia. «Chiba vy ne bačyte, ščo
jomu pohano?» — dokirlyvo skazała vona j poklała meni na rot i na nis chustočku,
zmočenu v našatyrnomu spyrti. Ja mało ne zadychnuvsia, zatrusyv hołovoju i siv na
ližku.

Oči v mene byly rozpluščeni, j u svitli ničnyka ja vidrazu pobačyv pered soboju
ludynu. Vona stojała bila samoho ližka i, nachyľyvšyś, uvažno dyvyľasia meni pro-
sto v oblyččia. U slabkomu svitli vona zdavaľasia temnoju, majže čornoju — pry-
marna skosobočena postaľ bez oblyččia, nevyrazna, bez čitkych konturiv, i takyj
samyj nevyraznyj, nečitkyj vidblysk ležav u neji na hrudiach i na pľeči.

Vže točno znajučy, čym ce skinčyťsia, ja prostiah do neji ruku, prote moja ruka
projšla križ neji, nače križ povitria, a vona zakoľychaľasia, počala tanuty i čerez
kilka sekund bezslidno znykla. Ja vidkynuvsia na spynu ta zapluščyv oči. A vy zna-
jete, ščo v aľžyrškoho deja pid samym nosom gula?¹³ Pid samisińkym nosom... Ja
buv mokryj niby myša, i meni buło nesterpno hariače, ja majže zadychavsia.

---

¹³ Fraza iz povisti M. Hohola «Notatky boževilnoho».

ROZDÍĽ IV

PRYMARY TA LUDY

Ja prokynuvsia pizno, z važkoju hoľovoju i z tverdym namirom vidrazu Ź pislá snidanku usamitnytysia de-nebud' iz Vanderchuze j vykľasty jomu vse. Zdajeťsia, nikoľy u svojemu Źytti ja ne počuvavsia takym neščasnym. Use buľo zakinčeno dla mene, tomu ja navit' ne stav robyty zariadku, a prosto pryjniaťv pošlyenyj iönnnyj duš i pobriv do kajut-kompaniji. VŹe na porozi ja usvidomyv, ščo včora vvečeri čerez usi moji nepryjemnosti ja heť zabuv viddaty kuchariu rozporiadŹennia stosovno snidanku, i ce mene ostatočno dokonalo. Proburmotivšy jakeš nerozbyrlyve pryvitania i vidčuvajučy, ščo vid horia ta soromu počervoniv nače varenyj rak, ja vsivsia na svoje misce i pochmuro ohlanuv stiľ, namahajučyś ni z kym ne zustričatyś pohľadom. Trapeza buľa, priamo skaŹem, monastyrska, pošlušnyčka buľa trapeza. Vsi charčuvalyś čornym chlibom i moľokom. Vanderchuze posypav svij kuseň sillu. Majka pomastyľa svij šmat masľom. Komov Źuvav chlib usuchomjatku, navit' ne tor-kajučyś do moľoka.

Ja ne mav ani najmenšoho apetytu — podumaty buľo strašno Źuvaty ščo-nebud'. Ja vziav sobi sklanku moľoka, vidsiorbnuv. Bokovym zorom ja bačyv, ščo Majka dyvyťsia na mene i ščo jij duŹe kortyť zapytaty, ščo zi mnoju vzhali. Odnak vona ničoho ne zapytala, a Vanderchuze počav bahatoslivno rozumuvaty, jaka ce z medyčnoji točky zoru korysna rič — rozvantaŹuvalnyj deň, i jak dobre, ščo v nas siohodni same takyj snidanok, a ne jakyj-nebud' inšyj. Vin u podrobyciach pojasnyv nam, ščo take pist i ščo take veľkyj pist, i z povahoju vidhuknuvsia pro rannich chrystyján, kotri dobre znaly svoju spravu. Zarazom vin rozpoviv nam, ščo take masnycia, ta, vtim, dosyť skoro vidčuv, ščo nadto zachoplujeťsia opysom mľynciv z ikroju, z baľykom, iz siomgoju ta inšoju smakotoju, obirvav sebe j počav deščo utrudneno rozpravlaty bakenbardy. Rozmova ne vjazaľaś. Ja tryvoŹyvsia za sebe, Majka tryvoŹyľasia za mene. Ščo Ź do Komova, to vin znovu, jak i včora, buv javno ne v svojj tariľci. Oči v nioho počervonily, vin zdebilšoho dyvyvsia u stiľ, prote čas vid času pidijmav hoľovu j ozyravsia, nače chtoś johu hukav. Vin strach skilky nakryšyv navkoľo sebe chliba i prodovŹuvav kryšyty, tak ščo meni zakortilo vdaryty johu po rukach, jak maľeňkoho. Tak my j sydiľy Źurľyvoju kompanijeju, a bidnyj Vanderchuze iz syl vybyvavsia, namahajučyś nas rozvijaty.

Vin same poneviriavsia z jakojuś dovŹeľeznoju sumnoju istorijeju, jaku vyhaduvav na chodu i nijak ne mih vyhadaty do kincia, jak raptom Komov vydav dyvnyj stysnutyj zvuk, nače suchyj šmatok chliba stav jomu narešti poperek horľa. Ja pohlanuv na nioho čerez stiľ izlakavsia. Komov sydiv priamyj, uchopyvšyś oboma rukamy za kraj stilnyci, červoni oči johu vylizly z orbit, vin dyvyvsia kudyś povz mene i strimko blidnuv. Ja obernuvsia. Ja zavmer. Bila stiny, miŹ filmotekoju i šachovym stoľykom, stojaľa moja nedavnja prymara.

Teper ja bačyv jiji dosyť čitko. Ce buľa ludyna, u bud'-jakomu vypadku — humanojid, maľeňkyj, chudiuščyj, heť hoľyj. Škira johu buľa temna, majŹe čorna, i bľyščala, nače vkryta olijeju. Obľyččia johu ja ne rozhľediv čy ne zapamjatav, ale

meni vidrazu kynuloś u viči, jak i v mojemu ničnomu žachitti, ščo cia ludynka buła vsia jakaś skosobočena i nače rozmyta. I šče — oči: velyki, temni, zovsim neruchomi, slipi, jak u statuji.

— Tak on že vin! On vin! — harknuv Komov.

Vin pokazuvav palcem u zovsim inšyj bik, i tam u mene na očach prosto z povitria vynykła nova postať. Ce buła ta sama zastyhła łyskuča prymara, ale teper vona zastyhła u strimkomu ryvku, na bihu, jak fotografija spryntera na starti. I v tu ž myť Majka kynulaś jij v nohy. Z hurkotom poletilo vbik krisło, Majka z vojovnyčym łementom proskočyła križ maru i vrizalaśia v ekran videofona. Ja šče vstyh pomityty, jak mara zakołyvalaś i počala tanuty, a Komov uže kryčav:

— Dveri! Dveri!

I ja pobačyv: chtoś małeńkyj, biłyj i matovyj, nače stina kajut-kompaniji, zihnuvšyś u nečutnomu bihu, proślyznuv u dveri j znyk u korydori. I todi ja kynuvsia za nym.

Teper pro ce sorom zhaduvaty, ale todi meni buło zovsim bajduže, ščo ce za istota, zvidky vona, čomu vona tut i naviščo, — ja vidčuvav tilky bezmirne poľehšenia, vže rozumijučy, ščo vid cijej chvyłyny bezpovorotno zakinčyłysia vsi moji žachy ta strachy, i šče ja vidčuvav pałke bažannia nazdohnaty, schopyty, skrutyty i pryťahnuty.

U dveriach ja zitknuvsia z Komovym, zbyv joho z nih, spitknuvsia ob nioho, probihsia korydorom navkaračky. Korydor buv uže porožnij, tilky rizko i znajomo pachło našatyrnym spyrtom, pozadu ščoś kryčav Komov, dribno vystukuvaly pidbory. Ja pidskočyv, promčav čerez keson, pirnuv u luk, jakyj šče ne vstyh zarosty peretynkou, i vyłetiv nazovni, v buzkove siajvo soncia.

Ja vidrazu pomityv joho. Vin bih do budmajdančyka, bih ľehko, ľed' torkajučyś zamerzłoho pisku bosymy nohamy, vin buv takyj samyj skosobočenyj i jakoś dyvno ruchav na bihu rozvedenymy liktiamy, ale teper vin buv ne temnyj i ne matovo-biłyj, a svitło-buzkovyj, i sonce vidsvičuvalo na joho chudych pľečach i bokach. Vin bih prosto na mojich kiberiv, i ja spovilnyv krok, spodivajučyś, ščo zaraz vin zlakajetsia i poverne pravoruč abo livoruč. Prote vin ne zlakavsia, vin proskočyv u desiatioch krokach vid Toma, i ja očam svojim ne poviryv, koły cej velyčavyj dureń vvičlyvo prosygnałyv jomu zvyčajne «čekaju nakaziv».

— Do bołota! — zachłynavsia pozadu hołos Majky. — Prytyskaj joho do bołota!

Małeńkyj aborygen i tak bih u napriami bołota. Bihaty, treba skazaty, vin umiv, i vidstań miž namy skoročuvalaśia dosyť povilno. Viter svystiv u mojich vuchach, zdaleka ščoś kryčav Komov, ale joho perekrykuvala Majka.

— Liviše, liviše bery! — azartno łementovala vona.

Ja vziav liviše, vystrybnuv na posadočnu smuhu, na vže hotovu dilanku, rivnu, z duže zručnoju rubčastoju poverchneju, i tut sprava u mene pišla krašče — ja počav nazdohaniaty. «Ne vtečeš, — tverdyv ja pro sebe, — ni, brate, teper ne vtečeš. Ty meni za vse vidpovisy...» Ja dyvyvsia ne vidryvajučyś, jak vin švydko praciuje łopatkami, na myhotlyvi holi nohy, na kłočcia pary, ščo ľetila z-za joho pľečej. Ja dohaniaiv i vidčuvav triũmf. Smuha zakinčuvalaśia, ta do siroji zavolokey nad bołotom załyšałosia krokiv sto, i ja nazdohaniaiv.

Dobihšy do kraju triasovyny, do pochmyrych netrív karľykovoji trostyny, vin zupynyvsia. Kilka sekund vin stojav nače v nerišučosti, potím hlanuv na mene čerez pľeče, i ja znovu pobačyv joho veľyky temni oči, nijaki ne zastyhli, a navpaky, duže žvavi i navit' niby usmichneni, až raptom vin prysiv navpočipky, obchopyv rukamy kolina i pokotyvsia. Ja navit' ne vidrazu zrozumiv, ščo staľosia. Ščoyno stolała ludyna, dyvna ludyna, mabuť, i ne ludyna zovsim, aľe zovni vse-taky ludyna, i raptom ludyny ne stało, a po triasovyni, čerez neprochidne bezdonne drahovynnja, kotyťsia, rozbryzkujučy bahniuku i kaľamutnu vodu, jakyjś nedoľadnyj siryj koľobok. Ta šče j jak kotyťsia! Ja ne vstyh dobihty do bereha, a vin vže znyk za kľoččiam tumanu, i tilky čuvsia zvidty, z-za siruvatoji zavoľoky, zatyhajučyj šurchit, spľesky i toneńkyj pronyzľyvyj svyst.

Z tupotom prybihľa Majka i zupynyľas poruč, važko dychajučy.

— Vtik, — konstatuvala vona z prykristiu.

— Vtik, — skazav ja.

Kilka sekund my stolały, vdyvľajučyś u kaľamutni kľubni tumanu. Potím Majka vyterľa z ľoba pit i promovyľa:

— Ja vid baby vtik, ja vid dida vtik...

— A vid tebe, kvartyrjere, i tym pače vteču, — dodavsia i ozyrnuvsia.

Tak. Durni, značyť, bihały, a rozumni, sami rozumijete, stolały i dyvyľysia. My z Majkoju byľy vdvoch. Maľeńki postati Komova ta Vanderchuze temniły bila korabla.

— A ničoheńka probižka vyjšľa, — promovyľa Majka, tež dyvľacyś u bik korabla. — Kilometrív try, ne menše, jak vy hadajete, kapitane?

— Zhoden z vamy, kapitane, — vidhuknuvsia ja.

— Sľuchaj, — zadumľyvo skazala Majka. — A može, ce vse nam pryvydiľosť?

Ja zhrib jiji za pľeči. Vidčuttia svobody, zdorovja, zachvatu, vidčuttia veľyčeznych siajľyvych perspektyv z novoju syľoju vybuchnuło v meni.

— Ščo ty v ciomu rozumiješ, saľažko! — harknuv ja, maľo ne pľačučy vid ščastia i trusiačy jiji ščosyľy. — Ščo ty rozumiješ u halucynacijach! I ne treba tobi ničoho rozumity! Žyvy ščasľyvo i ni pro ščo take ne zamyslujsia!

Majka rozhubľeno ľupaľa na mene očyma, namahaľasia vyrvatysia, ' a ja trusnuv jiji naostanok dobrače, obchopyv za pľeči i potiah do korabla.

— Začekaj, — slabko vidbyvalasia spanteľyčena Majka. — Čoho ty, spravdi... Ta vidpusty ty mene, ščo ce za telači niźnosti?

— Chodimo, chodimo, — prymovľav ja. — Jdemo! Zaraz nam ulubľeneć doktora Mbohy vľomyť — čuje moje serce, ščo darma my zatijały ciu bihanynu, ne mały my jiji zativaty...

Majka ryvkom zvilnyľasia, postolała sekundu, potím prysila navpočipky, nachyľyľa hoľovu i, obchopyvšy kolina rukamy, chytňuľasia vpered.

— Ni, — skazala vona, znovu vypriamlajučyś. — Cioho ja ne rozumiju.

— I ne treba, — vidpoviv ja. — Komov nam use pojasnyť. Spočatku dasť nam pročuchana, bo ž my jomu kontakt zirvały, a potím use ž taky pojasnyť...

— Sľuchaj, choľodno! — skazala Majka, pidstrybnuvšy na miski. — Bižymo?

I my pobihľy. Mij peršyj zachvat mynuv, i ja počav usvidomľuvaty, ščo ž use-taky staľosia. Vychodyło, ščo planeta taky zaseľena! Ta šče j jak zaseľena — krupni

ludynopodibni stvorinnia, može, navit' rozumni, može, navit' cyvilizovani...

— Stasiu, — skazala Majka na bihu, — a može, ce pantiäneć?

— Zvidky? — zdyvuvavsia ja.

— Nu... Mało tam zvidky... My ž ne znajemo vsich detalej proektu. Može, perekydanna vže počaloś.

— Ta ni, — skazav ja. — Ne schožyj vin na pantiäncia. Pantiänci vysoki na zrist, červonoškiri... Okrim toho, vony odiahneni, čort zabyraj, a cej zovsim hołyj!

My zupynyłysia pered lukom, i ja propustyv Majku vpered.

— Br-r-r! — vymovyła vona, roztyrajučy płeći. — Nu ščo, chodimo distavaty pročuchana.

— Pivmetrovoho, — skazav ja.

— Dobre zmaščenoho, — skazala Majka.

— Simdesiat pjať milimetriv u diämetri, — skazav ja.

My krad'koma opynyłysia v rubci, ta załyšytyś nepomičeny my nam ne vdało-sia. Nas čekały. Komov chodyv po rubci, zaklávšy ruki za spynu, a Vanderchuze, dyvlačyś u prostir i vypnuvšy ščełepu, namotuvav svoji bakenbardy: pravyj na pałeć pravoji ruki, a livyj — na pałeć livoji. Pobačyvšy nas, Komov zupynyvsia, ałe Majka ne dała jomu zahovoryty.

— Vtik, — diłovyto dopoviła vona. — Vtik prostisińko čerez triasovynu, pryčomu v dosyť nezvyčnyj sposib...

— Pomovčit', — perervav jiji Komov.

«Zaraz počneťsia», — podumav ja, zazdałehid' nałaštovujučyś na vidbrykuvannia ta vidłajuvannia. Ałe ne vhadav. Komov nakazav nam sisty, vsivsia sam i zvernuvsia priamo do mene:

— Ja vas słuchaju, Popov. Rozpovidajte vse. Do najmenšych podrobyć.

Cikavo, ščo ja navit' ne zdyvuvavsia. Taka postanovka pyttannia zdałasia meni ciłkom pryrodnoju. I ja rozpoviv use — pro šurchit, pro zapach, pro dytiačyj płač, pro kryky žinky, pro dyvnyj diäłog učora vvečeri i pro čornu maru siohodni vnoći. Majka słuchala mene, rozziavyvšy rota, Vanderchuze chmurnišav i dokirłyvo chytav hołovoju, a Komov ne vidryvajučyś dyvyvsia meni v lıce — prymruženi oči joho znovu buły pylni ta chołodni, obłyččia potverdišało, vin pokusuvav nyžniu hubu i čas vid času napruženo splitav palci, chrustiačy sugłobamy. Koły ja zakinčyv, zapala tyša. Potim Komov zapytav:

— Vy vpevneni, ščo ce płakala dytyna?

— T-tak... Prynajmni, duže schože...

Vanderchuze šumno pereviv duch i popłeskav dołoneju po pidłokitnyku kři-sła.

— I ty vse ce vytrymav! — promovyła perelakano Majka. — Bidnyj Stasyk!

— Mušu tobi skazaty, Stasiu... — perekonłyvo počav Vanderchuze, ałe Komov perebyv joho.

— A kaminnia? — zapytav vin.

— Ščo — kaminnia? — ne zrozumiv ja.

— Zvidky vziałosia kaminnia?

— Ce na budmajdančyku? Kibery natiahały, mabuť. Do čoho ce tut?

— Zvidky kibery mohły vziaty kaminnia?

— N-nu... — počav ja ta zamovk. Spravdi, zvidky?

— Navkruh piščanyj plaž. Žodnoho kaminčyka. Kibery z majdančyka ne vi-
dľučaľsya. Zvidky ž na smuzi kameni i zvidky na smuzi suččia? — Vin ohlanuv nas
i usmichnuvsia. — Vse ce rytoryčni zapytannia, zvisno. Možu dodaty, ščo v nas za
kormoju, prosto pid majakom ciľyj rozsyp kameniv. Duže cikavyj rozsyp. Možu ta-
kož dodaty... Darujte, vy zakinčyľy, Stasiu? Diakuju. A teper posľuchajte, ščo buľo
zi mnoju.

Komovu, vyjavľajeťsia, teŷ buľo nepereľyvky. Ščopravda, vyprovovuvannia v
nioho buľy deščo inšoho rodu. Proba intelektu. Nastupnoho dnia pisla prybuttia,
zapuskajučy v ozero pantiänšku rybu, vin pomityv za dvadciať krokiv vid sebe ne-
zvyčajnu jaskravo-červonu plamu, ščo rozplyvľasia i znykľa šče do toho, jak vin vy-
rišyv nabľyzytyś. Nastupnoho dnia na samisiňkij verchivci vysoty 12 vin vyjavyv
zdochľu rybu, javno z tijeji, ščo buľa zapušena naperedodni. Pid ranok četvertoho
dnia vin prokynuvsia z čitkym vidčuttiam, ščo v kajuti je chtoś storonnij. Storon-
nioho ne vyjavyľoš, ale Komovu počuľoš, jak iz kľacanniam łopnuľa lukova pere-
tynka. Vyjšovšy z korabla, vin vyjavyv, po-perše, rozsyp kaminnia bila kormy, a po-
druhe, kaminnia j oberemky sučkiv na budmajdančyku. Pisla rozmovy zi mnoju vin
ostatočno utverdyvsia v dumci, ščo v okoľciach korabla kojiťsia ščoś nedobre. Vin
uŷe buv majŷe vpevnenyj, ščo pošukovi grupy nedohľadyľy jakyťs duŷe vaŷľyvyj fak-
tor, ščo dije na planeti, i tilky hľyboka perekonanisť u tomu, ščo nemoŷľyvo buľo by
prohľedyť rozumne ŷyttia, utrymuvaľa joho vin najrišučišykh krokiv. Vin tilky vŷyv
usich zachodiv, aby rajon diji našoji grupy ne stav objektom našestia «zacikavľe-
nych ľajdakiv». Same tomu vin z usich syľ namahavsia sformuluvaty expertnyj vy-
snovok takym čynom, ščob vin ne vykľykav ani najmenšoji pidozry. Miŷ tym mij
zbudŷeno-pryhničenyj stan čudovo pidtverdŷuvav joho poperednij vysnovok pro
te, ščo nevidomi istoty zdatni pronykaty v korabel. Vin počav čekaty cioho pronyk-
nennia i dočekavsia joho siohodni vracni.

— Reziumuju, — ohoľosyv vin, nemov čytajučy ľekciju. — Prynajmni cej rajon
planety, vsupereč danym poperednich doslidŷeň, zaseľenyj krupnymy chrebet-
nymy, do toho ŷ je vsi pidstavy hadaty, ščo ci istoty rozumni. Ce, mabuť, trohľodyty,
prystosovani do ŷyttia v pidzemnych poroŷnečach. Sudiačy z toho, ščo my bačyľy
na vľasni oči, anatomično serednij aborygen nahaduje ludynu, voľodije jaskravo vy-
raŷenoju zdatnistiu do mimikriji, a krim toho, virohidno, same čerez ce — zdatnistiu
do vidtvoriuvannia zachysno-vidvolikajučykh fantomiv. Mušu skazaty, ščo dla
krupnych chrebetnych taka zdatnisť buľa zaznačena ľyše v dejakych hryzuniv na
Pandori, na Zemli ŷ cijeju zdatnistiu nadiľeni dejaki vydy hoľovonohych moluskiv.
A teper ja chotiv by osobľyvo pidkresľyty, ščo, nezvaŷajučy na ci neluďski ta j uza-
hali na nehumanoidni vľastyvosti, tutešnjij aborygen ne tilky v anatomičnomu, a j
u fiziňologičnomu ta, zokrema, v nejrologičnomu vidnošenni nejmovirno, nebuvaľo
bľyŷkyj do zemnoji ludyny. Ja zakinčyv.

— Jak — zakinčyľy? — schopyvsia ja, zľakavšyś. — A moji hoľosy? Značyť,
halucynaciji buľy?

Komov usmichnuvsia.

— Zaspokojtesia, Stasiu, — skazav vin. — Iz vamy vse harazd. Vaši «hoľosy»
ľehko pojasniujuťsia, jakščo prypustyty, ščo budova jichnioho hoľosovoho aparatu

identyčna našomu. Schožisť hołosovoho aparatu plus rozvynena zdatnisť do imitaciji, plus hipertrofovana fonetyčna pamjať...

— Začekajte, — skazała Majka. — Ja rozumiju, vony mohły pidsluchaty naši rozmovy, aľe ž jak žinočyj hołos?

Komov kyvnuv.

— Tak, dovodyťsia prypuskaty, ščo vony buły prysutni pid čas ahoniji.

Majka prysvysnuła.

— Nadto vže chytromudro, — burknuła vona z sumnivom.

— Zaproponujte inše pojasnennia, — chołodno zaperečyv Komov. — Utim, imovirno, my nezabarom diznajemoš imena zahyblych. Jakščo pilota zvały Oľexandrom...

— Nu dobre, — skazav ja. — A dytyna plakała?..

— A vy vpevneni, ščo ce plakała dytyna?

— A z čym ce možna splutaty?

Komov utupyvsia v mene, micno prytytnuv palcem verchniu hubu i raptom pryhľušeno zahavkav. Same zahavkav — inšoho slova ja ne pidberu.

— Ščo ce buło? — zapytav vin. — Sobaka?

— Schože, — skazav ja z povahoju.

— Tak ot, ce ja promovyv frazu na odnij z hovirok Ľeonidy.

Ja buv pryhołomšenyj. Majka tež. Jakyjš čas my movčaly. Vse buło bezsumnivno tak, jak vin kazav. Use pojasniuvałosia, vse vychodyło duže vytončeno, aľe... Buło, zvisno, duže pryjemno usvidomľuvaty, ščo vsi strachy zaľyšyťsia pozadu i ščo same našij grupi pošcastyło vidkryty šče odnu humanojidnu rasu. Odnak razom z tym ce označalo najrišučišu zminu v našych dolach. Ta j ne tilky v našych. Po-perše, neozbrojenym okom buło vydno, ščo proektovi «Kovčeh» kineć. Planeta zaseľena, dovedeťsia šukaty dla pantiänciv inšu. Po-druhe, jakščo ostatočno zjasujeťsia, ščo aborygeny rozumni, nas, napevno, vidrazu ž «poprosiať» zvidsy, a zamišť nas siudy prybude Komisija z kontaktiv. Usi ci mirkuvannia buły očevydnymy ne ľyše dla mene, zvyčajno, a j dla inšych. Vanderchuze zasmučeno smyknuv sebe za bakenbardy i skazav:

— Čomu ž same rozumni? Po-mojemu, poky ščo nizvidky ne vplyvaje, ščo vony neodminno rozumni, vy jak hadajete, Hennadiju?

— Ja ne stverdžuju, ščo vony neodminno rozumni, — zaperečyv Komov. — Ja skazav tilky: je vsi pidstavy dla takych prypuščeń.

— Nu jaki ž ce taki vsi pidstavy? — ne perestavav zasmučuvatysia Vanderchuze. Nadto vže ne chotiłosia jomu pokydaty nasydžene misce. Buła v nioho taka vidoma slabkišť — ľubov do nasydženych misć. — Ščo ce za vsi pidstavy? Zovnišnj vyhlad chiba ščo...

— Sprava ne tilky v anatomiji, — skazav Komov. — Kaminnia pid majakom roztašovane u javnomu poriadku, ce jakiš znaky. Kaminnia ta hilla na posadočnij smuzi... Ja ne choču ničoho tverdyty kategorično, aľe vse ce duže schože na sprobu vvijty v kontakt, zdijsniuvanu humanojidamy z pervisnoju kulturoju. Tajemna rozvidka j vodnočas čy to darunky, čy to poperedžennia...

— Tak, schože na te, — proburmotiv Vanderchuze i vpav u prostraciju.

Znovu zapała movčanka, potim Majka tycheńko zapytała:

— A z čoho vyplývajú, ščo vony tak už osoblyvo blyžki do nas svojeju fiziölogičnoju i nervovoju organizacijeju?

Komov zadovoľeno pokyvav.

— Tut my majemo tilky nepriami prypuščennia, — skazav vin. — Ale ce dosyť vahomi prypuščennia. Po-perše, aborygeny zdatni pronykaty v korabel. Korabel jich vpuskaje. Dla porivniannia nahadaju, ščo ni tagorciu, ni navit' pantiänciu, pry vsij jichnij schožosti z ludynoju, lukovu peretyнку ne zdoľaty. Luk prosto ne rozčyntyťsia pered nym...

Tuji' ja plesnuv sebe po łobi.

— Čort zabyraj! Značyť, usi moji kibery buły v ciłkovytij spravnosti! Prosto aborygeny, napevne, bihały pered Tomom, i vin zupyniavsia, bo bojavsia najichaty na ludynu... A potim vony, napevno, spryjmały Toma jak žyve stvorinnia, rozmachuwały rukamy i vypadkovo podały jomu sygnał: «Nebezpeka! Nehajno v korabel!» Ce ž duže prosty sygnał... — Ja pokazav. — Nu, moji chłopčyky j polizły v trium navvyperedky... Zvyčajno, tak vono vse j buło... Ta ja i zaraz na vľasni oči bačyv: Tom reaguvav na aborygena jak na ludynu.

— Tobto? — švydko zapytav Komov.

— Tobto koły aborygen zjavysia u poli zoru joho vizyryv, Tom prosygnałyv: «Čekaju nakaziv».

— Ce duže cinne sposterežennia, — promovyv Komov.

Vanderchuze važko zitchnuv.

— Tak, — skazała Majka. — Kineć «Kovčehu». Škoda.

— Ščo ž teper bude? — zapytav ja, ni do koho osoblyvo ne zvertajučyś.

Meni ne vidpovyły. Komov pidniav arkuši zi svojimy zapysamy, pid nymy vyjavyľasia korobočka dyktofona.

— Prošu vybačennia, — ohołosyv vin, čarivno posmichajučyś. — Ščob ne vytračaty času daremno, ja našu diskusiju zapysav. Diakuju za točno postavľeni zapytannia. Stasiu, ja poprošu vas, zakodujte use ce ta nadišliť v extremomu impulsi priamo u Centr, kopiju na bazu.

— Bidolašnyj Sydorov, — nehołosno skazav Vanderchuze. Komov korotko pohlanuv na nioho i znovu opustyv oči na papery.

Majka vidsunuła krisło.

— U bud'-jakomu vypadku, z mojim kvartyrjerstvom tut pokinčeno, — promovyła vona. — Pidu zbyratysia.

— Chvylynočku, — zupynyv jiji Komov. — Tut zapytały, ščo ž teper bude. Vidpovidaju. Jak upovnovaženýj člen Komisiji z kontaktiv ja беру komanduvannia na sebe. Ohołosuju veś naš rajon zonoju imovirneho kontaktu. Jakove, prošu vas, skladiť vidpovidnu radiögramu. Usi roboty v mežach proektu «Kovčeh» prypyniajuťsia. Roboty demobilizujuťsia ta perevodiaťsia u trium. Vychid iz korabla lyše za mojim osobystym dozvoľom. Siohodnišnie poluvannia z chortamy, jmovirno, vže deščo utrudnyło kontakt. Novi neporozuminnia buły b duže nebažani. Tak ot, Majje, prošu vas zahnaty glider v angar. Stasiu, prošu zajniatysia vašoju kibersyste-moju... — Vin pidniav paleć. — Ale spočatku nadišliť zapys diskusiji... — Vin usmichnuvsia i chotiv skazaty šče ščoś, ale cijej myti zatriskotiv dešyfrator raciji.

Vanderchuze prostiaľ dovhu ruku, distav z pryjmalnoji kyšeni kartku radiögramy i probih jiji očyma. Brovy joho zveľysia.

— Hm, — skazav vin. — Chapajuť na lotu. Vy, časom, ne induktor, Hennadiju?

Vin peredav kartku Komovu. Komov teľ probih jiji očyma, i brovy joho takoľ zveľysia.

— A ocioho ja vľe ne rozumiju, — proburmotiv vin, ťburnuv kartku na stiľ i projšovsia po rubci, zakľavšy ruky za spynu.

Ja vziav kartku. Majja zbudľeno sopiľa v mene nad vuchom. Radiögrama dij-sno buľa nespodivana.

Extrena, nul-zviazok. Centr, komisija z kontaktiv, Horbovškyj — načalnyku bazy «Kovčeh» Sydorovu. Nehajno prypynyty vsi roboty z projektu. Pidhotuvaty možľyvu evakuaciju osobovoho skľadu i obľadnannia. Dodatok — povnovaľnomu predstavnyku Komkona Komovu. Prohoľošuju rajon ER-2 zonoju imovirneho kontaktu. Vidpovidalnym pryznačajeteľ vy.

Horbovškyj.

— Oce tak! — skazaľa Majka zachopľeno. — Oce tak Horbovškyj!

Komov zupynyvsia i z-pid ľoba ohlanuv nas.

— Prošu vsich prystupyty do vykonannia mojich rozporiadčeniľ. Jakove, znajdiť meni, bud' ľaska, kopiju našoho expertneho vysnovku.

Vony z Vanderchuze porynuľy u vyvčennia kopiji, Majka vyjšľa zahaniaty gli-der, a ja vľastuvavsia bila raciji i počav koduvaty našu diskusiju. Odnak ne zbiľho j dvoch chyľyn, jak dešyfrator zavereščav znovu. Komov vidpychnuv Vanderchuze j metnuvsia do raciji. Perechyľyvšyľ čerez moje pľeče, vin ťadibno čytav riadky, ščo zjavľalyhsia na kartci.

Extrena, nul-zviazok. Centr, komisija z kontaktiv, Bader — kapitanu ER-2 Vanderchuze. Terminovo pidverd'te vyjavľennia ostan-kiv dvoch, povtoriju, dvoch tiľ na borte korabľa ta stan bortovoho ťurnaľu, jakyj vy opysaľy u svojemu expertnomu vysnovku.

Bader.

Komov perekynuv kartku Vanderchuze i pokusav nihoť velykoho palcia.

— Ot, značyť, u čomu rič, — promovyv vin. — Tak-tak... — Vin povernuvsia do mene. — Stasiu, ščo vy zaraz robyte?

— Koduju, — vidpoviv ja pochmuro. Ja ničoho ne rozumiv.

— Dajte-no meni dyktofon, — skazav vin. — Poky ščo utrymajemosia. — Vin schovav dyktofon u nagraudnu kyšeni j akuratno zastibnuv kľapan. — Značyť, tak, Jakove. Pidverd'te te, pro ščo vony vas prosiať, Stasiu. Peredajte pidverdľennia. A potom, Jakove, ja vas poprošu... Vy rozumijetesia na ciomu krašče za mene. Bud'te ľaskavi, poryjtesia v našij filmoteci i perehľante vsiu oficijnu dokumentaciju sto-sovno bortovych ťurnaliv.

— Ja j bez cioho znaju vse ščodo bortovych žurnaliv, — zaperečyv nevdovolenno Vanderchuze. — Vy meni krašče prosto skažiť, ščo vas cikavyť.

— Ta ja j sam ne vtoropaju, ščo mene cikavyť. Mene cikavyť, vypadkovo čy navmysno buv stertyj bortžurnaľ. Jakščo navmysno, to čomu. Vy ž bačyte, Badera ce tež cikavyť... Ne linujtes, Jakove. Isnujuť že jakiś pravyla, jaki peredbačajuť znyščennia bortžurnaľu.

— Ne isnuje takych pravyl, — proburčav sobi pid nis Vanderchuze i tym ne menše pišov robyty ľasku.

Komov siv pysaty pidtverdžennia, a ja bolisno mirkuvav, ščo ž ce take kojiťsia, čomu taka panika i jak u Centri mohly zasumnivatysia v ciľkom čitkych formuluvanniach vysnovku. Ne mohly ž vony tam podumaty, ščo my perepluťaly ostanky zemlanyna z reštka my jakoho-nebud' aborygena i dodaly zajvyj trup... I jak že vse-taky, čort zabyraj, Horbovśkyj prymudryvsia zdohadatysia, ščo v nas tut vidbuva-jetsia? Nijakoji koristi vid mojich rozdumuvań ne buľo, i ja z tuhoju dyvyvsia na roboči ekrany, de vse buľo tak jasno i zrozumilo, i ja z hirkotoju podumav, ščo tupuvata ludyna najsumnišym čynom nahaduje kibera. Ot ja zaraz sydžu, tupo vykonuju nakazy: nakazaly koduvaty — koduju, nakazaly prypynyty — prypynyv, a ščo kojiťsia, naviščo vse ce, čym use ce zakinčyťsia — ničoho ne rozumiju. Heť čysto jak mij Tom: praciuje zaraz, bidoľašnyj, u poti čola, namahajetsia jaknajkrašče vykonaty moji rozporiadžennia i znaty ne znaje, ščo za desiať chvyľyn ja pryjdu, zaženu joho z usijeju kompanijeju do triumfu, i vsia joho robota vyjavyťsia ni do čoho, i sam vin stane nikomu ne potribnyj...

Komov peredav meni pidtverdžennia, ja zakoduvav text, vidisľav joho i vže chotiv buľo peresisty za svij pult, jak raptom proľunav vyklyk z bazy.

— ER-2? — dovidavsia hľuchuvatyj spokijnyj hoľos. — Hovoryť Sydorov.

— ER-2 sľuchaje! — vidhuknuvsia ja nehajno. — Hovoryť kibertechnik Popov.

Koho vam, Mychajľe Albertovyču?

— Komova, bud' ľaska.

Komov uže sydiv u susidniomu krisli.

— Ja sľuchaju tebe, Atose, — skazav vin.

— Ščo u vas tam staľosia? — zapytav Sydorov.

— Aborygeny, — vidpoviv Komov, povahavśyś.

— U podrobyciach, jakščo možna, — poprosyv Sydorov.

— Nasampered maj na uvazi, Atose, — poperedyv Komov, — ja ne znaju i ne rozumiju, zvidky Horbovśkyj diznavsia pro aborygeniv. My sami počaly rozumity, ščo do čoho, vsioho dvi hodyny tomu. Ja pidhotuvav dla tebe informaciju, počav jiji vže koduvaty, aľe tut use tak zapľuťalosia, ščo ja zmuśenyj tebe prosyty poterpity šče jakyjś čas. Mene tut staryj Bader na taku ideju naviv... Korotše kažučy, trochy poterpy, bud' ľaska.

— Zrozumilo, — pohodyvsia Sydorov. — Aľe sam fakt isnuvannia aborygeniv dostovirnyj?

— Absolutno, — pidtverdyv Komov.

Buľo čuty, jak Sydorov zitchnuv.

— Nu ščo ž, — promovyv vin. — Ničoho ne vdijeś. Počnemo vse spočatku.

— Meni duže škoda, ščo tak vyjślo, — požalkuvav Komov. — Sľovo česti,

škoda.

— Ničoho, — skazav Sydorov. — Perežyvemo j ce. — Vin pomovčav. — Jak ty zbyraješšia dijaty dali? Čekatymeš komisiji?

— Ni. Ja počnu siohodni ž. I ja duže tebe prošu: załyšy ER-dva z ekipažem u mojemu rozporiadženni.

— Samo soboju, — ne zaperečuvav Sydorov. — Nu, ne budu tobi zavažaty. Koły ščo-nebud' znadobyťsia...

— Diakuju, Atose. I ne zasmučujsia, vse šče naľahodyťsia.

— Budemo spodivatyś.

Vony rozproščałyś. Komov pokusav nihoť velykoho palcia, z jakymoś nezrozumilym rozdratuvanniam pohlanuv na mene i zнову počav chodyty po rubci. Ja zdohaduvavsia, v čomu tut rič. Komov i Sydorov buły starymy družiamy, razom navčalałysia, razom deś praciuvaly, aľe Komovu vsiudy i v usiomu ščastyľo, a Sydorova poza oči prozyvaly Atosom-nevdachoju. Ne znaju, čomu vse tak skľalaesia. V bud'-jakomu razi Komov mav by zaraz vidčuvaty bilšu nezručniśť. A tut šče j radiogram Horbovśkoho. Vychodyľo tak, niby Komov informuvav Centr, mynajučy Sydorova...

Ja tycheňko perebravsia do svoho pulta i zupynyv kiberiv. Komov uže sydiv za stoľom, hryz nihoť i vytriśčavsia na rozkydani arkuši. Ja poprosyv dozvoľu vyjty nazovni.

— Naviśčo? — skynuvsia buľo vin, aľe vidrazu ž schamenuvsia. — A, kibersistema... Bud' ľaska, bud' ľaska. Aľe ščojno zakinčyte, nehajno povertajtesia.

Ja zahnav chľopjat do triumfu, demobilizuvav jich, zakripyv na vypadok raptovoho startu i postojav trochy bila luka, dyvlačyś na sporožniľyj budmajdančyk, na bili stiny nedobudovanoji meteostanciji, na ajsberg, use takyj samyj idealnyj ta bajdužyj... Planeta zdavalaesia meni zaraz jakojuś inšoju. Ščoś u nij zminyľosia. Zjavyvsia jakyjś sens u ciomu tumani, v karľykovych chaśčach, u skelastych vidrohach, ukrytych buzkuvatymy plamamy snihu. Tyśa zaľyśalaesia, zvisno, ta porožneči vže ne buľo, i ce buľo dobre.

Ja povernuvsia v korabel, zazyrnuv u kajut-kompaniju, de serdytyj Vanderchuze kopavsia u filmoteci, počuttia mene rozpyraľy, i ja pišov utiśatysia do Majky. Majka rozsteľyľa po vsij kajuti velyčeznu skľejku i ľežala na nij z ľupoju v oci. Vona navit' ne obernuľaś.

— Ničoho ne rozumiju, — promovyľa vona serdyto. — Nema jim de tut žyty. Vsi bilś-menś prydatni dla pomeśkannia točky my obstežyľy. Ne v boľoti ž vony borsajuťsia, kineć kincem!..

— A čomu b ne v boľoti? — zapytav ja, vsidajučyś.

Majka siľa po-turećkomu i vtupyľaś u mene čerez ľupu.

— Humanojid ne može žyty v boľoti, — ohoľosyľa vona perekonľyvo.

— Čoho ž ce, — zaperečyv ja. — U nas na Zemli buły pľemena, jaki žyľy navit' na ozerach, u palovych budivľach...

— Jakby na cych boľotach buľa choć odna budivľa... — počala Majka.

— A može, vony meśkajuť same pid vodoju, ščoś na zrazok vodianych pavukiv, u takych povitrianych dzvonach?

Majka pomirkuvala.

— Ni, — z žalem vidkala vona. — Vin by buv brudnyj, bahniuky b u korabel nanis...

— A jakščo v nych vodovidštovchuvalnyj šar na škiri? Vodohriazevidštovchuvalnyj... Bačyla, jak vin lysnije? I vtik vin vid nas — kudy? I takyj sposib peresuvania — dla čoho?

Diskusija zavjazalasja. Pid natyskom čyslennyh hipotez, jaki ja vysuvav, Majka zmušena buła pohodytysia, ščo teoretyčno aborygenam niščo ne pereškodžaje meškaty v povitrianych dzvonach, choč osobysto vona, Majka, vse ž taky schylajetsia do toho, ščo pravyj Komov, kotryj vvažaje aborygeniv pečernymy lud'my. «Jakby ty bačyv, jaki tam uščelyny, — skazała vona. — Ot kudy b zaraz podatysia...» Vona počala pokazuvaty na karti. Miscia navit' na karti vyhladały neprjazno: spočatku smuha sopok, poroslyh karlykovymy derevciamy, za neju poborozneni bezdonnymy rozłomamy skelasti peredhirja, narešti sam chrebet, dykyj ta žorstokyj, ukrytyj vičnymy snihamy, a za chrebtom bezkrajnia kamjanysta rivnyna, sumna, bezžyttieva, porizana uzdovž i vpoperek hlybokymy kaňjonamy. Ce buv naskriž promerzlyj, studenyj svit, svit najižaćenych mineraliv, i vže na samu dumku pro te, ščob tut žyty, stupaty bosoniž po ciomu kamjanomu kryšyvu, škira na mojij spyni počynała najižaćuvatysia.

«Ničoho strašneho, — vtišala mene Majka, — ja možu pokazaty tobi infrazjomky cijej miscevoli, pid cym plato je čymali dilanky pidzemnoho tepła, tož koły vony meškajuť u pečerah, to vid chołodu v bud'-jakomu razi vony ne straždajuť». Ja vidrazu ž pryskipavsia do neji: a ščo ž vony jidiať? «Jakščo je pečerni ludy, — pojasnyła Majka, — možuť buty j pečerni tvaryny. A potim moch, hryby, i šče možna ujavyty sobi roslyny, kotri zdijsniujuť fotosyntezy v infračervonomu sviťli.» Ja ujavyv sobi ce žyttia, žaluhidnu parodiju na te, ščo my vvažajemo žyttiam, upertu, ale mlavu borotbu za isnuvannia, dyvovyžnu odnomanitniš' vražeń, i meni stało duže škoda aborygeniv. I ja zajavyv, ščo turbota pro ciu rasu — zavdannia tež dovoli šlachetne i vdiacne. Majka zaperečyla, ščo ce zovsim inša rič, ščo pantiānci pryrečeni, i jakby nas ne buło, vony by prosto znykły, prypynyły by svoju istoriju; a ščo stosujeťsia tutešnioho narodu, to tut kazała Nastia, jak udasťsia, potribni my jim čy ni. Može, vony i bez nas procvitajuť.

Ce v nas davnja superečka. Na moju dumku, ludstvo znaje dostatnio, ščob sudyty, jakyj rozvytok istorično perspektyvnyj, a jakyj — ni. Majka ž u ciomu sumnivajetsia. Vona stverdžuje, ščo my znajemo vkraj mało. My vže stykaľsja z dvanadciat'ma rozumnymy rasamy, pryčomu try z nych — nehumanoidni. V jakych stosunkach my perebuvajemo z cymy nehumanoidamy, sam Horbovškyj, napevno, ne može skazaty: vstupyły my z nymy v kontakt čy ne vstupyły, a jakščo i vstupyły, to za obopilnoju zhodoju čy navjazaly jim sebe, a može, vony vžahali nas sprymajuť ne jak brativ po rozumu, a jak ridkisne javyšče pryrody, ščoś na vzireć nezvyčajnych meteorytiv. Ot z humanoidamy vse zrozumiło: z devjaty humanoidnych ras tilky try pohodyľsja maty z namy ščo-nebud' spilne, ta j to leonidiany, naprykład, ohoče dilaťsia z namy svojeju informacijeju, a našu, zemnu, duže vvičtyvo, ale rišuče vidkydajuť. Zdavałoś by, ciłkom očevydna rič: kvaziörhānični mechanizmy raciōnalniši ta ekonomičniši za pryručenyh tvaryn, ale leonidiany vid mechani-

zmiv vidmovlajuťsia. Čomu? Jakyjś čas my sperečalyśia — čomu, zapľutaľyśia, nepomitno pominiaľyśia točkamy zoru (ce v nas iz Majkoju buvaje dosyť často), i Majka, narešti, zajavyľa, ščo vse ce majačnia.

— Ne v ciomu sprava. Čy rozumijeś ty, u čomu polahaje hoľovne zavdannia bud'-jakoho kontaktu? — zapytaľa vona. — Ty rozumijeś, čomu ludstvo ot uže dvisti rokiv prahne do kontaktiv, radije, koľy kontakty vdajuťsia, sumuje, koľy ne potaľanyľo?

Ja, zvisno, rozumiv.

— Vyvčennia rozumu, — skazav ja. — Doslidžennia najvyščoho produktu rozvytku pryrody.

— Ce zahaľom virno, — pohodyľaś Majka, — aľe ce tilky slova, bo naspravdi nas cikavyť ne problėma rozumu vzahali, a problėma našoho, ludśkoho rozumu, inakśe kažučy, nas peredusim cikavymo my sami. My vže pjatdesiat tysiač rokiv namahajemosia zrozumity, ščo my take, ta, dyvlačyś izseredyny, ce zavdannia ne rozvjazaty, jak nemožľyvo pidniaty sebe samoho za voľossia. Treba podyvytysia na sebe izzovni, čužy my očy, zovsim čužy my...

— A naviśčo ce, vľasne, potribno? — agresyvno pocikavyvsia ja.

— A zatym, — vahomo skazala Majka, — ščo ludstvo staje gaľaktyčnym. Ot jak ty ujavlajeś sobi ludstvo čerez sto rokiv?

— Jak ujavljaju? — Ja znyzav pľečy. — Ta tak samo, jak i ty... Kineć biōľogičnoi revoluciji, podoľannia gaľaktyčnogo barjeru, vychid u nul-svit... nu, šyroke rozpovsiudžennia kontaktynoho bačennia, realizacija P-abstrakcij...

— Ja v tebe ne pytaju, jak ty sobi ujavlajeś dosiahnennia ludyny za sto rokiv! Ja tebe pytaju, jak ty ujavlajeś sobi same ludstvo čerez sto rokiv.

Ja spantelyčeno pomorhav. Ja ne vľovľuvav riznyci. Majka dyvyľasia na mene peremožno.

— Pro ideji Komova čuv? — zapytaľa vona. — Vertykalnyj progres i vse take inśe...

— Vertykalnyj progres? — Ščoś take ja pryhaduvav. — Začekaj... Ce, zda-jeťsia, Borovyk, Mikava... Tak?

Vona polizľa v stiľ i počala tam porpatyś.

— Oś ty todi vytanciovuvav u bari zi svojeju Taniuśkoju, a Komov zbyrav usich u bibliōteci... Na! — Vona prostiahľa meni kryśtaľofon. — Posľuchaj.

Ja neochoče načepyv kryśtaľofon i počav sľuchaty. Ce buľo ščoś na kśtaľt ľekciji, čytav Komov, i zapys počynavsia z pivsľova. Komov hovoryv ne pospiśajučy, prosto, dosyť dostupno, rivniajučyś, napevno, na riveń audytoriv Vin navodyv bahato prykľadiv, sypav dotepamy. Vychodyľo v nioho prybľyžno take.

Zemna ludyna vykonaľa vsi vysunuti neju pered soboju zavdannia i staje ludynoju gaľaktyčnoju. Sto tysiač rokiv ludstvo prodyraľosia vuźkoju pečeroju, čerez zavaľy, čerez chaści, hynuľo pid obvaľamy, potraplaľo u hľuchi kuty, aľe poperedu zavždy buľa syniava, svitľo, cil, i ot my vyjšľy z uśčelyny pid synie nebo i rozľyľyś po rivny. Tak, rivnyna velyka, je kudy rozľyvatyś. Aľe teper my bačymo, ščo ce — rivnyna, a nad neju — nebo. Novyj vymir. Tak, na rivny. Tak, na rivny dobre, i možna doschoču zajmatysia realizacijeju P-abstrakcij. I zdavaľoś by, nijaka syľa nas ne žene dohory, do novoho vymiru... Aľe gaľaktyčna ludyna ne je prosto zemnoju ludynoju, ščo

meškaje v galaktyčných prostorach za zakonamy Zemli. Ce ščoś bilše. Z inšymy zakonamy isnuvannia, z inšymy cilamy isnuvannia. A vtim, my ne znajemo ni cych zakoniv, ni cych cílej. Tož, po suti, jdeťsia pro formuluvannia ideału galaktyčnoji ludyny. Ideał zemnoji ludyny buduvavsia cili tysiačolittia na dosvidi praščuriv, na dosvidi najrozmažitišych form žyvoho našoji planety. Ideał ludyny galaktyčnoji, mabuť, slid buduvaty na dosvidi galaktyčných form žyttia, na dosvidi istoriji rozumnych umiv Galaktyky. Poky ščo my navit' ne znajemo, jak pidijty do cijejji zadači, a miž tym nam dovedeťsia šče jiji vyrišuvaty, pryčomu vyrišuvaty tak, ščoby zvesty do minimumu kilkiš možlyvych žertv i pomyłok. Ludstvo nikoły ne vysuvaje pered soboju zadač, jaki ne hotove rozvjazaty. Ce duže mudro, ale ž i duže prykro...

Zapys zakinčuvavsia na pivsłovi.

Česno kažučy, vse ce do mene jakoś ne dijšło. Pry čomu tut galaktyčnyj ideał? Jak na mene, ludy v kosmosi zovsim ne stajuť jakymyś tam galaktyčnymy. Ja b navit' skazav, navpaky, ludy nesuť u kosmos Zemlu — zemnyj komfort, zemni normy, zemnu moral. Jak uže na te pišło, to dla mene, ta j dla vsich mojich znajomych ideałom majbutnioho je naša małeńka planetka, ščo rozpovsiudyłasja do krajnich mež Galaktyky, a potim, use možlyvo, i za jiji meži. Pryblyžno v takomu plani ja počav buło vykladaty pered Majkoju svoji mirkuvannia, až tut my pomityły, ščo v kajuti, mabuť, uže jakyjś čas perebuvaje Vanderchuze. Vin stojav, prytułyvšyś do stiny, poskubuvav svoji rysiači bakenbardy i rozhladav nas iz zadumlyvo-rozhublynym verbludiačym vyrazom na fiziönomiji. Ja pidivvsia i pidsunuv jomu stileć.

— Diakuju, — promovyv Vanderchuze, — ale ja krašče postoju.

— A ščo vy dumajete z cioho pryvodu? — zapytała joho Majka vojovnyčo.

— Z jakoho pryvodu?

— Z pryvodu vertykalnoho progresu.

Vanderchuze jakyjś čas movčav, potim zitchnuv i promovyv:

— Nevidomo, chto peršyj vidkryv vodu, ale ž napevne ce zrobyły ne ryby.

My napruženo zamyslyłyś. Potim Majka zasijała, pidniała paleć i skazała:

— O!

— Ce ne ja, — meľancholijno zaperečyv Vanderchuze. — Ce duže staryj aforizm. Meni vin davno podobavsia, ale vse ne buło slušnoji nahody, ščob joho navesty. — Vin pomovčav chvylynu, potim skazav: — Ščo stosujeťsia bortžurnału. Ujavlajete, spravdi, buło take pravlyo.

— Jakyj bortžurnał? — zapytała Majka. — Do čoho tut bortžurnał?

— Komov poprosyv mene vidšukaty pravyla, jaki nakazujuť znyščuvaty bortžurnały, — sumno pojasnyv Vanderchuze.

— Nu? — vyhuknuły my odnočasno.

Vanderchuze znov pomovčav, potim machnuv rukoju.

— Sorom, — skazav vin. — Je, vyjavlajeťsia, odne take pravlyo. Točniše, buło. U staromu «Zvodi instrukcij». U novomu — nemaje. Zvidky ja mav znaty? Ja ž ne istoryk.

Vin nadovho zamyslyvsia. Majka neterplače povovtužyłasja.

— Tak, — skazav Vanderchuze. — Tak ot, koły ty zaznav avariji na nevidomij planeti, zaseľenij rozumnymy istotamy — nehumanoidamy abo humanoidamy,

jaki perebuvajuť u stadiji jaskravo vyraženoji mašynnoji cyvilizaciji, — ty zobovjazanyj znyščyty vsi kosmografični karty i bortovi žurnały.

My z Majkoju perezymułyś.

— Cej bidolacha, komandyr «Pelikana», — prodovžuvav Vanderchuze, — napevne, dobrače znav starovynni zakony. Adže ciomu pravyłu, napevno, rokiv iz dvišti, joho prydumały šče na počatku zoreplavannia, prydumały z hołovy, namahajučyś use peredbačyty. Ta chiba vse peredbačyś? — Vin zitchnuv. — Avžež, možna buło zdohadatysia, čomu z bortžurnałom stałasja taka štuka. Oś Komov i zdohadavsia... I vy znajete, jak vin reaguvav na moje povidomlennia?

— Ni, — vidpoviv ja. — Jak?

— Vin kyvnuv i perejšov do inšych sprav, — povidomyła Majka.

Vanderchuze pohlanuv na neji iz zachvatom.

— Pravyлно! — pidtverdyv vin. — Same kyvnuv i same perejšov. Ja b na joho misci ciľyj deń tišyvsia, ščo ja takyj zdohadľyvyj...

— Ščo ž ce, značyť, vychodyť? — ščyro oburyłasja Majka. — Vychodyť, abo ne humanojidy, abo humanojidy, ale na stadiji mašynnoji cyvilizaciji. Ničoho ne rozumiju. Ty ščo-nebud' rozumijeś? — zapytała vona v mene.

Mene duže potišaje cia manera Majky z hordistiu ohoľošuvaty, ščo vona ničoho ne rozumije. Ja i sam časteńko tak čyniu.

— Vony pidjichały do «Pelikana» na veľosypedach, — skazav ja.

Majka neterplače vidmachnułasja.

— Mašynnoji cyvilizaciji tut nema, — proburmotiła vona. — Nehumanoščiv tut takož nema...

Hołos Komova po interkomu prohołosyv:

— Vanderchuze, Hľumova, Popov! Prošu zjavytysia v rubku.

— Počalosia! — vyhuknuła Majka, pidchopľujučyś.

My hurtom uvaľyľysia v rubku. Komov stojav bila stoľu i vkladav u pľastykovyj čochol portatyvnyj translator. Sudiačy z poľožennia peremykačiv, translator buv pidkľučenyj do bortovoho občysľuvača. Obľyčcia v Komova buło nezvyčno sturbovane, jakeś po-osobľyvomu ludiane, bez cijejji samobutnioji kryžanoji zoseredženosti, ščo vže dostatnio nabyła oskomynu.

— Zaraz ja vychodžu, — ohołosyv vin. — Peršyj sikurs¹⁴. Jakove, vy zaľyšajetesia za staršoho. Hoľovne: zabezpečyty bezperervne koľove sposterežennia i bezperebijnu robotu bortovoho občysľuvača. U vypadku pojavy aborygeniv nehajno spovistyty mene. Radžu vľaštuvaty bila ohľadovych ekraniv tryzminnu vachtu. Majje, rušajte do ekraniv prosto zaraz. Stasiu, tam moji radiogramy. Peredajte jich jakomoha švydše. Ja hadaju, nema potreby pojasniuvaty, čomu nihto ne povynen vychodyty z korabla. Oś i vse. Davajte do sprav.

Ja pidsiv do raciji i vziavsia do sprav. Komov i Vanderchuze pro ščoś tycho rozmovľały v mene za spynuju. Majka na inšomu kinci rubky naľaštovuvala ekrany koľovoho sposterežennia. Ja perebrav radiogramy. Atož, poky my rozvjazuvaly filosofski poblemy, Komova tut dobrače šarpały. Majže vsi joho radiogramy buły

---

¹⁴ Sikurs (zastariťe) — dopomoha, pidtrymka.

vidpovidamy. Ijerarchiju terminovosti, za brakom speciálnych vkazivok, ja vstanovluvav samotučky.

ER-2, Komov — centr, Horbovškomu. Diakuju za lubjaznu propozyciju, ne vvažaju, ščo maju pravo vidvolikaty vas vid važlyvišych zaniat', trymatymu vas u kursi vsich novyn.

ER-2, Komov — centr, Baderu. Vid posta hołovnoho xenologa proektu «Kovčeh-2» zmušenyj vidmovytysia. Rekomenduju Amiredžybi.

ER-2, Komov — baza, Sydorovu. Błahaju, zvilny mene vid dobrovolciv.

ER-2, Komov — evropejskyj pres-centr, Dombini. Prysutnist' tut vašoho naukovoho komentatora vvažaju peredčasnoju. Za informaciju prošu zvertatysia v centr, komisija z kontaktiv.

I tak dali, v tomu ž dusi. Štuk pjať radiögram buło do Centralnoho informatoryju. Cych ja ne zrozumiv.

Robota moja buła v samomu rozpali, koły znov zavereščav dešyfrator.

— Zvidky? — zapytav mene Komov z inšoho kincia rubky. Vin stojav poruč iz Majkoju ta ohladav okołyci.

— «Centr, istoryčnyj viddił...» — pročytav ja.

— A, narešti! — skazav Komov ta popriamuvav do mene.

...proekt «Kovčeh», — čytav ja. — ER-2, Vanderchuze, Komovu. Informacija. Vyjavlenyj vamy korabel rejestrovyj nomer takyj-to je ekspedycijnym zorelotom «Piligrim Prypysanyj do portu Dejmos, vidbuv druhoho sičnia sto sorok četvertoho roku u vilnyj pošuk do zony «C Ostannij vidhuk otrymano šostoho travnia sto sorok vošmoho roku z oblasti «Tiń». Ekipaž: Semenova Marija-Luiza ta Semenov Olexandr Pavłovyč. Vid dvadciat' peršoho kvitnia sto sorok siomoho roku pasažyr: Semenov Pjer Olexandrovyč. Archiv «Piligrima»...

Tam buło šče ščoś, ale raptom Komov zasmijavsia u mene za spynoju, i ja z podyvom povernuvsia do nioho. Komov smijavsia, Komov siajav.

— Tak ja j dumav! — radisno skazav vin, a my usi dyvyłysia na nioho, rozziavyvšy roty. — Tak ja j dumav! Ce ludyna! Vy rozumijete? Ce ludyna!

ROZDIEŁ V

LUDY I NELUDY

— Ctojaty po misciach! — veselo skomanduvav Komov, pidchopyv futlary z aparaturaju i pišov sobi.

Ja podyvvyvsia na Majku. Majka stojała stovpom posered rubky iz zatumanenym pohladom i bezzvučno vorušyła hubamy — mirkuvała.

Ja podyvvyvsia na Vanderchuze. Brovy u Vanderchuze były vysoko skynuti, bakenbardy rozčepiryłysia, vperše na mojij pamjati vin buv schožyj ne na ssavcia, a na čort-rybu, vytiahnutu z vody. Na ohladovomu ekrani Komov, obvišanyj aparaturaju, badioro čymčykuvav do bołota vzdovž budivelnoho majdančyka.

— Tak-tak-tak! — promovyła Majka. — Oś, značyť, čomu ihrašky...

— Čomu? — žvavo pocikavyvsia Vanderchuze.

— Vin nymy bavyvsia, — pojasnyła Majka.

— Chto? — zapytav Vanderchuze. — Komov?

— Ni. Semenov.

— Semenov? — zdyvovano perepytav Vanderchuze. — Hm... Nu to j ščo?

— Semenov-mołodšyj, — neterplače skazav ja. — Pasažyr. Dytyna.

— Jaka dytyna?

— Dytyna Semenovyč! — pojasnyła Majka. — Rozumijete, naviščo buło v nych ce švejne obładnannia? Usilaki tam čipci, soročečky, pidhuzky...

— Pidhuzky! — povtoryv vraženyj Vanderchuze. — Tak ce v nych narodyłasja dytyna! Tak-tak-tak-tak! Ja še zdyvuvavsia, de vony pidčepyły pasažyra, do toho ž odnofamilcia! Meni j na hadku... Nu zvyčajno!

Zaspivav radiövyklyk. Ja mašynalno vidhuknuvsia. Ce vyjavysia Vadyk. Hovoryv vin napivhołosno — mabuť, bojavsia, ščo zasičuť...

— Ščo tam u vas, Stasiu? Tilky švydko, my zaraz znimajemosia...

— Take švydko ne rozpovisy, — vidrubav ja nevdovołeno.

— A ty dvoma slovamy. Korabel Błukačiv znajšly?

— Jakych Błukačiv? — zdyvuvavsia ja. — De?

— Nu, cych... jakych Horbovškyj šukaje...

— Chto znajšov?

— Vy znajšly! Adže znajšly? — Hołos joho raptom zminyvsia. — Pereviriaju nastrojku, — suvoro promovyv vin. — Vymykajusia.

— Ščo tam znajšly? — zapytav Vanderchuze. — Jakyj šče korabel?

Ja vidmachnuvsia.

— Ce tak, cikavi... Otže, narodyvsia vin u kvitni sorok siomoho, a vostannie na zvjazok vony vychodyły u travni sorok vošmoho... Jakove, jak často vony mały vychodyty na zvjazok?

— Raz na misiać, — vidpoviv Vanderchuze. — Jakščo korabel perebuvav u vilnomu pošuku...

— Chvylynočku, — skazav ja. — Traveń, červeń...

— Trynadciať misiacyv, — vyperedyła mene Majka.

Ja ne poviryv i pererachuvav sam.

— Tak, — skazav ja.

— Nejmovirno, pravda?

— Ščo, vlasne, nejmovirno? — oberežno zapytav Vanderchuze.

— U deň avariji, — skazała Majka, — nemovlati buv rik i odyň misiać. Jak že vin vyžyv?

— Aborygeny, — skazav ja. — Semenov ster bortžurnał. Otže, kohoś pomityv... I ničoho buło Komovu na mene kryčaty! Ce buv spravžnij dytiačyj plač! Ščo ja, nemovlat ne čuv?.. Vony vse ce zapysały, a koły toj vyris, dały jomu prosluchaty...

— Ščob zapysaty, potribno maty techniku, — skazała Majka.

— Nu, ne zapysały, to zapamjatały, — skazav ja. — Ce nesuttievo.

— Aha, — promovyv Vanderchuze. — Vin pobačyv abo nehumanoidiv, abo humanoidiv, ałe na stadiji mašynnoji cyvilizaciji. I tomu ster bortžurnał. Za instrukcijeju.

— Na mašynnu cyvilizaciju ne schože, — skazała Majka.

— Značyť, nehumanoidy... — Do mene raptom dijšło. — Šanovni, — skazav ja, — jakščo tut nehumanoidy, to ce takyj vypadok, ščo ja navit' ne znaju... Ludyna-poserednyk, rozumijete? Vin — i ludyna, i neludyna, humanoid i nehumanoid! Takoho šče nikoły ne buvało. Pro take navit' i mrijaty nihto ne rzyzknuv by!

Ja buv u zachvati. Majka tež buła u zachvati. Perspektyvy zaslipluvały nas. Tumann, nejasni, prote slipuče rajdužni. Sprava polahała ne tilky v tomu, ščo vperše v istoriji umožyvluvavsia čitkyj kontakt iz nehumanoidamy. Ludstvo otrymuvało unikalne dzerkało, pered ludstvom rozčyniałysia dveri do ciłkom nedostupnoho raniše, nezbahnenoho svitu pryncypovo inšoju psychologiji, i nevyrazni komovški ideji vertykalnoho progresu znachodyły vrešti experymentalne pidgruntia...

— Z jakoho dyva nehumanoidy buduť moročytysia z ludškim dytiam? — zadumłyvo movyv Vanderchuze. — Naviščo jim ce i ščo vony v ciomu rozumijuť?

Perspektyvy deščo poľmianiły, ałe Majka vidrazu ž skazała z vyklykom:

— Na Zemli vidomi vypadky, koły nehumanoidy vychovuvały ludškich ditej.

— Tak to ž na Zemli! — sumno skazav Vanderchuze.

I vin mav raciju. Vsi vidomi rozumni nehumanoidy buły nabahato viddaľeniši vid ludyny, niž vovky, vedmedi čy navit' vošmynohy. Stverdžuvav že takyj serjoznyj speciälist, jak Kriuher, ščo rozumni slymaky Harroty rozhladajuť ludynu z usijeju jiji technikoju ne jak javyšče realnoho svitu, a jak plid svojeji nadzvyčajnoji ujavy...

— I tym ne menše, vin uciliv i vyris! — skazała Majka.

I vona tež mała raciju.

Ja — ludyna za vdačeju skeptična. Ja ne lublu zaryvatyś i nadmiru fantazuvaty. Ne te ščo Majka. Ałe tut bilše prosto ničoho ne možna buło prypustyty. Od-norična dytyna. Kryžana pustela. Sama. Zrozumilo ž, ščo sama soboju vona by vyžyty ne zmohła. Pryčomu z inšoho boku — stertyj bortžurnał. Ščo tut šče možna prydu-maty? Jakiś prybulci-humanoidy vypadkovo opynyłyś poblyzu, vyhoduvaly nemovla, a potim poletily... Jakaś nisenitnycia...

— A može, vin ne vyžyv? — skazała Majka. — Može, vse, ščo vid nioho lyšy-łosia, ce joho plač i hołosy joho baťkiv?

Na myľ meni zdaľosia, ťťo vse zrujnuvaľosia. Postijno cia Majka ťťo-nebud' vyhadaje. Ta ja vidrazu ť zmetrykuvav.

— A jak vin prochodyť na korabel? Jak vin komanduje mojimy kiberamy? Ni, ťťanovni, my zustrily v kosmosi toĥnisiňku — rozumijete? — toĥnisiňku, idealnu repliku ludstva, abo ce kosmiĥnyj mauhli. Ne znaju, ťťo nejmovirniťe.

— I ja ne znaju, — skazala Majka.

— I ja, — skazav Vanderchuze.

Z reproduktora proľunav hoľos Komova:

— Uvaha, na bortu! Ja vyjťťov na pozyciju. Dyvytyť dovkoľa jak slid. Meni zvidsy vydno nebahato. Radiögramy byly?

Ja zazyrnuv u pryjmalnu kyťťeniu.

— Ciľa paĥka, — skazav ja.

— Ciľa paĥka, — skazav Vanderchuze u mikrofon.

— Stasiu, moji radiögramy vy vťe nadisľaly?

— A... ťťe ne vsi, — skazav ja, pochapcem vsidajuĥyť za raciju.

— ťťe ne vsi, — povidomyv Vanderchuze u mikrofon.

— Chliv na paľubi! — ohoľosyv Komov. — Hodi fiľosofstvuvaty, beriťsia do spravy. Majje, ťeťte za ekranom. Pro vse zabud'te i ťeťte za ekranom. Popov, ťťob ĥerez desiat' ĥvyľyn moja ostannia radiögrama byla v eteri. Jakove, zaĥytajte, ťťo tam pryjťťlo na moje imja...

Koľy ja zakinĥyv peredaĥu i ozyrnuvsia, vsi byly zajniami svojimy spravamy. Majka sydiľa za pultom ohľadu — na panoramnomu ekrani vymalovuvavsia Komov, kryĥitna postať bila samoho bereha. Nad boľotom voruťyvsia tuman, i bilťe nijakoho ruchu na vsich triochsta ťistdesiaty hradusach u radiüsü semy kilometriv vid korabla ne sposterihaľosia. Komov sydiv do nas spynoju: oĥevydno, vin vyĥikuvav, ťťo nať mauhli zjavyťsia z boľota. Majka povilno povertala hoľovu z boku v bik, ozyrajuĥy okoľyci, i ĥas vid ĥasu davalä na jaku-nebud' pidozriľu dilnyciu maxymalne zbilťennia — todi na ekranach maľyĥ monitoriv zjavľavsia abo ponykľyj kuťĥ, abo buzkova tiň diuny na iskrystomu pisku, abo nevyznaĥena plama v ridkij ťĥetyjni karľykovyĥ derev.

Vanderchuze monotonno buboniv u mikrofon: «... variänty psychotypu dvo-krapka ťistnadciat' en drib trydciat' dva dzeta abo ťistnadciat' em ...mamo... drib trydciat' odyn epsylon...» — «Dosyť, — kazav Komov. — Nastupnu». — Zemla Łondon Kartrajt, ťťanovnyj Hennadiju, ťťe raz nahaduju pro vaťu obicianku vidhuk...» — «Dosyť. Nastupnu». — «Pres-centr...» — «Dosyť. Dali. Jakove, ĥytajte ľyťe ti, ťťo z Centru abo z bazy». Pauza. Vanderchuze perebyraje kartky. «Centr Bader zamovľena vamy aparatura nul-transportujeťsia na bazu nadiťliť nam poperedni mirkuvannia za nastupnymy punktamy perťe inťi jmovirni zony proľyvannia aborygeniv...» — «Dosyť. Dali...»

Tut mene vykľykala baza. Sydorov pytav Komova.

— Komov na kontakti, Myĥajľe Albertovyĥu, — skazav ja vynuvalo.

— Kontakt rozpoĥavsia?

— ťťe ni. Ĥekajemo.

Sydorov kaťlanuv.

— Nu harazd, ja zjednajusia z nym troĥy pizniťe. Ce ne terminovo. — Vin

pomovčav. — Chvylujeteš?

Ja prysluchavsia do svojich vidčuttiv.

— Ne te ščo chvylujemoš... Dyvno jakoš. Jak uvi sni. Jak u kazci.

Sydorov zitchnuv.

— Ne budu zavažaty, — skazav vin. — Bažaju udači.

Ja podiakuvav. Potim ja spersia liktem na pult, poklav pidboriddia na dołoniu i znovu prysluchavsia do svojich vidčuttiv. Tak, dyvno jakoš.

Ludyna — neludyna. Mabuť, naspravdi joho ne možna nazyvaty ludynuju. Ludské dytia, vychovane vovkamy, vyroste vovkom. Vedmediamy — vedmedem. A jakby do vychovannia ľudskoji dytyny vziavsia sprut? Ne zjiv by, a počav by vychovuvaty... Rič navič ne v ciomu. I vovk, i vedmid', i sprut — usi vony pozbavleni rozumu. Prynajmni toho, ido xenology nazyvajut' rozumom. A ot jakščo našoho mauhli vychovały istoty rozumni, ale vodnočas u jakomuš rozuminni spruty?.. I navič šče čužiši niž spruty... Bo ce ž vony navčyły joho vykydaty zachysni fantomy, navčyły mimikriji, — v ľudskomu organizmi nemaje ničoho dla takych štučok, otže, ce štučne prystosuvannia... Stryvaj, a dla čoho jomu mimikrija? Vid koho ce vin navčenyj zachyščatysia? Planeta ž porožnia! Značyť, ne porožnia.

Ja ujavyv sobi velyčezni pečery, załyti prymarnym buzkovym svitlom, pochmuri zavulky, v jakych pryčajilasja smertelna nebezpeka, i maľenkoho chłopčyka, jakyj skradajetsia popid lypkoju stinoju, ładnyj ščeznuty bud'-jakoji myti, rozčynytyisia u nepevnomu sijavi, załyšyvsy vorohovi svoju nevyraznu, rozplyvčastu tiň. Bidnyj chłopčyk. Joho treba nehajno ž vyvezty zvidsy... Stop-stop-stop! Ce vse dumyci. Cioho vsioho ne buvaje. Ne buvaje tak, ščob isnuvalo składne, mudre, dosvidčene žyttia i ne kyšilo b navkoło nioho žyttia prostiše, durniše. Skilky tut vyjavyły vydiv žyvych istot? Čy to odyndaciať, čy to dvanadciať — i vse ce v diäpazoni vid virusu do ľudskoji dytyny. Ni, tak ne buvaje. Tut ščoś neharazd. Dobre, nezabarom diznajemosia. Chłopčyk nam pro vse rozpovisť. A jakščo ne rozpovisť? Chiba bahato ľudski vovčeniata rozpoviły ludiam pro vovkiv? Na ščo ž rozrachovuje Komov? Meni zakortilo nehajno ž zapytaty v Komova, na ščo toj rozrachovuje.

Vanderchuze dočytav ostanniu radiogramu, vyprostavsia u krisli, zaklav ruky za hołovu j promovyv zadumlyvo:

— A ja ž znav Semenovyč. Mušu vam skazaty, duže buły słavni i vodnočas duže dyvakuvati ludy. Romantyky starovyny. Zvisno, Šura znav usi starovynni zakony, vin jich postijno cytuvav. Nam vony vydavaľysia smišnymy ta nedoľuhymy, a vin znachodyv u nych jakuš prynadnist'... Katastrofa, ahonija, žachlyvi strachovyška lizuť u korabel. Znyščyty bortžurnaľ, sterty svij slid u prostori — adže na tomu kinci slidu Zemla! Tak, ce duže na nioho schože. — Vanderchuze pomovčav. — Miž inšym, takych, čto šukaje usamitnennia, nabahato bilše, niž my z vamy dumajemo. Bo ž usamitnennia — ne taka vže j pohana štuka, jak vy hadajete?

— Ne dla mene, — korotko skazała Majka, ne vidryvajučyś vid ekranu.

— Ce tomu, ščo ty mołoda, — zaperečyv Vanderchuze. — U tvojemu vici Šura Semenov tež lubyv družyty z bahaťma i ščob inši tovaryšuvaly z nym. I ščoby pracuvaty razom — velykoju hominkoju kompanijeju. I ščob ulaštovuvaty mozkovy ataky, i veš čas buty u veselomu napruženni, i ščob uveš čas zmahatysia, vse odno

v čomu — čy u strybkach iz kryłamy, čy v кільkosti dotepiv za odynciu času, čy u znanni jakychoś tabłyć... v usiomu. A v promižkach na vsiu horlanku spivaty pid nekofon vłasnoruč napysani kupłety. — Vanderchuze zitchnuv. — Zazvyčaj ce my-naješsia z počatkom spravžnioho kochannia... Vtim, ja pro ce ničoho ne znaju. Ja znaju tilky, ščo z trydciať četvertoho roku Šuryk i Mari pišly u grupu vilnoho pošuku. Vidtodi ja jich, vłasne, bilše ne bačyv. Odnoho razu hovoryv po video... Ja buv todi dyspetčerom, i Šura pytav u mene dozvołu na vychid iz Pandory. — Vanderchuze znovu zitchnuv. — Miž inšym, baťko Šury žyvyj i siohodni, Pavło Ołexandrovyč. Treba bude do nioho zajty, koły povernemoś... — Vin pomovčav. — Jakščo chočete znaty, — ohołosyv vin, — ja zavždy buv proty vilnoho pošuku. Archajizm. Błukajuť u kosmosi poodynci, nebezpečno, naukovyj vychid nikčemnyj, a dekoły j zavažajuť... Pamjatajete istoriju z Kammererom? Usi vony vdajuť, niby my vže ovołodyly kosmosom, niby my v kosmosi, jak udoma... Nepravda ce. I nikoły ne bude pravdoju. Kosmos zavždy bude kosmosom, a ludyna zavždy załyšyťsia tilky ludy-noju. Vona tilky stavatyme vse bilš i bilš dosvidčenišoju, ałe nijakoho dosvidu ne vystačyť, ščob počuvatysia v kosmosi jak udoma. Po-mojemu, Šuryk i Mari tak ničoho i ne znajšly v kosmosi, prynajmni, ničoho takoho, pro ščo možna buło b rozpovisty choča b za stołom u kajut-kompaniji.

— Zate vony buły ščastyvi, — skazała Majka, ne obertajučyś.

— Čomu ty tak dumaješ?

— Inakše vony povernułyś by! Naviščo jim buło ščoś šukaty, jakščo vony j bez toho buły ščastyvi? — Majka zło hlanuła na Vanderchuze. — Ščo vzhali varto šukaty, krim ščastia?

— Ja mih by tobi vidpovisty, ščo toj, chto ščastyvyj, ničoho j ne šukaje, — skazav Vanderchuze, — ałe ja ne hotovyj do takoji hlybokoji superečky, ta j ty tež, čy ne tak? Rano čy pizno my počnemo zastosovuvaty poniattia ščastia do nehuma-noščiv...

— Na bortu! — prołunav hołos Komova. — Dyvytyś uvažno!

— Same ce ja i chotiv skazaty, — promovyv Vanderchuze, i Majka znovu povernułasia do ekranu.

Teper my dyvyłysia na ekran utrioch. Sonce buło zovsim nyžko, vono vysilo nad samymy verchivjamy, i na sopkach uže ležaly tini.

Jaskravo vidsvičuvala posadočna smuha, šapka pary nad bołotom zdavałasia teper važkoju i neruchomoju, a verchivka jiji, križ jaku probyvałosia soniačne svitło, zrobyłasia pronyzłyvo-fiöletovoju. Vse navkruh buło duže neruchomym, navit Komov.

— Pjata hodyna, — tycho skazav Vanderchuze. — Čy ne čas nam uže obidaty? Hennadiju, jak vy budete jisty?

— Meni ničoho ne treba, — skazav Komov. — Ja zachopyv iz soboju. A vy pojizhte, potim može buty ne do toho.

Ja pidniavsia.

— Pidu hotuvaty. Jaki zamovłennia?

I tut Vanderchuze skazav:

— Baču!

— De? — vidrazu ž zapytav Komov.

— Jde do nas berehom, z boku ajsberga. Deš hradusiv šistdesiat vid vašoho napriamku do korabla.

— Aha, — skazala Majka. — Ja tež baču! Spravdi, jde.

— Ne baču! — neterplače skazav Komov. — Dajte koordynaty za daľekomirrom.

Vanderchuze zapchav oblyččia u naramnyk daľekomira i prodyktuvav koordynaty. Teper i ja pomityv: uzdovž samoji krajky čornoji vody, ne pospišajučy, nače znechotia, škandybala do korabla zeľenava, dyvno skosobočena postať.

— Ni, ne baču, — skazav Komov iz dosadoju. — Rozpovidajte meni.

— N-nu, značyť, tak... — počav Vanderchuze i vidkašlavsia. — Ide povilno, dyvyťsia na nas... V rukach oberemok jakohoš pruttia... Zupynyvsia, podľubav nohoju v pisku... Br-r-r, na takomu choľodi — holaka... Pišov dali... Dyvyťsia u vaš bik, Hennadiju... Cikavo, anatomija v nioho ne ľudska, točniše, ne zovsim ľudska... Oš vin znovu zupynyvsia i veš čas dyvyťsia u vaš bik. Nevže vy joho ne bačyte, Hennadiju? Adže vin priamo u vas na traverzi¹⁵, do vas vin zaraz blyžče, niž do nas...

Pjer Oľexandrovyč Semenov, kosmičnyj mauhli, nablyžavsia. Zaraz do nioho buľo metriv dvisti, i, koľy Majka davalala na monitori zbilšene zobrazennia, možna buľo rozdyvyťsia navit' joho viji. Zachidne sonce same prohlanuľo v promižok miž dvoma hirškymy pikamy, znovu zovsim posvitlišalo, dovhi tini prostiahľysia uzdovž plažu.

Ce buľa dytyna, deš dvanadciatyričnyj chľopčyk, vajľuvatyj pidlitok, kislavyj, cybatyj, z hostryjmy pľečyma i liktiamy, ale na ciomu schožišť zi zvyčajnym chľopcem zakinčuvalasia. Vže oblyččia joho ne buľo chľopčačym — z ľudskymy rysamy, ale zovsim neruchome, skamjanile, zastyhle, jak maska. Tilky oči vin mav žyvi, veľky, temni, i strilav nymy vľivo ta vpravo, nemov križ prorizy na masci. Vucha v nioho buľy veľky, vidstovburčeni, prave buľo pomitno bilšym za live, a z-pid livoho vucha tiahsia čerez šyju do kľučyci temnyj nerivnyj šram — hrubyj, nepravylno zahojenyj rubeć. Ruduvati, zbyti v kupu patľy bezľadnymy pasmamy spadaľy na čolo i na pľeči, styrčaly v rizni boky, chvačkim vychorom zdijmaľysia na makivci. Moto-rošne, nepryjemne oblyččia, i na dodaču — mertvotnoho, syniuvato-zeľenoho vidtinku, vyľyskuvalo, nače zmaščene jakymoš žyrom. Zreštoju, tak samo vyľyskuvalo i vse joho tiľo. Vin buv zovsim hoľyj, i, koľy vin pidijšov do korabla zovsim blyžko ta žburnuv na pisok oberemok suččia, staľo vydno, jakyj vin veš žyľavyj, bez usiakych tam slidiv cijejji zvorušľyvoji dytiačoji bezzachysnosti. Vin buv kislavyj, tak, ale ne chudiuščyj — napročud, po-dorosľomu žyľavyj, ale ne muskulastyj, ne atľet, a same žyľavyj, i šče staľy pomitnymy strašni rvani šramy — hľybokyj šram na livomu boci čerez rebra do samoho stehna, čerez ščo vin i buv takym skosobočenyj, i šče šram na pravij nozi, i hľyboka vmjatyna posered hrudej. Tak, vydno, neľehko jomu tut doveľosia. Planeta staranno žuvalala i hryzľa ľudske dytia, ta, mabuť, taky pryvelala joho u vidpovidnišť do sebe.

---

¹⁵ **Traverz** — napriam, perpendykularnyj do kursu korabla čy joho diämetralnoji pľoščyny. «Buty na traverzi» jakohoš predmeta — znachodyťsia na linii, jaka napriamľena na cej predmet i utvoriuje priamyj kut iz napriamom ruchu subjekta.

Vin buv teper deś za dvadciať krokiv, bila samoho kraju mertvoho prostoru. Oberemok chmyzu ležav bila joho nih, a vin stojav, opustyvšy ruky, i dyvyvsia na korabel; vin ne mih, jasna rič, bačyty objektyviv, ale dyvyvsia vin, zdavaľosia, priamo nam u viči. I poza v nioho buľa neludška. Ne znaju, jak ce pojasnyty. Prosto ludy ne stojať u takij pozi. Nikoľy ne stojať. Ni vidpočyvajučy, ni očikujučy, ni v napruženni. Liva noha v nioho buľa trochy vidstavľena nazad i trišky zihnuta v kolini, ale vsijeju vahoju vin spyravsia same na nej. I vpered vin vystavyv live pleče. U ludyny, kotra zbyrajeťsia metnuty dysk, možna na myť vľovyty schožu pozu — tak dovho ne prostojiš, ce nezručno, ta j neharno, a vin stojav, stojav kilka chvyľyn, a potim raptom prysiv i počav perebyraty svij chmyz. Ja skazav — prysiv, ale ce nepravylno: vin opustyvsia na livu nohu, pravu ž nohu, ne zhynajučy, prostiah upered — navič dyvytyš buľa na nioho nezručno, a nadto koľy vin počav vovtuzytysia z pruttiam, dopomahajučy rukam pravoju nohoju. Potim vin pidniav do nas lyce, prostiah ruky — v kožnomu kuľaku po prutyku — i tut počaľosia take, ščo ja vazhali ne beruś opysuvaty.

Možu tilky skazaty: obľyčcia joho ožyľo, i ne prosto ožyľo — vono vybuchnuľo ruchamy. Ne znaju, skilky tam na obľyčci ludyny mjaziv, ale v nioho vony vsi razom zaruchaľysia, i kožen samostijno, i kožen nevpynno, i kožnyj napročud do ľadu. Ne znaju, z čym ce porivniaty. Možľyvo, z bihom bryživ na vodi v soniačnomu svitli, tilky bryži odnomanitni ta chaotyčni, odnomanitni u svojij chaotyčnosti, a tut križ fejerverk krychitnych ruchiv prohladav jakyjś vyznačenyj rytm, jakyjś osmysľenyj poriadok, ce ne buľa chorobľyve konvulsijne tremtinnia, ahonija, panika. Ce buv taneć mjaziv, jakščo možna tak skazaty. I počavsia cej taneć z obľyčcia, a pisla cioho zatanciuvaly pleči, hrudy, zaspivaly ruky, i suchi prutyky zatripotily u stysnutych kuľakach, počaly schreščuvatysia, splitatysia, borotysia — z šurhotom, z barabanym drobom, zi strekotinniam, niby ciľe poľe konykiv rozvernuľosia pid korabľem. Ce tryvalo bľyžko chvyľyny, prote meni zamyhotiľo v očach i zakľaľo vucha. A potim use pišľo na spad. Tanci i spivy perejšľy z patyčkiv u ruky, z ruk — u pleči, potim — v obľyčcia, i vse skinčyľosia. Na nas zнову dyvyľasia neruchoma maska. Chľopčyk ľehenľko pidvivsia, stupyv krok čerez kupku prutykiv i raptom pišov u mertvyj prostir.

— Čomu vy movčyte? — nadryvavsia Komov. — Jakove! Jakove! Vy čujete mene? Čomu vy movčyte?

Ja otiamyvsia i pošukav očyma Komova. Xenopsycholog stojav u napruženij pozi, obľyčciam do korabľa, dovha tiň tiahľasia po pisku vid joho nih.

Vanderchuze vidkašľavsia i promovyv:

— Čuju.

— Ščo staľosia?

Vanderchuze počekav.

— Ne berusia rozpovisty, — skazav vin. — Može, vy rozpoviste, chľopci ta divčata?

— Vin rozmovľav! — promovyľa Majka stysnutym hoľosom. — Ce vin rozmovľav!..

— Sľuchajte, — skazav ja. — A vin ne do luka pišov?

— Možľyvo, — skazav Vanderchuze. — Hennadiju, vin pišov u mertvyj prostir.

Može, vin pišov do luka...

— Stežite za lukom, — švydko skomanduvav Komov. — Jakščo vin uvijde, nehajno ž povidomte meni, a sami začyniŕsia u rubci... — Vin pomovčav. — Čekaju vas čerez hodynu, — promovyv vin z jakojuš novoju intonacijeju, zvyčajnym spokijno-diłovym tonom i niby vidvernuvšyś vid mikroфона. — Za hodynu vporajeteś?

— Ne zrozumiv, — skazav Vanderchuze.

— Začyniŕsia! — rozdratovano zakryčav Komov priamisińko v mikrofon. — Rozumijete? Začyniŕsia, jakščo vin uvijde na korabel!

— Ce ja zrozumiv, — skazav Vanderchuze. — De vy nas čekajete čerez hodynu?

Nastało movčannia.

— Čekaju vas čerez hodynu, — znov vidvernuvšyś vid mikroфона, diłovyto povtoryv Komov. — Za hodynu vy vporajeteś?

— De? — skazav Vanderchuze. — De čekajete?

— Jakove, vy mene čujete? — hołosno zapytav Komov z tryvohoju.

— Čuju vas čudovo, — promovyv Vanderchuze i rozhubłeno ozyrnuvsia na nas. — Vy skazały, ščo čekajete nas čerez hodynu. De?

— Ja ne kazav... — počav Komov, ałe joho vidrazu ž perervav hołos Vanderchuze, takyj samyj hłuchuvatyj, niby na viddali vid mikrofonu:

— A čy ne čas nam obidaty? Staś tam, napevne, zasumuvav, ty jak hadajeś, Majko?

Majka znervovano zachychotiła.

— Ce ž vin... — promovyła vona, tykajučy palcem u ekran. — Ce ž vin... tam...

— Ščo vidbuvajeŕsia, Jakove? — harknuv Komov.

Dyvnyj hołos — ja navit' ne zrozumiv čyj — promovyv:

— Ja tebe, staryhania moho, vylikuju, na nohy postavlu, v ludy vyvedu...

Majka, schovavšy obłyččia u dołoni, hykała vid nervovoho rehotu, prytyskajučy kolina do pidboriddia.

— Ničoho osoblyvoho, Hennadiju, — promovyv Vanderchuze, vytyrajučy chustočkoju spitniłyj łob. — Neporozuminnia. Klijent rozmovlaje našymy hołosamy. My joho čujemo čerez zovnišniu akustyku. Małeńke neporozuminnia, Hennadiju.

— Vy joho bačyte?

— Ni... Vtim, oś vin zjavyvsia.

Chłopčyk znovu stojav bila svojich prutiv, uže v inšij, ałe v takij samij nezručnij pozi. Vin znovu dyvyvsia nam prosto u viči. Potim joho rot trišky vidkryvsia, huby dyvno skryvyłyś, ohołyvšy jasna i zuby v livomu kuti rota, i my počuly Majčyn hołos:

— U kinci kinciv, jakby v mene buły vaši bakenbardy, ja b, može, stavałasia do žyttia zovsim po-inšomu...

— Zaraz vin rozmovlaje hołosom Majky, — nezvorušno povidomyv Vanderchuze. — A zaraz podyvvyvsia u vaš bik. Vy joho vse šče ne bačyte?

Komov movčav. Chłopčyk use stojav, povernuvšy hołovu v joho bik, zovsim neporušnyj, niby skamjaniłyj, — dyvna postať u hustijučych sutinkach. I tut ja raptom zrozumiv, ščo ce ne vin. Postať rozplyvałasia. Križ neji prostupyv temnyj kraj

vody.

— Aha, baču! — zadovoľeno skazav Komov. — Vin stojit' za dvadciat' krokov vid korabla, tak?

— Tak, — skazav Vanderchuze.

— Ne tak, — skazav ja.

Vanderchuze prydyvyvsia.

— Dijsno, mabuť, ne tak, — pohodyvsia vin. — Ce, napevne... Jak vy ce nazývajte, Hennadiju? Fantom?

— Stryvajte, — skazav Komov. — Oś teper ja baču johu po-spravžniomu. Vin ide do mene.

— Ty bačyš johu? — zapytała mene Majka.

— Ni, — vidpoviv ja. — Vže temno.

— Ne u temnoti sprava, — zaperečyła Majka.

Napevno, vona mała raciju. Sonce, ščopravda, zajšlo, i sutinky zhustyľysia, ale Komova ja na ekрани rozrizniav i bačyv tanučoho fantoma ta zlitnu smuhu, i ajsberg udaľyni, a ot chłopcja ja bilše ne bačyv.

Potim ja pobačyv, ščo Komov siv.

— Pidchodyť, — promovyv vin upivhoľosa. — Zaraz ja budu zajniatyj. Ne vidvolikajte mene. Prodovžujte uvažno stežyty za okoľyciamy, ale nijakych łokatoriv, nijakych aktyvnych zasobiv vzahali. Sprobujte obmežyťsja infraoptykoju. Vse.

— Vdaľoho poluvannia, — skazav Vanderchuze v mikrofon i pidvivia. Vyhlad u nioho buv uročystyj. Vin suvoro hlanuv na nas poverch nosa, zvyčnym pľavnym ruchom zbyv bakenbardy i promovyv: — Otary u chlivach, i vilni my do ranku.¹⁶

Majka konvulsyvno pozichnuła i promovyła:

— Spaty meni chočetsja, čy ščo? Čy ce vid nerviv?

— Miž inšym, spaty nam teper dovedetsja zovsim maľo, — zajavyv Vanderchuze. — Davajte зробymo tak. Nechaj Majka jde vidpočyvaty. Ja zaľyšusia bila ekrana, a Staś nechaj spyť bila raciji. Čerez čotyry hodyny ja johu rozbudžu, jak ty hadaješ, Stasiu?

Ja ne zaperečuvav, choč i sumnivavsia, ščo Komov stilky vysydyť na moroz. Majka, prodovžujučy pozichaty, tež ne zaperečuvala. Koľy vona pišla, ja zapropo-nuvav Vanderchuze pryhotuvaty kavy, ale vin vidmovyvsia pid jakymoś smichov-nyym pryvodom — napevno, vin chotiv, ščob ja pospav. Todi ja vľaštuvavsia bila raciji, perehlanuv novi radiogramy, ne vyjavyv ničoho terminovoho i peredav jich Vanderchuze.

Dejakyj čas my movčaly. Spaty zovsim ne chotiľosia. Ja tak i siak prykydav, jakymy ž majuť buty vychovateli Pjera Semenova. Ludśke dytia, vychovane vovkom, bihaje na čotyrioch i harčyť. Vedmeža ludyna — tež. Vzahali vychovannia povnistiu vyznačaje modus vivendi¹⁷ bud'-jakoji istoty. Tobto ne tak, ščob povni-

---

¹⁶ Cytata iz «Ničnoji pisni Džungliv» (rozdiľ «Braty Mauhli») znamenytoho tvorcu Dž. R.Kiplinga «Knyha Džungliv».

¹⁷ Tut: sposib žyttia.

stiu, ale pomitno vyznačaje. Čomu, vľasne, nař mauhli zaľyřyvšia ludynoju priamo-
stojačoju? Ce nařtovchuje na pevni rozдумы. Vin chodyť na nohach, vin aktyvno
korystujeřsia rukamy, ce vse same soboju ne je řčoř urodřene, ce vychovujeřsia.
Vin moře rozmovlaty. Zvyčajno, vin ne rozumije toho, řčo hovoryť, ale pomitno, řčo
cia řastyna mozku, jaka vidpovidaje za movu, zadijana v nioho prečudovo... Do toho
ř vin zapamjatovuje vse z perřoho razu! Dyvno, duře dyvno. Nehumanoidy, pro
jakych ja znaju, buľy b zovsim ne zdatni tak vychovaty luďske dytia. Prohoduvaty
joho, pryručyty — zumiľy b. Doslidyty u svojich dyvnych ľaboratorijach, schořych
na veľetenřku dijuču model kyřečnyka, — teř zumiľy b. Ale pobačyty v niomu lu-
dynu, identyfikuvaty v niomu ludynu, zberehty v niomu ludynu — navriad. Nevře
ce vse-taky humanoidy? Ničoho ne rozumiju.

— U bud'-jakomu razi, — skazav raptom Vanderchuze, — vony humani v
najřyrřomu rozuminni řlova, jake ľyře mořna vyhadaty, jakřčo vony vriatuvaly
řyttia nařomu nemovlati, i vony geniľlni, bo zumiľy vychovaty joho schořym na lu-
dynu, ničoho, mořlyvo, ne znajučy pro ruky ta nohy. Jak ty hadajeř, Stasiu?

Ja nevyznačeno hmyknuv, i vin zamovk.

U rubci buľo tycho. Baza nas ne turbuvala, Komov teř ne vychodyv na zvjazok;
na temnomu ekrani spaľachuvaly, pereľyvajučyř, rajduřni poľotnyřřa siajva, i v
jichniomu prymarnomu svitli buv ľedve pomitnyj Komov, řčo sydiv zovsim neru-
chomo, a chľopčyka meni tak i ne pořčastyľo rozdyvytysia řodnoho razu. Ta sprava
v nych javno jřla na ľad, bo veľykyj bortovyj občyřlupač řas vid řasu počynav ty-
cheňko čavkaty i burčaty, peretravľujučy j organizovujučy informaciju, jaku otry-
muvav iz translatora. Potim ja zadrिमav, i nasnyľysia meni, pamjatajeřsia, jakiř po-
chmuri nehoľeni vořmynohy v synich sportyvnych kostiumach i z parasolamy.
Vony včyľy mene chodyty, a meni buľo tak smiřno, řčo ja postijno padav, vykľyka-
jučy v nych neabyjake nevdoľoľennia. Prokynuvsia ja vid mjakoho i nepryjemnoho
řturchana v serce. řčoř staľosia. řčoř tryvořne. Vanderchuze sydiv, napruřeno na-
chyľyvřyř do ekrana, včepyvřyř rukamy za poručřia.

— Stasiu! — huknuv vin nehoľosno.

— Tak?

— Pohľaň na ekran.

Ja vře j bez toho dyvyvšia na ekran, ale ne bačyv poky řčo ničoho osobľyvoho.
Jak i raniře, paľachkotiľy i pereľyvalysia nebesni vohni, Komov sydiv u koľyřnij
pozi, daľekyj ajsberg vidsvičuvav rořevym i zelenym. Potim ja pobačyv.

— Nad horamy? — pořepky zapytav ja.

— Tak. Same nad horamy.

— řčo ce take?

— Ne znaju.

— Davno?

— Ne znaju. Ja pomityv ciu řtuku chvyľyny dvi tomu. Dumav — smerč...

Ja spočatku teř podumav, řčo ce smerč. Nad blidoju vyřčerbľenoju linijeju
chrepta, na tľi rajduřnych poľotnyřř pidijmaľosia řčoř schoře na tonku rizku —
čorna kryva, niby podriapyna na ekrani. Cia rizka ľed' pomitno vibruvala, hnuľasia,

inodi niby prosidała i znovu rozpravlałasia, i buło vydno, ščo vona ne hľadka, a načebto sugłobysta, schoža na bambukovu stebłynu. Vona styrčala nad chrebtom, do jakoho buło ščonajmenše kilometriv desiať, nenače chtoś vystromyv iz-za verchivjiv veletenške vudlyšče. Vona nadavala znajomomu pejzaževi na ekrani nerealnoho vyhladu dekoracij lalkovoho teatru. Dyvytyś na ce buło jakoś protypryrodo i motorošno-smišno, tak niby nad verchivjamy zjavyłasia nepravdopodobno vełyčezna fiziönomija. Korotše kažučy, ce buło šoš poza vsiakymy masštabamy, ščoś nemožlyve, poza vsiakymy ujavlenniamy pro proporciji.

— Vony? — zapytav ja pošepky.

— Nemožlyvo, ščob ce buło pryrodne... — promovyv Vanderchuze. — I nemožlyvo, ščob ce buło štučne.

Ja j sam vidčuvav te same.

— Treba povidomyty Komovu, — skazav ja.

— Komov vidklučyvšia, — vidpoviv Vanderchuze. Vin navodyv daľekomir. — Vidstań ne zminiujetśia. Čotyrnadciať kilometriv. I cia štuka strašenno vibruje, vsia trusyťsia. Amplituda ne menš jak sto metriv... Zovsim nemožlyva rič.

— Jaka ž u neji vysota? — proburmotiv ja.

— Blyžko šestysot metriv.

— Chaj jomu čort, — skazav ja.

Vin raptom pidchopyvsia i natysnuv vidrazu na dvi kľaviši: zovnišnioho avarijnoho radiövyklyku «Vsim nehajno povernutysia na bort» ta vnutrišnioho sygnału «Usim zibratysia v rubci». Potim vin povernuvsia do mene i nezvyčno uryvčastym hołosom skomanduvav:

— Stasiu! Švydko na post KAZ. Pryvedy u hotovniś nosovu PMG. Sydy i čekaj. Bez komandy — ničoho.

Ja vyskočyv u korydor. Za kajutnymy dveryma čuľysia pryhłušeni uryvčasti dzvinky sygnału zboru. Meni nazustrič mčala Majka, na chodu natiahujučy kurtku. Vona buła v tuflach na bosu nohu.

— Ščo stałasia? — chrypky m z snu hołosom zapytała vona šče zdaľeka.

Ja machnuv rukoju i trapom ziskovznuv donyzu, na post keruvannia aktyvnymy zasobamy. Mene zľehka ľychomanyło, ta zahałom ja buv spokijnyj. U pevnomu rozuminni ja buv navit' hordyj: sytuacija skladałasia ridkisna. Nastilky ridkisna, ščo ja buv peven: z momentu peršoho startu cioho korabla na post KAZ nihto šče ne zachodyv — chiba ščo pracivnyky kosmodromiv dla profilaktyčnoho ohladu avtomatyky.

Ja zavaľyvsia v krisło, vrubav kruhovyj ekran, vidklučyv avtomatyku PMG i vidrazu ž zablokuvav kormovu ustanovku, ščob u metuśni ne palnuty v nadyr¹⁸. Pislá cioho ja vziavsia za verńjery¹⁹ ručnoho navedennia, i zobražennia na ekrani popovzło čerez čorne perechrestia pered mojimy očyma: propovz iklastyj ajsberg,

---

¹⁸ **Nadyr** — točka nebesnoji sfery, protyležna do zenitu.

¹⁹ **Verńjer** — prystrij dla točnoho nastrojovannia aparatury. // **Kambuz** — kuchnia na korabli.

propovzla tumanna masa nad boľotamy, propovz Komov — teper vin stojav, osvitlu-
vanyj spaľachamy, spynoju do nas i dyvyvsia v napriamku hir... Šče trochy vyšče.
Oš vona, cia dyvna rizka. Čorna, tremtiača, nedoľadna, ciľkom nemožlyva. A poruč
— druha, trochy korotša, aľe roste na očach, vytiahujeťsia, hneťsia... Chaj jomu čort,
jak že vony ce roblať? I jaka ž dla cioho potribna potužnist', i ščo ce za materiäl ta-
kyj? Ot tak vydovyšče!.. Teper ce buľo tak, niby strachitlyvyj targan chovajeťsia za
horamy i vystromyv zvidty svoji vusa. Ja prykynuv tiľesnyj kut uražennia i vsta-
novyv perehrestia takym čynom, ščob odnym udarom urazyty obydvı cili. Teper
zaľyšaľosia tilky štovchnuty nohoju pedal...

— Post KAZ! — harknuv Vanderchuze.

— Post KAZ sľuchaje! — vidhuknuvsia ja.

— Hotovnist'!

— Je hotovnist'!

Na moju dumku, ce v nas dosyť chvačko vyjšľo. Jak u kino.

— Bačyš obydvı cili? — zvyčajnym hoľosom zapytav Vanderchuze.

— Tak. Nakryvaju obydvı odnym impulsom.

— Zverny uvahu: sorok hradusiv na schid — tretia cil.

Ja hlanuv: dijsno, šče odyn veľetenškyj vus zhynavsia, tripotiv u nepevnomu
svitli spoľochiv. Ce meni ne spodobalaľosia. Vstyhnu čy ni? Čoho vže tam, mušu vsty-
hnuty... Ja podumky prorepetyruvav, jak vypuskaju impuls, a pisla cioho dvoma ru-
chamy rozvertaju harmatu na tretiu cil. Ničoho, vstyhnu.

— Baču tretiu cil, — skazav ja.

— Ce dobre, — skazav Vanderchuze. — Aľe ty, odnače, ne hariačkuj. Strilaty
ľyše za mojeju komandoju.

— Vas zrozumiv, — burknuv ja.

Ot dasť vin po korabľevi jakym-nebud'... cym... vykryvľuvačem prostoru ja-
kym-nebud', dočekajeťsia todi vid tebe komandy. Mnoju vže pomitno trusyľo. Ja
stysnuv ruky, ščob pryvesty sebe do ľadu. Potim ja podyvyvsia, jak tam Komov. Ko-
mov buv tak sobi ničoheňko. Vin znov sydiv u poperednij pozi, povernuvšyś do ve-
ľetenškoho targana bokom. Ja vidrazu zaspokojivsia, tym bilše, ščo vyjavyv, narešti,
poruč iz Komovym krychitnu čornu postať. Meni navit' staľo nezručno.

Čoho ce ja raptom? Jaki, vľasne, pidstavy dla paniky? Nu, vystromyv vusa...
Veľyky vusa, ne zaperečuju, ja b navit' skazav — nečuvanych rozmiriv vusa. Aľe, ki-
neć kincem, nijaki ce, jmovirno, ne vusa, a ščoś na zrazok anten. Može, vony prosto
za namy sposterihajuť. My za nymy, a vony za namy. I navit', vľasne, ne za namy,
napevne, a za svojim vychovancem, za Pjerom Oľexandrovyčem Semenovym spo-
sterihajuť — jak, movlav, vin tut, čy ne kryvdiať joho...

Vzahali, koľy podumaty, protymeteorytna harmata — strašna rič, ne chotiľosia
b jiji tut zastosovuvaty. Odná rič — zrivniaty z gruntom jaku-nebud' skelu, ščob
rozčystyty posadočnyj majdančyk, abo, skažimo, zavaľyty uščelynu, koľy potribna
prisna vodojma, a inša rič — oš tak, po žyvomu... Ta j uzahali čy zastosovuvalyś
koľy-nebud' PMG jak zasib oborony? Mabuť, ščo tak. Po-perše, buv vypadok, ne
pamjataju de, vantažnyj avtomat utratyv keruvannia i počav padaty priamisiňko na
tabir, — doveloś joho spaľyty. A potim, pryhaduju, rozbyraľy takyj incydent: na ja-

kijš biölogično aktyvnij planeti korabel-rozvidnyk zaznav «spriamovanoho neperebornoho vplyvu biosfery»... Tobto zaznav čy ni — nevidomo do siohodni, ale kapitan vyrišyv, ščo zaznav, i vdaryv z nosovoji harmaty. Vysmaľyv vin navkoło sebe vse, do samisińkoho obriju, tak ščo potim pid čas slidstva experty tilky rukamy rozvodyły. Kapitana, pamjataju, vid polotiv usunuly nadovho... Ta, ščo tam kazaty, strašnyj zasib PMG. Ostannij zasib.

Ščob vidvoliktysia vid takych dumok, ja zrobyv zamiry vidstanej do cilej i rozrachuvav jichniu vysotu i tovščynu. Vidstani vyjavyłyś: čotyrnadciať, čotyrnadciať z poľovynoju i šistnadciať kilometriv. Vysota — vid pjatysot do semysot metriv, a tovščyna v nych usich buła pryblyžno odnakova: bila osnovy blyzko pjatdesiaty metriv, a na samomu kinčykovi vusa — menše metra. I vsi vony spravdi buły sugľobystymy, jak bambukovi stovburyny čy kotkovi anteny. I šče meni zdałosia, ščo ja rozrzniaju na jichnij poverchni jakyjś ruch, spriamovanyj znyzu vhoru, taku ot perystaltyku²⁰, prote, može, ce buła tilky hra svitła. Ja sprobuvav prykynuty vlastyvoli materiälu, z jakoho možuť składatsia taki ot utvorennia, — vychodyła jakaś majačnia. Pomacaty b jich łokatorom-probnykom, ale ne možna, zvyčajno. Nevidomo, jak vony do cioho postavlaťsia. Ta j ne ce hoľovne. Hoľovne — ce te, ščo cyvilizacija tut, mabuť, technologična. Vysokorozvynena cyvilizacija. Ščo j slid buło dovesty. Nezrozumilo tilky, čoho ce vony zaryľsia pid zemlu, čomu zaľyšyły svoju ridnu planetu pid vľadoju porožneči j tyši. Prote, jakščo podumaty, u kažnoji cyvilizaciji svoji ujavlennia pro bľahoustrij. Naprykľad, na Tagori...

— Post KAZ! — harknuv Vanderchuze pid samym vuchom, tak ščo ja zdryhnuvsia. — Jak bačyš cili?

— Baču cili... — vidhuknuvsia ja mašynalno, ale vidrazu ž zapnuvsia: vusiv nad horamy ne buło. — Nemaje cilej, — upaľym hołosom skazav ja.

— Spyš na postu!

— Ničoho ne splu... Ščojno buły, bačyv na vľasni oči...

— I ščo ty bačyv svojimy očyma? — pocikavyvsia Vanderchuze.

— Cili. Try cili.

— A potim?

— A teper jich nemaje.

— Hm... — skazav Vanderchuze. — Dyvno jakoś ce stałosia, ty jak hadaješ?

— Tak, — spivčutľyvo skazav ja. — Duže dyvno. Buły — i raptom nema.

— Komov povertajeťsia, — povidomyv Vanderchuze. — Može, vin ščo-nebud rozumije?..

Dijsno, Komov, obvišanyj futlaramy, vajľuvatoju chodoju — mabuť, u nioho poterply nohy — povertavsia do korabla. Čas vid času vin obertavsia — treba hadaty, proščavsia z Pjerom Oľexandrovyčem, ale samoho Pjera Oľexandrovyča ne buło vydno.

— Vidbij, — skazav Vanderchuze. — Zaľyty vse jak je i bižy na kambuz²¹, pryhotuj čohoś hariačoho i pidkriplujučoho. Hennadij, napevno, zamerz jak burulka.

---

²⁰ **Perystaltyka** — rytmični skoročennia stinok stravochođu, šľunka j kyšečnyku u ludej i tvaryn.

²¹ **Kambuz** — kuchnia na korabli.

Vtim, hołos u nioho vdovoľenyj, jak ty dumaješ, Majko?

Ja myttiu opynyvsia na kuchni i počav pospichom hotuvaty hlintvejn²², kavu i ľehku zakusku. Ja duže bojavsia propustyty bodaj slovo z toho, ščo rozpovidatyme Komov. Ta koľy ja švydeńko prykotyv stoľyk do rubky, Komov šče ničoho ne rozpovidav. Vin stojav pered stoľom, roztyrajučy zmerzľu ščoku, na stoli buľa rozsteľena najbilša i najdetailniša karta našoho rajonu, i Majka palcem pokazovala jomu na ti miscia, zvidky vysovuvalyvsia neščodavno vusa-anteny.

— Tut ničoho nema! — zbudženo kazaľa Majka. — Tut merzli skeli, kańjony zavhľybšky po sto metriv, vulkanični provalla — i ničoho žyvoho. Ja prolitaľa tut desiatky raziv. Tut navit kuščiv nema.

Komov rozhubľeno-vdiačno kyvnuv meni, vziav oboma rukamy čašu z hlintvejnomy, zanuryv u neji obľyčcia i počav šumno prysiorbuvaty, pokrektuvaty, obpikajučyś i z nasoľodoju vidymajučyś.

— I grunt tut krychkyj, — prodovžovala Majka, — vin by ne vytrymav takych sporud. Ce ž desiatky, a može, j sotni tysiač tonn!

— Tak, — promovyv Komov i zi stukom postavyv porožniu čašu na stiľ. — Ščo j kazaty, dyvyna. — Vin sylno poter doľoni. — Zmerz jak sobaka, — povidomyv vin. Ce buv znovu zovsim inšyj Komov — rumjanyj, červonosyj, dobrozyčľyvyj, z bľyskučymy veselymy očyma. — Dyvno, dyvno, chľopci ta divčata. Aľe ce šče ne najdyvniše — maľo čoho dyvnoho buvaje na čužych planetach. — Vin povaľyvsia v krisľo i prostiah nohy. — Siohodni mene, znajete, vaško zdyvuvaty. Za ci čotry hodyny ja nasľuchavsia takoho... Deščo, zvisno, potrebuje perevirky. Aľe oś vam dva fundamentalni fakty, jaki, tak by movyty, vže ľežať na poverchni. Po-perše, Maluk... joho zvaty Maluk... uže navčyvsia poverchovo rozmovlaty i rozumity praktyčno vse, ščo jomu kažuť. Ce chľopčyško, jakyj za vse svoje svidome žyttia žodnoho razu ne spiľkuvavsia z lud'my!

— Ščo označaje — poverchovo? — nedovirľyvo zapytaľa Majka. — Pislá čotryoch hodyn navčannia — poverchovo?

— Tak, pislá čotryoch hodyn navčannia — poverchovo! — triümfujuče pidtverdyv Komov. — Aľe ce po-perše. A po-druhe, Maluk perebuvaje v ciľkovytij upevnenosti, ščo vin — jedynyj meškaneć cijej planety.

My ne zrozumiľy.

— Čomu ž jedynyj? — zapytav ja. — Jakyj že vin jedynyj?

— Maluk ciľkovyto vpevnenyj, — z nahołosom promovyv Komov, — ščo, krim nioho, na cij planeti nemaje žodnoho rozumnoho aborygena.

Zapaľa movčanka. Komov pidniavsia.

— U nas bahato roboty, — skazav vin. — Zavtra vranci Maluk maje namir pryjty do nas z oficijnym vizytom.

---

²² Hlintvejn — hariačyj napij, vyhotovľenyj z vnohradnoho vyna, cukru ta specij.

ROZDIEŁ VI

NELUDY I ZAPYTANNIA

My propraciuwały ciu nič. U kajut-kompaniji buv obladnanyj improvizovanyj diägnoster z indykatorom emocij. My z Vanderchuze skłaly joho bukvalno z ničoho. Pryład vyjšov małopotužnyj, nedołuhyj, z pohanoju čutlyvistiu, ale dejaki fiziölogični parametry vin vymiriuvav bilš-menš zadovolno, a ščo do indykatora, to vin u nas fixuvav tilky try osnovnych pozycji: jaskravo vyraženi negatyvni emociji (červona łampočka na pulci), jaskravo vyraženi pozytyvni emociji (zełena łampočka) i vsia inša emocijna hama (biła łampočka). A ščo łyšałosia robyty? U medvidsiku stojav čudovyj staciönarnyj diägnoster, prote buło ciłkom zrozumilo, ščo Maluk ne pohodyłsia tak, ni siło ni vpało, vkladatysia v matovo-biłyj sarkofag z masyvnoju hermetyčnoju kryškoju. Słowom, do devjatoji hodyny my tak-siak uporałyś, i tut na poven zrist postała problema čerhuvannia na postu KAZ.

Vanderchuze jak kapitan korabla, vidpovidalnyj za bezpeku, nedotorkanniś i vse take inše, kategoryčno vidmovyvšia skasuvaty ce čerhuvannia. Majka, jaka prosydiła na postu druhu połovynu noči, zvyčajno, tišyla sebe nadijeju, ščo vže obovjazkovo bude prysutnioju pid čas oficijnoho vizytu. Odnak vona buła hirko rozčarovana. Vyjavyłosia, ščo kvalifikovano praciuvaty na diägnosteri može tilky Vanderchuze. Vyjavyłosia dali, ščo pidtrymuvaty v robočomu stani diägnoster, kotryj bud'-jakoji myti ryzykuje vtratyty nastrojku, možu tilky ja. I narešti, zjasuvałosia, ščo Komov z jakychoś svojich xenopsychologičnych mirkuvań vvažav nebažanoju prysutniś žinky na peršij besidi z Malukom. Korotše kažučy, blida vid šalenstva Majka znovu rušyla na post, pryčomu Vanderchuze, zberihajučy povnu chołodnokrovnist, ne zabuv provesty jiji povz pryjomnyj roztrub diägnostera, tož usi bažajuči mohły perekonatyś: indyktor emocij praciuje — červona łampočka horila doty, doky Majka ne znykla v korydori. Zahałom, na postu KAZ možna buło čuty, pro ščo rozmovlajuť u kajut-kompaniji, čerez interkom z pidsyluvačem.

O devjatih pjatnadciať za bortovym časom Komov vyjšov na seredynu kajut-kompaniji i ohlanuvsia. Use buło hotove. Diägnoster buv nałaštovanyj i vvimkennyj, na stoli pyšałosia tareli z sołodoščamy, osvittlennia buło vidrehulovano pid misceve denne svitło. Komov korotko povtoryv instrukciju pro povedinku pid čas kontaktu, uvimknuv rejestruvalnu aparaturu i zaprosyv nas po misciach. My z Komovym usiłosia za stił navproty dverej, Vanderchuze vtysnuvsia za panel diägnostera, i my počaly čekaty.

Vin zjavyvsia o devjatih sorok za bortovym časom.

Vin zupynyvsia v dveriach, uchopyvšyś livoju rukoju za odvirok i pidibhavšy pravu nohu. Napevno, ciu chvyłynu vin stojav tak, rozdyvlajučyś nas po čerzi križ prorizy svojeji mertvotnoji masky. Tyša buła takuju, ščo ja čuv joho dychannia — pomirne, potužne, vilne, niby praciuvav dobre nałahodženyj mehanizm. Pobłyzu i na jaskravomu svitli vin spravlav šče dyvniše vražennia. Vse v niomu buło dyvnym: i postava — po-ludśky zovsim nepryrodna i vodnočas nevymušena, i błyskuča, niby pošakovana zełenavo-błakytna škira, i nepryjemna dysproporcija v roztašuvanni

mjaziv i suchožyl, i napročud potužni kolinni vuzły, i napročud vužki j dovhi stopy nih. I te, ščo vin vyjavyvsvia ne takym uže j maľńkym — na zrist jak Majka. I te, ščo na palciach livoji ruky vin ne mav nihtiv. I te, ščo v pravomu kuľaku vin styskav žmeniu svižoho lystia.

Narešti joho pohlad zupynyvsia na Vanderchuze. Vin dyvyvsia na Vanderchuze tak dovho ta pylno, ščo meni spaľa dyka dumka: čy ne zdohaduješsia Maluk pro pryznačennia diägnostera, — a naš moľodciuvatyj kapitan kineć kincem z jakojuš nervoznistiu zbyv zihnutym palcem svoji bakenbardy i, vsupereć instrukciji, zľehka vklonyvsia.

— Fenomenalno! — hoľosno i čitko promovyv Maluk hoľosom Vanderchuze. Na indykatori zaževriľa zeľena ľampočka.

Kapitan znovu nervovo zbyv bakenbardy i pidľesľyvo usmichnuvsia. I vidrazu ž obľyćčia Maluka požvavišaľo. Vanderchuze buv nahorodženyj ciľoju serijeju žachľyvyh hrymas, ščo zmuniuvaly odna odnu. Na ľobi Vanderchuze vystupyv choľodnyj pit. Ne znaju, čym by vse ce zakinćyľosia, aľe tut Maluk narešti vidćepyvsia vid odvirka, kovznuv uzdovž stiny i spynyvsia bila ekrana videofonu.

— Ščo ce? — zapytav vin.

— Videofon, — vidpoviv Komov.

— Tak, — skazav Maluk. — Use ruchaješsia, i ničoho nemaje. Zobražennia.

— Oš jiža, — povidomyv Komov. — Choćeš pojisty?

— Jiža — okremo? — nezrozumilo zapytav Maluk i nablyzyvsia do stoľu. — Ce jiža? Ne schože. Šarada.

— Ne schože na ščo?

— Ne schože na jižu.

— Vse-taky sprobuj, — poradyv Komov, pidsovujućy do nioho taci u z merengamy²³.

Todi Maluk raptom upav navkolišky, prostiah upered ruky i rozkryv rota. My movćaly, storopivšy. Maluk tež ne ruchavsia. Joho oči buľy zapľušćeni. Ce tryvalo vsioho kilka sekund, pisľa čoho vin mjako povaľyvsia na spynu, siv i rizkym ruchom rozkydav po pidľozi pered soboju zimjate lystia. Joho obľyćčiam znovu probihľo rytmićne riabotyńnia. Švydkymy i jakymyš duže toćnymy dotykamy palciv vin počav peresovuvaty ľystoćky, čas vid času dopomahajućy sobi nohoju. My z Komovym, vstavšy z krisel i vytiahnuvšy šyji, stežyľy za nym. Łystia niby same soboju skľadaľosia v dyvnyj vizerunok, bezsumnivno pravylnyj, aľe jakyj ne vykľykav žodnych asociäcij. Na myľ Maluk zastyh neruchomo — i raptom znov odnym rizkym ruchom zhrib lystia na kupku. Obľyćčia joho zavmerľo.

— Ja rozumiju, — ohoľosyv vin, — ce — vaša jiža. Ja tak ne jim.

— Dyvyš, jak treba, — skazav Komov.

Vin prostiah ruku, vziav merengu, zumysno povilnym ruchom pidnis jiji do rota, oberežno vidkusyv i počav demonstratyvno žuvaty. Na mertvotnomu obľyćči Maluka promajnuľa sudoma.

— Ne možna! — majže kryknuv vin. — Nićoho ne možna braty rukamy do rota.

---

²³ Merenga — tistećko iz zapećenyh zbytyh jajećnych biľkiv i verškv iz cukrom.

Bude pohano!

— A ty sprobuj, — znovu zaproponuvav Komov, pohlanuv u storonu diagno-
stera i zapnuvsia. — Tvoja pravda. Ne treba. Ščo robytymemo?

Maluk prysiv na livu pjatu i sokovyty m barytonom promovyv:

— Cvirkun u zapičku.²⁴ Majačnia. Pojasny meni znovu: koły vy zvidsy pidete?

— Zaraz ce pojasnyty važko, — mjako pojasnyv Komov. — Nam duže, duže
treba vse pro tebe diznatysia. Adže ty šče ničoho pro sebe ne rozpovidav. Koły my
vse pro tebe budemo znaty, to zaberemosia zvidsy, jakščo ty zachočeš.

— Ty znaješ pro mene vse, — prohołosyv Maluk hołosom Komova. — Ty zna-
ješ, jak ja vynyk. Ty znaješ, jak ja siudy potrapyv. Ty znaješ, naviščo ja do tebe
pryjšov. Ty znaješ pro mene vse.

Meni oči polizly na ľoba, a Komov niby j ne zdyvuvavsia.

— Čomu ty dumaješ, ščo ja vse ce znaju? — spokijno zapytav vin.

— Ja mirkuvav. Ja zrozumiv.

— Ce fenomenalno, — spokijno skazav Komov, — ta ce ne zovsim virno. Ja
ničoho ne znaju pro te, jak ty žyv do mene.

— Vy pidete vidrazu, koły diznajetesia pro mene vse? Ce tak?

— Tak, jakščo ty zachočeš.

— Todi zapytuj, — skazav Maluk. — Zapytuj švydko, bo ja tež choču tebe za-
pytaty.

Ja hlanuv na indykator. Prosto tak sobi hlanuv. I meni stało jakoš motorošno.
Ščojno tam buło nejtralne biłe svitło, a zaraz jaskravym rubinovym vohnem horiv
sygnał negatyvnych emocij. Ja myhcem pomityv, ščo oblyččia Vanderchuze
stryvožene.

— Spočatku rozkažy meni, — promovyv Komov, — čomu tak dovho chov-
avsia?

— Kurvispat, — čitko vymovyv Maluk ta peresiv na pravu pjatu. — Ja davno
znav, ščo ludy pryjduť znovu. Ja čekav, meni buło pohano. Potim ja pobačyv: ludy
pryjšly. Ja počav mirkuvaty i zrozumiv — jakščo ludiam skazaty, vony piduť, i todi
bude dobre. Obovjazkovo piduť, aľe ja ne znav — koły. Ludej četro. Duže bahato.
Naviť odna ludyna — duže bahato. Aľe krašče, niź četro. Ja zachodyv do odnoho
i rozmovlav udeń. Ja zachodyv do odnoho ta rozmovlav vnoči. Šarada. Todi ja po-
dumav: odna ludyna hovoryty ne može. Ja pryjšov do čotyrioch. Buło duže veseło,
my hraľysia iz zobraženniamy, my bihly, nače chvyła. Znovu šarada. Vvečeri ja po-
mityv: odyn sydyť okremo. Ty. Ja podumav i zrozumiv: ty čekaješ na mene. Ja pi-
dijšov. Češyrskýj kit²⁵! Ot jak buło.

Vin rozmovlav rizko j uryvčasto, hołosom Komova, i tilky bezzmistovni slova
vin vymovlav cym sokovyty m neznajomym barytonom. Ruky, palci johu ni na se-
kundu ne zaľyšalysia u spokoji, ta j sam vin uveš čas ruchavsia, i ruchy johu buły

---

²⁴ Nazva opovidannia Č. Dikkensa, ščo vchodyť u cykl «rizdvianych opovidej».

²⁵ Češyrskýj kit — personáž «Alisynych pryhod u Dyvokraji» E. Kerroľa.

strimki ta nevlóvymo plávní, vin niby pereľvavsia z odnijeji postavy v inšu. Fantastyčne ce buľo vydovyšče: zvyčni stiny kajut-kompaniji, vanilnyj zapach vid tištečok, use take domašnie, zvyčne — tilky dyvne buzkove svitľo i v ciomu svitli na pidľozi hnučke, plávne i strimke maľenke čudovyško. I tryvožnyj rubinovyj vohnyk na pulťi.

— Zvidky ty znav, ščo ludy pryjduť zнову? — zapytav Komov.

— Ja mirkuvav i zrozumiv.

— A može, čhto-nebud' rozpoviv tobi?

— Čhto? Kaminnia? Sonce? Kušči? Ja odyn. Ja i moji zobražennia. Aľe vony movčať. Z nymy možna tilky hratysia. Ni. Ludy pryjšly i pišly. — Vin švydkym ruchom peresunuv kilka ľystočkiv na pidľozi. — Ja podumav i zrozumiv: vony pryjduť zнову.

— A čomu tobi buľo pohano?

— Bo ludy.

— Ludy nikoľy nikomu ne škodiať. Ludy chočuť, ščob usim navkoľo buľo dobre.

— Ja znaju, — skazav Maluk. — Adže ja vže kazav: ludy piduť, i bude dobre.

— Vid jakych ľudských dij tobi pohano?

— Vid usich. Vony je abo vony možuť pryjty — ce pohano. Vony piduť nazavždy — ce dobre.

Červonyj vohnyk na pulťi sverdľyv moju dušu. Ja ne strymavsia i ľeheńko začepyv Komova nohoju pid stoľom.

— Z čoho ty vziav, ščo koľy ludiam skazaty, to vony piduť? — zapytav Komov, ne zvažyvšy na mene.

— Ja znav: ludy chočuť, ščob usim navkoľo buľo dobre.

— Aľe ž jak ty pro ce diznavsia? Ty ž nikoľy ne spiľkuvavsia z lud'my.

— Ja dovho mirkuvav. Dovho ne rozumiv. Potim zrozumiv.

— Koľy zrozumiv? Davno?

— Ni, nedavno. Koľy ty pišov vid ozera, ja spijmav rybu. Ja duže zdyvuvavsia. Vona čomuś pomerľa. Ja počav mirkuvaty i zrozumiv, ščo vy obovjazkovo pidete, jakščo vam skazaty.

Komov pokusav nyžniu hubu.

— Ja zasnuv na berezi okeanu, — skazav vin raptom. — Koľy ja prokynuvsia, to pobačyv: na mokromu pisku bila mene — slidy ľudských nih. Ja pomirkuvav i zrozumiv: poky ja spav, povz mene projšľa ludyna. Zvidky ja pro ce diznavsia? Adže ja ne bačyv ludyny, ja bačyv ľyše slidy. Ja mirkuvav: raniše slidiv ne buľo; zaraz slidy je; otže, vony zjavlyšsia, poky ja spav. Ce ľudski slidy — ne slidy chvyl, ne slidy kameniu, jakyj skotyvsia z hory. Otže, povz mene projšľa ludyna. Poky ja spav, povz mene projšľa ludyna. Tak mirkujemo my. A jak ty mirkuješ? Ot pryľetily ludy. Ty ničoho pro nych ne znaješ. Aľe ty pomirkuvav i diznavsia, ščo vony obovjazkovo poľetiať nazavždy, jakščo ty pohovoryš z nymy. Jak ty mirkuvav?

Maluk dovho movčav — chvyľyny try. Na johu obľyčči i hrudiach znov počavsia taneć mjaziv. Švydki palci ruchaľy i peremišuvaly ľystia. Potim vin vidipchnuv ľystia nohoju i skazav hoľosnym sokovytytm barytonom:

— Ce zapytannia. Po bim-bom-bramselach!

Vanderchuze začkovo kašlanuv u svojemu kuti, i Maluk vidrazu ž hlanuv na nioho.

— Fenomenalno! — vyhuknuv vin use tym samym barytonom. — Ja zavždy chotiv diznatysia: čomu dovhe vołossia na ščokach?

Zapanuwała movčanka. I raptom ja pomityv, jak rubinovyj vohnyk zhas i spalachnuv smaragdovyj.

— Vidpovidajte jomu, Jakove, — spokijno poprosyv Komov.

— Hm... — skazav Vanderchuze, poroževivšy. — Jak tobi skazaty, mij i chłopcýku... — Vin mašynalno zbyv bakenbardy. — Ce harno, meni ce podobajetsia... Jak na mene, ce dostatnie pojasnennia, jak ty dumaješ?

— Harno... podobajetsia... — povtoryv Maluk. — Dzvinočok! — skazav vin raptom nižno. — Ni, ty ne pojasnyv. Ale tak buvaje. Čomu tilky na ščokach? Čomu nemaje na nosi?

— A na nosi neharno, — povčalno skazav Vanderchuze. — I v rot I potraplaje, koły jisyy...

— Pravylny, — pohodyvsia Maluk. — Ale jakščo na ščokach i jakščo jdeš čerez kušči, to maješ čiplatysia. Ja zavždy čiplajusia vołossiam, choča vono v mene zverchu.

— Hm, — skazav Vanderchuze. — Bačyš, ja ridko chodžu čerez kušči.

— Ne chody čerez kušči, — skazav Maluk. — Bude bolače. Cvirkun u zapičku!

Vanderchuze ne znava, ščo vidpovisty, ale z usioho buło vydno, ščo vin zadovolenyj. Na indykatori horiv smaragdovyj vohnyk, Maluk javno zabuv pro svoji kłopoty, i naš mołodciuvatyj kapitan, jakyj duže lubyv ditej, bezsumnivno vidčuvav pevne zamyšuvannia. Do toho ž jomu, zdajetsia, łestyło, ščo joho bakenbardy, jaki do cioho času služyły objektom dla płoskich i ne duže dotepiv, vidihrały taku pomitnu rol u chodi kontaktu. Až oš pidijšla moja čerha. Maluk nespodivano hlanuv meni u viči i vupałyv:

— A ty?

— Ščo — ja? — zapytav ja, rozhubyvšyś, a tomu agresyvno.

Komov nehajno i z javnym zadovolenniam kopnuv mene v ščykołotku.

— U mene zapytannia do tebe, — ohołosyv Maluk. — Takož zavždy. Ale ty bojavsia. Jakoś łedve mene ne zanapastyv — zašypiv, zareviv, udaryv mene povitriam. Ja bih do samych sopok. Te velyke, tepłe, z vohnykamy, robyť rivnu zemlu — ščo ce?

— Mašyny, — skazav ja i vidkašlavsia. — Kibery.

— Kibery, — povtoryv Maluk. — Žyvi?

— Ni, — skazav ja. — Ce mašyny. My jich zrobyły.

— Zrobyły? Take velyke? I ruchajetsia? Fenomenalno. Ale ž vony velyki!

— Buvajuť i bilši, — skazav ja.

— Šče bilši?

— Značno bilši, — skazav Komov. — Bilši za ajsberg.

— I vony tež ruchajuťsia?

— Ni, — skazav Komov. — Ale vony dumajuť.

I Komov počav rozpovidaty, ščo take kibernetični mašyny. Meni buło duže važko sudyty pro duševni poruchy Maluka. Jakščo vychodyty iz prypuščennia, ščo

duševni poruchy joho tak čy inakše vyražalysia ruchamy tělesnymy, možna buło vvažaty, ščo Maluk ubytyj napovał. Vin metavsia po kajut-kompaniji, nače kit Toma Sojjera, jakyj siorbnuv bolezaspokijlyvoho²⁶. Koły Komov pojasnyv jomu, čomu mojich kiberiv ne možna vvažaty ni žyvymy, ni mertvymy, vin vydiersia na stelu i bezsyło povys tam, pryłypnuvšy do płastyka dołoniamy i stopamy. Povidomłennia pro mašyny, veletenški mašyny, jaki dumajuť švydše, niź ludy, rachujuť švydše, niź ludy, vidpovidajuť na pyttannia v milion raziv švydše, niź ludy, skrutyło Maluka v kołobok, rozvernuło, vykynuło u korydor i čerez sekundu zнову požburnuło do našych nih; vin šumno dychav, vidčajdušno kryvlavsia, a oči joho buły vełyčezni, potemnil. Nikoły raniše i nikoły potim ne dovodyłoš meni zustričaty takoho vdiáčnoho słuhača. Smarahdova łampa na indykatornomu pulti siajala, nače kotiače oko, a Komov hovoryv i hovoryv, točnymy, dochidlyvymy, duže prostymy frazamy, rivnym, rozmirenym hołosom i čas vid času, intrygujučy, vstavlav: «Detalniše pro ce my pohovorymo pizniše» abo: «Naspravdi ce značno składniše i cikaviše, ałe ž ty poky ščo ne znaješ, ščo take hemostatyka».

Łedve Komov zakinčyv, Maluk uskočyv na krisło, obchopyv sebe svojimy dovhymy žyłavymy rukamy i zapytav:

— A možna zrobyty tak, ščob ja hovoryv, a kibery mene słuhały?

— Ty vže ce robyv, — skazav ja.

Vin bezšumno, nače tiń, upav na ruky na stił peredi mnoju.

— Koły?

— Ty strybav pered nymy, i najbilšyj — joho zvaty Tom — zupyniavsia i zapytav u tebe, jaki buduť nakazy.

— Čomu ja ne čuv zapyttannia?

— Ty bačyv zapyttannia. Pamjataješ, tam myhotiv červonyj vohnyk? Ce buło zapyttannia. Tom zapytuvav po-svojemu.

Maluk perełyvsia na pidłohu.

— Fenomenalno! — tycho-tycho skazav vin mojim hołosom. — Ce hra. Fenomenalna hra. Łuskunčyk²⁷!

— Ščo označaje «łuskunčyk»? — zapytav raptom Komov.

— Ne znaju, — skazav Maluk neterplače. — Prosto słovo. Pryjemno vymovlaty. Češ-šyrškyj kit. Łus-skunčyk.

— A zvidky ty znaješ ci słowa?

— Pamjataju. Dvoje vełykych łahidnych ludej. Nabahato bilši, niź vy... Po bim-bom-bramselach! Łuskunčyk... Cvirkun u zapičku. Mar-ri, Mar-ri! Cvirkun jisty choč-če!

Česno kažučy, u mene moroz pišov po škiri, a Vanderchuze zblid, i bakenbardy joho povysły. Maluk vyhukuvav słowa sokovyty m barytonom: zapluščyty oči — tak i bačyš pered sobuju vełyku, perepovnenoho krovi ta radoščiv žyttia ludynu, bez-

---

²⁶ Vidsyłannia do epizodu dvanadciatoho rozdiłu «Pryhod Toma Sojjera» Marka Tvena.

²⁷ **Łuskunčyk** — nazva kazky nimečkoho pyśmennyka E.T.A.Hofmana.

strašnu, sylnu, dobru... Potim v intonaciji joho ščoś zminyłosia, i vin tycheńko pro-
rokovav z nevymovnoju nižnistiu:

— Kyciunia moja, łasočko... — I raptom łahidnym žinočym hołosom: — Dzvi-
nočok!.. Znovu mokreńkyj...

Vin zamovk, postukujučy sebe palcem po nosi.

— I ty vse ce pamjataješ? — trochy zminenym hołosom promovyv Komov.

— Avžež, — skazav Maluk hołosom Komova, — a ty chiba ne pamjataješ
usioho?

— Ni, — vidkazav Komov.

— Ce tomu, ščo ty mirkuješ ne tak, jak ja, — vpevneno skazav Maluk. — Ja
pamjataju vse. Vse, ščo buło navkoło mene koły-nebud', ja vže ne zabudu. A koły
zabuvaju, treba tilky podumaty dobrače, i vse zhaduješsia. Jakščo tobi cikavo pro
mene, ja potim rozpovim. A zaraz daj meni vidpovid': ščo vhoril? Ty včora skazav:
zori. Ščo take zori? Zhory padaje voda. Inodi ja ne choču, a vona padaje. Zvidky
vona? I zvidky korabli? Duže bahato zapytań, ja duže bahato mirkuvav. Tak bahato
vidpovidej, ščo ja ničoho ne rozumiju. Ni, ne tak. Bahato riznych vidpovidej, i vsi
vony splutani odna z odnoju, nače lystia... — Vin zbyv lystia na pidložzi u bezładnu
kupku. — Zakryvajuť odne odnoho, zavažajuť odne odnomu. Ty vidpovisy?

Komov vziavsia rozpovidaty, i Maluk znovu zametavsia, tremtiačy vid
zbudžennia. Meni zamyhtilo v očach, ja zamružyvsia i počav dumaty, jak ce abory-
geny ne pojasnyły Malukovi takych prostych rečej; i jak ce vony umudryłosia tak
joho obduryty, ščo vin navit' i ne pidozriuje pro jichnie isnuvannia; i jak ce Maluk
umudriaješsia pamjataty tak točno vse, ščo čuv šče nemovlam; i jak ce, po suti,
strašno — osoblyvo te, ščo vin ničoho ne rozumije iz toho, ščo zapamjatav.

Tut Komov raptom zamovk, u nis meni udaryv rizkyj zapach našatyrnoho
spyrtu, i ja rozpluščyv oči. Maluka v kajut-kompaniji ne buło, tilky słabkyj, zovsim
prozoryj fantom švydko tanuv nad žmeneju rozsypanoho lystia. Viddalik słabko
cmoknuła peretynka luka. Hołos Majky zanepokojeno pocikavyvsia po interkomu:

— Kudy ce vin ušyvsia? Ščo-nebud' trapyłosia?

Ja pohlanuv na Komova. Komov iz šešestom potyrav ruky, zamysłeno vsmi-
chajučyś.

— Tak, — promovyv vin. — Cikava kartyna vychodyť... Majje! — poklykav
vin. — Vusa ci zjavlałosia?

— Visim štuk, — skazała Majka. — Ščoyno znykły, a to styrčaly vzdovž usioho
chrepta... Pryčomu kolorovi — žovti, zeleni... Ja zrobyła kilka znimkiv.

— Mołodec, — pochvaľyv Komov. — Teper majte na uvazi, Majje, pid čas na-
stupnoji zustriči obovjazkovo budete prysutnioju vy... Jakove, zabyrajte registro-
gramy, chodimo do mene. A vy, Stasiu, peredajte vse v ekstremnych impulsach prosto
v Centr. Dubl ja vižmu sobi, treba proanalizuvaty... De ja tut bačyv proektor? A, oś
vin. Ja hadaju, u našomu rozporiadženni šče hodiny try-čotyry, potim vin znovu
pryjde... Tak, Stasiu! Pereklańte zarazom radiogramy. Jakščo je ščo-nebud' varte
uvahy... Tilky z Centru, z bazy čy osobysto vid Horbovškoho, čy vid Mbohy.

— Vy mene prosyły nahadaty, — skazav ja, pidnimajučyś. — Vam šče treba
pohovoryty z Mychajłom Albertovyčem.

— Och, spravdi! — Oblyčcia Komova stało vynuvatym. — Znajete, Stasiu, ce

ne zovsim zakonno... Zrobiť ľasku, vydajte zapys vidrazu dvoma kanaľamy: ne tilky v Centr, a j na bazu, osobysto i konfidencijno Sydorovu. Pid moju vidpovidalnist'.

— Ja i pid svoju možu, — proburčav ja vže za dveryma.

Pryjšovšy v rubku, ja vstavyv kasetu v avtomat, uvimknuv peredaču i perehlanuv radiögramy. Na cej raz jich buło nebahato — usioho try; napevno, Centr užyv zachodiv. Odna radiögrama buła z informatoriju i skladałasia z cyfr, liter grečkoho aľfavitu ta značkov, jaki ja bačyv, tilky koły rehuluvav dukuvalnyj prystrij. Druha radiögrama buła z Centru: Bader prodovžuvav napolehlyvo vymahaty poperednich mirkuvań ščodo inšych imovirnych zon prožyvannia aborygeniv, možlyvyh typiv majbutnioho kontaktu za kľasyfikacijeju Biuľova j take inše. Tretia radiögrama buła z bazy, vid Sydorova: Sydorov oficijno zapytuvav Komova pro poriadok dostavky zamovlenoho obľadnannia v zonu kontaktu. Ja pomizkuvav i vyrišyv, ščo perša radiögrama Komovu može znadobytysia; tretiu ne peredaty nezručno pered Mychajlom Albertovyčem; a ščodo Badera — nechaj poky ščo poležyť. Jaki tam šče popepredni mirkuvannia.

Čerez pihodyny translualnyj avtomat prosygnalyv, ščo peredaču zakinčeno. Ja vytiah kasetu, zabrav dvi kartky z radiögramamy j podavsia do Komova. Koły ja zajšov, Komov i Vanderchuze sydily pered proektorom. Na ekrani nazad i vpered blyskavkoju prolitav Maluk, vydnyľysia naši z Komovym napruženim fiziönomiji. Vanderchuze sydiv, veš posunutyj do ekranu, postavyvšy likti na stiľ ta zachopyvšy bakenbardy u stysnuti kuľaky.

— ...rizke pidvyščennia temperatury, — buboniv vin. — Dochodyť do soroka trioch hradusiv... I teper zverniť uvahu na encefalogramu, Hennadiju... Oš vona, chvyła Petersa, znovu zjavľajeťsia...

Na stoli pered nymy buły rozsteleni ruľony registrogram našoho diägnostera, bahato ruľoniv valaľosia na pidľozi i na ližku.

— Aha... — zadumlyvo hovoryv Komov, vodiačy palcem po registrogrami. — Aha... Chvyľynočku, a tut u nas ščo buło? — Vin zupynyv proektor, povernuvsia, ščob uziaty odyz iz ruľoniv, i pomityv mene. — Tak? — skazav vin nevdovoľeno.

Ja pokľav pered nym radiögramy.

— Ščo ce? — zapytav vin neterplače. — A... — Vin probih očyma radiögramu z informatoriju, posmichnuvsia j vidkynuv jiji vbik. — Use ne te, — skazav vin. — Vtim, zvidky jim znaty... — Potim vin perehlanuv radiögramu Sydorova j pidniav oči na mene. — Vy vidpravly jomu?..

— Tak, — skazav ja.

— Dobre, diakuju. Skľadiť vid moho imeni radiögramu, ščo obľadnannia poky ščo ne potribne. Až do novoho zapytu.

— Harazd, — skazav ja i vyjšov.

Ja skľav i nadisľav radiögramu na bazu i vyrišyv podyvytyš, jak tam Majka. Pochmura Majka staranno krutyła vernjery. Naskilky ja zrozumiv, vona trenuvalasja v navedenni harmaty na daľeko rozkydani cili.

— Marna sprava, — ohoľosyła vona, pomityvšy mene. — Jakščo vsi vony odnočasno v nas plunuf, nam haplyk. Prosto ne vstyhnemo.

— Po-perše, možna zbilšyty tylesnyj kut uražennia, — skazav ja, pidchodiačy.

— Efektívniš, zvyčajno, zmenšyťsja deš na try-čotyry poriadky, zate možna ocho-pyty četvertynu obriju, vidstani tut nevelyki... A po-druhe, ty spravdi viryš, ščo vony v nas možuť plunuty?

— A ty?

— Ta neschože ščoś...

— A jakščo neschože, to zadla čoho ja tut sydžu?

Ja opustyvsia na pidľohu bila jiji krisla.

— Česno kažučy, ne znaju, — skazav ja. — Vse odno treba vesty sposterežen-nia. Koły vže planeta vyjavyľasia biölogično aktyvnoju, treba dotrymuvatyś instruk-ciji. Adže storoža-rozvidnyka ne dozvolajuť vypuskaty...

My pomovčaly.

— Tobi joho škoda? — zapytala raptom Majka.

— N-ne znaju, — skazav ja. — Čomu škoda? Ja b skazav — motorošno. A ža-lity... Čomu, vlasne, ja maju joho žality? Vin badioryj, żyvyj... Zovsim ne žaluhidnyj.

— Ja ne pro te. Ne znaju, jak ce sformuluvaty... Ot ja sluchaľa, i mene nudyło vid toho, jak Komov z nym povodyťsja. Jomu ž absolutno načchaty na chľopčyška...

— Ščo označaje — načchaty? Komovu treba vstanovyty kontakt. Vin dotrymu-jeťsia pevnoji strategiji... Ty ž rozumiješ, ščo bez Maluka v kontakt nam ne uvijty ...

— Rozumiju. Vid cioho mene, napevno, i nudyť. Bo ž Maluk ničoho ne znaje pro aborygeniv... Slipe znariaddia!

— Nu, ne znaju, — skazav ja. — Po-mojemu, ty tut vpadaješ u sentymentalniš. Vin vse ž taky ne ludyna. Vin aborygen. My naľahodžujemo z nym kontakt. Dla cioho potribno podoľaty jakiś pereškody, rozhadaty jakiś zahadky... Do cioho treba stavtyś tverezoz, po-diľovomu. Počuttia tut ni do čoho. Vin do nas tak samo, bud'mo vidvertymy, lubovi ne vidčuvaje. I vidčuvaty ne može. Kineć kincem, ščo take kon-takt? Zitknennia dvoch strategij.

— Och, — skazaľa Majka. — Nudno ty hovoryš. Sukonno. Tobi tilky programy skľadaty. Kibertechnik.

Ja ne obrazyvysia. Ja bačyv, ščo Majci ničoho zaperečyty po suti, i ja vidčuvav, ščo jiji spravdi ščoś mučyť.

— Znovu v tebe peredčuttia, — skazav ja. — Aľe ž naspravdi ty sama čudovo rozumiješ, ščo Maluk — ce jedyna nytočka, jaka zvjazuje nas iz cymy nevydym-ciamy. Jakščo my Maluku ne spodobajemosia, jakščo my joho ne zavojujemo...

— Ot-ot, — perebyľa mene Majka. — U tomu-to j sprava. Chaj by ščo tam Ko-mov kazav, haj by jak vin tam čynyv, vidrazu vidčuvajeťsia: joho cikavyť tilky odne — kontakt. Use zadla velykoji ideji vertykalnoho progresu!

— A jak treba? — zapytav ja.

Vona sipnuľa pľečem.

— Ne znaju. Može, jak Jakiv... U bud'-jakomu vypadku, vin — jedynyj z vas — rozmovlav iz Malukom po-ludšky.

— Nu, znaješ, — skazav ja, trochy obrazyvšyś, — kontakt na bakenbardnomu rivni — takož, zahaľom kažučy...

My pomovčaly, dujučyś odne na druhoho. Majka z perebilšenoju napoľehlyvi-stiu krutyla verňjery, nacilujučy čorne perechrestia na zasniženi zubci chrepta.

— Nu a naspravdi, Majko, — skazav ja narešti, — ty ščo, ne chočeš, ščo by kontakt vidbuvsia?

— Ta choču, mabuť, — skazała Majka bez bud'-jakoho entuziäzmu. — Ty ž bačyv, ja duže zradila, koły my vperše zrozumiły, ščo do čoho... Ale ot prosluchala ja ciu vašu besidu... Ne znaju. Možlyvo, ce tomu, ščo ja nikoły ne brała učasti u kontaktach... Ja vse ne tak sobi ujavlała.

— Ni, — skazav ja, — tut sprava ne v tomu. Ja zdohadujusia, ščo z toboju vidbuvajeťsia. Ty dumaješ, ščo vin — ludyna...

— Ty vže hovoryv ce, — skazała Majka.

— Ni, ty vysluchaj. Tobi postijno kydajeťsia u viči vse ludške. A ty pidijdy do cioho z inšoho boku. Ne budemo hovoryty pro fantomy, pro mimikriju — ščo v nioho vazhali naše? Jakojuš miroju spilnyj zovnišnij vyhlad, priamochodinnia. Nu, hołosovi zvjazky... Ščo šče? V nioho navit' muskułatura ne naša, a vže ce, zdavałoš by, priamisińko z heniv... Tebe prosto zbyvaje z pantelyku, ščo vin umije rozmovlaty. Dijsno, rozmovlaje vin čudovo... Ale ž i ce, kineć kincem, ne naše! Žodna ludyna ne zdatna navčytysia poverchovo rozmovlaty za čotyry hodyny. I tut sprava navit' ne v zapasi sliv — treba zasvojity intonaciji, frazeologiju... Pereverteń ce, jakščo chočeš znaty! A ne ludyna. Majsterna pidrobka. Podumaj tilky: pamjataty, Ščo buło z toboju, koły ty buv šče nemovlam, a može — chto znaje! — i v utrobi materi... Chiba ce ludške?.. Ot ty bačyla koły-nebud' robotiv-androjidiv? Ne bačyla, zvisno, a ja bačyv.

— Nu to j ščo? — pochmuro zapytała Majka.

— A te, ščo teoretyčno idealnyj robot-androjid može buty pobudovanyj lyše z ludyny. Ce bude nadmyslytel, ce bude nadsylač, nademociónał, use ščo zavhodno «nad», u tomu čysli j nadludyna, ale tilky ne ludyna...

— Ty, zdajeťsia, chočeš skazaty, ščo aborygeny peretvoryły johu na robota? — promovyla Majka, kryvo posmichajučyś.

— Ta ni, — skazav ja z prykristiu. — Ja tilky choču perekonaty tebe, ščo vse ludške v niomu vypadkove, ce prosto zdatniť vychidnoho materiälu... i ščo ne treba navkoło nioho sentymentalnoho rozpatiakuvannia. Vvažaj, ščo ty vedeš perehovory z cymy kolorovymy vusamy...

Majka raptom schopyła mene za płeče i skazała prytyšeno:

— Hlań, povertajeťsia!

Ja pidivsia i hlanuv na ekran. Vid bołota, prosto do korabla, švydko dribočučy nohamy, ščosyły mčala skosobočena postať. Korotka čorno-buzkova tiń metlałasja po zemli pered neju, brudna čupryna na makivci vidsvičuvala rudym. Maluk povertavsia, Maluk pospišav. Dovhymy svojimy rukamy vin objimav i prytyškav do žyvota ščoś schože na velykyj pletenyj košyk, do samoho verchu napchanyj kaminiam. Važežnyj, mabuť, buv košyk.

Majka vvimknuła interkom.

— Post KAZ — Komovu, — hołosno skazała vona. — Maluk nablyžajeťsia.

— Vas zrozumiv, — vidrazu ž vidhuknuvsia Komov. — Jakove, po misciach... Popov, zaminit' Hłumovu na postu KAZ. Majje, do kajut-kompaniji.

Majja znechotia pidvelasia.

— Jdy, jdy, — skazav ja. — Pohlań na nioho zblyžka, žban skorboty²⁸.

Vona serdyto fyrknuła j pobihła vhoru po trapu. Ja zajniav jiji misce. Maluk buv uže zovsim blyžko. Teper vin upovilnyv svij bih i dyvyvsia na korabel, i znov u mene zjavyłoš vidčuttia, niby vin dyvyłsia meni priamisińko v oči. I tut ja pomityv: nad chrebtom u siro-buzkovomu nebi zjavyłysia z ničoho, movby projavyvšyś, strašenni vusa strašennych targaniv. Jak i neščodavno, vony povilno vyhynałysia, zdryhałysia, skoročuvałysia. Ja narachuvav jich šisť.

— Post KAZ! — poklykav mene Komov. — Skilky vusiv na obriji?

— Šisť, — vidpoviv ja. — Try biłych, dva červonych, odyn zełenyj.

— Ot bačyte, Jakove, — skazav Komov, — suvora zakonomirnišť. Maluk do nas — vusa nazovni.

Pryhłušenyj hołos Vanderchuze vidhuknuvsia:

— Viddaju naležne vašij pronyklyvosti, Hennadiju, i tym ne menše čerhuvan-
nia vvažaju poky ščo obovjazkovym.

— Vaše pravo, — korotko skazav Komov. — Majje, prysidajte oś siudy...

Ja dopoviv:

— Maluk znyk u mertvomu prostori. Tiahne z soboju čymału pletenyčiu z ka-
minniam.

— Zrozumilo, — skazav Komov. — Pryhotuvałysia, kolegy!

Ja uveś peretvoryvsia na słuħ ta dobriače zdryhnuvsia, koły z interkomu za-
łuнав rozsypčastyj hurkit. Ja ne vidrazu vtiamyv, ščo ce Maluk vysypav razom na
dolivku vsi svoji kaminci. Ja čuv joho potužne dychannia, i raptom zovsim nemov-
lačyj hołos promovyv:

— Mam-mo!.. — I znovu: — Mam-mo...

A potim załuнав uže znajomyj meni załyvčastyj plač nemovlaty-odnoričky. Po
starij pamjati v mene ščoś stysłosia vsередyni, i cijej ž myti ja zrozumiv, ščo ce: Ma-
luk pobačyv Majku. Ce prodovžuvałosia ne bilše pivchvyłyny; plač obirvavsia,
znovu zahurkotiło kaminnia, i hołos Komova diłovyto promovyv:

— Oś pyttannia. Čomu meni vse cikavo? Vse navkruhy. Čomu v mene postijno
zjavajuťsia pyttannia? Adže meni vid nych nedobre. Vony meni sverblať. Bahato za-
pytań. Desiať zapytań na deń, dvadciať zapytań na deń. Ja namahajusia poriatuva-
tysia: bihaju, ciłyj deń bihaju abo pļavaju, — ne dopomahaje. Todi počynaju mirku-
vaty. Inodi prychodyť vidpovid'. Ce — zadovołennia. Inodi prychodyť bahato vidpo-
videj, ne možu vybraty. Ce — nezadovołennia. Inodi vidpovidi ne prychodiať. Ce
— bida. Duže sverbyť. Š-šarada. Spočatku ja dumav, zapyttannia jduť izseredyny.
Ałe ja pomirkuvav i zrozumiv: use, ščo jde zseredyny, povynno davaty meni zadovo-
łennia. Otže, zapyttannia jduť izzovni? Pravylni? Ja mirkuju, jak ty. Ałe todi de vony
ležať, de vony vysiať, de jichnia točka?

Pauza. Potim znovu załuнав hołos Komova — spravžnioho Komova. Duže
schože, tilky spravžnij Komov hovoryv ne tak uryvčasto, i hołos joho zvučav ne tak
rizko. Vzahali-to, vidriznyty buło možna, jakščo znaješ, u čomu rič.

— Ja mih by vže zaraz vidpovisty na ce tvoje pyttannia, — povilno promovyv

---

²⁸ Stylizovanyj vysliv biblijnoho «žbany hnivu» («Knyha proroka Jeremiji»; 50, 25)

Komov. — Ale ja bojusia pomylytysia. Bojusia vidpovisty nepravylno abo netočno. Koły ja znatymu pro tebe vse, ja zmožu vidpovisty bez pomyłky.

Pauza. Zahurkało i zarypiło na pidłozii kaminnia, jake peresovuvav Maluk.

— F-fragment, — skazav Maluk. — Oś šče pytannia. Zvidky beruťsia vidpovidi? Ty mene prymusyv dumaty. Ja zavždy vvažav: je vidpovid' — ce zadovolennia, nema vidpovidi — bida. Ty meni rozpoviv, jak rozmirkovuješ ty. Ja zhaduvav i zhadav, ščo ja tež dosyť často tak rozmirkovuju, i často prychoďť vidpovid'. Vydno, jak vona prychoďť. Tak ja roblu objem dla kaminnia. Oś takyj. («Košyk», — pidkazav Komov.) Tak, košyk. Odyn prut začiplujeťsia za druhyj, druhyj — za tretij, tretij — dali, i vychodyť... košyk. Vydno — jak. Ale značno častiše ja mirkuju, — znovu zahurkało kaminnia, — i vidpovid' vychodyť hotova. Je kupa pruttia, i raptom — hotovyj košyk. Čomu?

— I na ce zapytannia, — skazav Komov, — ja zmožu vidpovisty tilky todi, koły znatymu pro tebe vse.

— Todi diznavajsia! — zažadav Maluk. — Diznavajsia švydše! Čomu ne diznaješsia? Ja rozpovim sam. Buv korabel, ale bilšyj za tvij, zaraz vin ziščuľyvsia, a buv duže velykyj. Ce ty znaješ sam. Potim buło tak.

Z interkomu doľynuv nesterpnyj chruskit i trisk, i vidrazu ž vidčajdušno, na nesterpno vysokij noti zavereščalo nemovla. I križ cej veresk, križ zatyhajučyj trisk, udary, dzeńkit rozbytoho skła, zadychajučyś, prochrypiv čoľovičyj hołos:

— Mari... Mari... Ma... ri...

Nemovla nadsadno kryčalo i dejakyj čas ničoho bilše ne buło čuty. Potim proľunav jakyjś šurchit, zdavľenyj stohin. Čtoś povz po pidłozii, vsijaniij uľamkamy j oskoľkamy, ščoś pokotyľosia z biazkotom. Do žachu znajomyj žinočyj hołos prostohnav:

— Šuro... Dety, Šuro?.. Bolače... Ščo trapyľosia? De ty? Ja ničoho ne baču, Šuro... Taž ozvysia, Šuro! Jak bolače! Dopomožy meni, ja ničoho ne baču...

I vse ce križ kryk nemovlaty, jakyj ne stychav ni na chvyly. Potim žinka zamovkla, čerez dejakyj čas zamovkło j nemovla. Ja pereviv podych i vyjavyv, ščo moji kuľaky stysnuti, a nihti hľyboko vpjaľysia v doľoni. Ščeľepy v mene zanimiły.

— Tak buło dovho, — skazav Maluk uročysto. — Ja vtomyvsia kryčaty. Ja zasnuv. Koły ja prokynuvsia, buło temno, jak raniše. Meni buło choľodno. Ja chotiv jisty. Ja nastilky sylno chotiv jisty i ščob buło tepło, ščo zrobyľosia tak.

Cilyj kaskad zvukiv rynuv z interkomu — zovsim neznajomych zvukiv. Rivne narostajuče hudinnia, časte kľacannia, jakyjś hurkit, schožyj na vidľunnia; basovyste, na porozi čutnosti burmotinnia; pysk, skryp, dzyžčannia, midni udary, potriskuvannia... Ce tryvało dovho, kilka chvyľyn. Potim use razom zatyhło, i Maluk, trochy zadychajučyś, skazav:

— Ni. Tak meni ne rozpovisty. Tak ja budu rozpovidaty stilky času, skilky ja żyvu. Ščo robyty?

— I tebe nahoduvaly? Zihriły tebe? — zapytav Komov rivnym hołosom.

— Stało tak, jak meni chotiľosia. I vidtodi zavždy buło tak, jak meni chotiľosia. Poky ne pryľetiv peršyj korabel.

— A ščo ce buło? — zapytav Komov i, na mij pohľad, duže vdało proimituvav zvukovu kašu, jaku my ščočno čuły.

Pauza.

— A, ja rozumiem, — skazav Maluk. — Ty zovsim ne vmiješ, ale ja tebe izrozumiem. Ale ja ne možu vidpovisty. Adže v tebe samoho nema slova, ščoby nazvaty. A ty znaješ bilše sliv, niź ja. Daj meni slova. Ty dav meni bahato cinnnych sliv, ale vsi ne ti.

Pauza.

— Jakoho vono buło koloru? — zapytav Komov.

— Nijakoho. Kolir — ce koły dyvyšsia očyma. Tam ne možna dyvytysia očyma.

— De — tam?

— U mene. Hlyboko. U zemli.

— A jak tam na dotyk?

— Čudovo, — skazav Maluk. — Zadovołennia. Češ-šyrškyj kit! U mene najkrašče. Tak buło, poky ne pryjšly ludy.

— Ty tam spyš? — zapytav Komov.

— Ja tam vse. Splu, jim, mirkuju. Tilky hrajuš ja tut, bo lublu dyvytyš očyma. I tam tisno hratysia. Jak u vodi, tilky šče tisniše.

— Ale ž u vodi ne možna dychaty, — skazav Komov.

— Čomu ne možna? Možna. I hratysia možna. Tilky tisno.

Pauza.

— Teper ty vse pro mene diznavsia? — spytav Maluk.

— Ni, — rišuče skazav Komov. — Ničoho ja pro tebe ne diznavsia. Ty ž bačyš, my ne majemo spilnych sliv. Može, v tebe je svoji slova?

— Slova... — povilno povtoryv Maluk. — Ce koły ruchajetsia rot, a potim čuty vuchamy. Ni. Ce tilky v ludej. Ja znav, ščo je slova, bo ja pamjataju. Po bim-bom-bramselach. Ščo ce take? Ja ne znaju. Ale teper ja znaju, naviščo bilšiš sliv. Raniše ne znav. Buło zadovołennia hovoryty. Hra.

— Teper ty znaješ, ščo označaje slovo «okean», — promovyv Komov, — ale okean tobi dovodyłosia bačyty i raniše. Jak ty joho nazyvav?

Pauza.

— Ja słuchaju, — skazav Komov.

— Ščo ty słuchaješ? Naviščo? Ja nazvav. Tak nemožlyvo počuty. Ce vseredyni.

— Može, ty možeš pokazaty? — skazav Komov. — U tebe je kaminnia, prutyky...

— Kaminnia i prutyky ne dla toho, ščoby pokazuvaty, — ohołosyv Maluk, jak meni zdałosia, serdyto. — Kaminnia i prutyky — dla toho, ščoby dumaty. Koły składne pytannia — kaminnia i prutyky. Koły ne znaješ, jake pytannia, — lystia. Tut bahato vsiakych rečej. Voda, lid — vin dobre tane, tomu... — Maluk pomovčav. — Nema sliv, — povidomyv vin. — Bahato vsiakych rečej. Vołosia... i bahato takoho, dla čoho nema slova. Ta ce tam, u mene.

Počulosia protiažne važke zitchannia. Po-mojemu, Vanderchuze. Majka raptom zapytała:

— A koły ty ruchaješ oblyččiam? Ščo ce?

— Mam-mo... — skazav Maluk nižnym niavkajučym hołoskom. — Łyce, ruky, tiło, — viv vin dali Majčynym hołosom, — ce tež reči dla rozдумiv. Cych rečej bahato. Dovho vse nazyvaty.

Pauza.

— Ščo robyty? — zapytav Maluk. — Ty prydumav?

— Prydumav, — vidpoviv Komov. — Ty viźmeš mene do sebe. Ja podyvluś i vidrazu bahato znatymu. Može, navit' use.

— Pro ce ja vže dumav, — skazav Maluk. — Ja znaju, ščo ty chočeš do mene. Ja teź choču, ale ja ne možu. Ce pyttannia! Koły ja choču, ja vse možu. Tilky ne pro ludej. Ja ne choču, ščob vony buły, a vony je. Ja choču, ščob ty pryjšov do mene, ale ne možu. Ludy — ce bida.

— Rozumiju, — skazav Komov. — Todi ja viźmu tebe do sebe. Chočeš?

— Kudy?

— Do sebe. Tudy, zvidky ja pryjšov. Na Zemlu, de žyvuť usi ludy. Tam ja teź zmožu diznatysia pro tebe vse, i dovoli švydko.

— Ale ž ce daľeko, — promovyv Maluk. — Čy ja tebe ne zrozumiv?

— Tak, ce duže daľeko, — skazav Komov. — Ale mij korabel...

— Ni! — skazav Maluk. — Ty ne rozumiješ. Ja ne možu daľeko. Ja ne možu navit' prosto daľeko i vže zovsim ne možu duže daľeko. Jakoś ja bavyvsia na kryzi. Zasnuv. Prokynuvsia vid strachu. Veľykyj strach, veľyčeznyj. Ja navit' zakryčav. Fragment! Kryha popłyvla, i bačyv tilky verchivky hir. Ja podumav, ščo okean prokovtnuv zemlu. Zvisno, ja povernuvsia. Ja duže zachotiv, i kryha vidrazu pišla nazad do bereha. Ale teper ja znaju, meni ne možna daľeko. Ja ne tilky bojavsia. Meni buło źle. Jak vid hoľodu, tilky nabahato hirše. Ni, do tebe ja ne možu.

— Nu harazd, — promovyv Komov natužno-veseľym hoľosom. — Napevno, tobi nabrydło vidpovidaty ta rozpovidaty. Ja znaju, ščo ty lubyš stavyty zapyttannia. Zapytuj, ja vidpovidatymu.

— Ni, — skazav Maluk, — u mene bahato pyttan' do tebe. Čomu padaje kamiń? Ščo take hariača voda? Čomu palciv desiať, a ščob rachuvaty, potriben tilky odyń? Bahato pyttan'. Ale ja zaraz ne pyttatymu. Zaraz pohano. Ty ne možeš do mene, ja ne možu do tebe, sliv nema. Otže, diznatysia vse pro mene ty ne možeš. Š-šarada! Otže, ne možeš pity. Ja prošu tebe: dumaj, ščo robyty. Jakščo sam ne možeš švydko dumaty, chaj dumajuť tvoji mašyny v miljon raziv švydše. Ja jdu. Nemožlyvo dumaty, koły hovoryš. Dumaj švydše, bo meni hirše, niź učora. A včora buło hirše, niź pozavčora.

Zahurkotiła i pokotyľasia kameniuka. Vanderchuze znovu protiažno i vaźko zitchnuv. Ja okom ne vstyhnuv klipnuty, a Maluk uže vychorom mčav do sopok čerez budivelnyj majdančyk. Ja bačyv, jak vin proskočyv zlitnu smuhu i raptom znyk, nače joho j ne buło. I v tu ž myť, mov za nakazom, znykły riznokolorovi vusa nad chrebtom.

— Tak, — skazav Komov. — Ničoho ne vdiješ. Jakove, prošu vas, dajte radiogramu Sydorovu, chaj dostavyť siudy obladnannia, ja baču, bez mentoskopa meni ne obijtysia.

— Harazd, — skazav Vanderchuze. — Ale ja chotiv by zvernuty vašu uvahu, Hennadiju... Za vsiu rozmovu na indykatori žodnoho razu ne zahorivsia zeľenyj vohnyk.

— Ja bačyv, — skazav Komov.

— Ale ž ce ne prosto negatyvni emociji, Hennadiju. Ce jaskravo vyraženi negatyvni emociji...

Vidpovidi Komova ja ne rozčuv.

Ja prosydiv na postu cilyj večir i pošovynu noči. Ni vvečeri, ni vnoči Maluk bilše ne zjavlavsia. Vusa tež ne zjavlajsia. I Majka tež.

ROZDIEŁ VII

ZAPYTANNIA I SUMNIVY

Za snidankom Komov buv duže hovirkyj. Vnoči vin, po-mojemu, zovsim ne spav, oči v nioho počervoniły, ščoky pozapadały, ałe vin buv veselýj i zbudženýj. Vin nałyvavsia micnym čajem i vykľadav nam svoji poperedni mirkuvannia ta vysnovky.

Za joho slovamy, teper uže ne buło žodnych sumniviv u tomu, ščo aborygeny piddały organizm chłopcýka dokorinnym zminam. Vony vyjavylýsia napročud smilyvymy j obiznanymy eksperymetatoramy: vony zminyły joho fiziölogiju i, častkovo, anatomiju, nejmovirno rozšyryły aktyvnu dilanku joho mozku, a takož sporiadyły joho novymy fiziölogičnymy mechanizmamy, rozvynuty jaki na bazi zvyčajnoho ľudského organizmu z pohľadu súčasnoji zemnoji nauky poky ščo nemožlyvo. Meta cych anatomo-fiziölogičnych zmin ležyť, može, na poverchni: aborygeny vsioho-na-vsioho namahałysia prystosuvaty bezporadne ľudske dytia do absolutno neludských umov isnuvannia v ciomu sviti. Ne zovsim zrozumiłym je pyttannia, naviščo vony tak serjozno vtrutyłyś u robotu centralnoji nervovoji systemy. Možna prypustyty, zvyčajno, ščo ce v nych vyjšlo vypadkovo, jak pobičnyj naslidok anatomo-fiziölogičnych zmin. Ałe možna takož prypustyty, ščo vony vykorystały rezervy ľudského mozku cięspriamovano. Todi vynykaje syła-syľenna prypuščeń. Naprykľad, vony prahnuły zberehty v Maluka vsi joho spohady i vražennia nemovlaty, aby poľehšyty jomu zvorotnu adaptaciju, jakščo vin znovu potrapyť do ľudského suspilstva. Dijсно, Maluk dyvovyžno ľehko ziyšovsia z namy, tož my ne zdajemosia jomu ni potvoramy, ni čudovyškamy. Ałe ne vykľučeno takož, ščo velyčezna pamjať Maluka i fenomenalnýj rozvytok joho zvukovidtvoriuvalnych centriv je znovu ž taky pobičnym rezultatom roboty aborygeniv nad joho mozkom. Možlyvo, ščo aborygeny nasampered namahałysia stvoryty miž soboju i centralnoju nervovoju systemoju Maluka stijkyj psychičnyj zvjazok. Te, ščo takyj zvjazok isnuje, ciľkom virohidno. U bud'-jakomu vypadku, važko inakše pojasnyty taki fakty, jak spontanna — pozaľogična — pojava v Maluka vidpovidej na pyttannia; neodminne vykonannia vsich usvidomľenych i naviť neusvidomľenych bažañ Maluka; pryvžanist' Maluka do cioho rajonu planety. Siudy ž, virohidno, vidnosyťsia i sylne fizyčne napruženia, u jakomu perebuvaje Maluk u zvjazku z pojavoju ludej. Sam Maluk ne može pojasnyty, čym, vľasne, jomu zavažajuť ludy. Očevydno, ščo my zavažajemo ne jomu. My zavažajemo aborygenam. I tut my vprytuľ pidchodymo do pyttannia pro pryrodu aborygeniv.

Prosta łogika zmušuje nas prypustyty, ščo aborygeny je istotamy abo mikroskopičnymy, abo veľetenškymy — tak čy inakše, nespivmirnymy z fizyčnymy rozmiramy Maluka. Same tomu Maluk spryjmaje jich samych ta jichni projavy jak stychiju, jak častynu pryrody, ščo otočuje joho z nemovlačoho viku. («Koły ja zapytav joho pro vusa, Maluk dosyť bajduže povidomyv: vusa vin bačyť vperše, ałe vin kožen deń bačyť ščo-nebud' vperše. Sľova ž dla poznačennia podibnych javyšč my

pidibraty ne zmohly»).) Osobysto vin, Komov, schylajetsia do dumky, ščo aborygeny stanovlať soboju jakiś veletenski nadorganizmy, duže daľeki jak vid humanojdiv, tak i vid nehumanoidnych struktur, z jakymy ludyna zustričalasja raniše. My znajemo pro nych poky ščo žaluhidno maľo. My bačyly: veletenski sporudy (čy utvorennia?) nad obrijem, pojava ta znyknennia jakych javno povjazani z vidvidynamy Maluka. My čuly ni z čym ne asocijovani zvuky, jaki vidtvoriuvav Maluk, opysujučy svij «dim». My zrozumiły: aborygeny perebuvajuť na nadzvyčajno vysokomu rivni teoretyčného ta praktyčného znannia, jakščo sudyty z toho, na ščo vony zumiły peretvoryty zvyčajne ľudské dytia. Ot i vse. V nas poky ščo navit' pytań ne bahato, choča i pytannia ci, zvyčajno, fundamentalni. Čomu aborygeny vriatuvaly i utrymujuť Maluka. Čomu vony vzhali zacikavylysja nym, jake jim do nioho diľo? Zvidky vony znajuť ludej — znajuť nepohano, znajuťsja na osnovach jichnioji psychologii i sociologiji? Čomu pry vsiomu tomu vony tak vidtručujuťsja vid spiľkuvannia z lud'my? Jak sumistyty očevydnyj vysokyj riveń znań iz cikovytoju vidsutnistiu slidiv choč jakojiś rozumnoji dijalnosti? Čy nynišnij žaluhidnyj stan planety jakraz i je naslidkom cijej dijalnosti? Čy stan cej je žaluhidnym tilky z našoho pohladu? Ot, vlasne, i vsi osnovni zapytannia. Vin, Komov, maje dejaki mirkuvannia z cioho pryvodu, prote vin vvažaje, ščo vyslovluvaty jich poky ščo peredčasno.

U bud'-jakomu vypadku, zrozumiľo, ščo зробlene vidkryttia je vidkryttiam peršoriadnoji važlyvosti, realizuvaty joho neobchidno, aľe ce možlyvo tilky čerez poserednyctvo Maluka. Nezabarom maje prybuty mentoskopična ta inša spectehnika. Vykorystaty jiji na vsi sto vidsotkiv my zmožemo tilky v tomu vypadku, jakščo Maluk nam povnistiu doviriatyne i, bilše toho, vidčuvatyme dovoli sylnu v nas potrebu.

— Ja vyrišyv, ščo siohodni v kontakt iz nym ne vstupaju, — promovyv Komov, vidsunuvšy porožniu sklanku. — Siohodni vaša čerha. Stasiu, vy pokažete jomu svoho Toma. Majje, vy razom hratymetesia z mjačem i katatymete joho na glideri. Ne soromtesia joho, chłopci ta divčata, veseliše, prostiše! Ujaviť sobi, ščo vin — vaš moľodšyj bratyk-vunderkind... Jakove, vam dovedetsia pobuty na čerhuvanni. Zreštoju, vy sami joho vprovadyly... Nu, a jakščo Maluk doberetsia j do vas, jakoś naberiťsja mužnosti i dozvolte jomu posmykaty vas za bakenbardy — duže vže vin nymy cikavyťsja. A ja začajusia, nače pavuk, budu za vsim cym sposterihaty i rejestruvaty. Tomu, moľod', z vašoji ľasky ja ekipirujusia «tretim okom». Jakščo Maluk bude cikavytysia mnoju, skažiť, ščo ja rozmirkovuju. Spivajte jomu piseń, pokažiť jomu kino... Pokažiť jomu občysluvač, Stasiu, rozkažiť jak vin dije, sprobujte rachuvaty z nym navvyperedky. Dumaju, tut čekaje vas jakyjś siurpryz... I nechaj vin bilše pytaje, jakomoha bilše. Čym bilše, tym krašče... Po misciach, chłopci ta divčata, po misciach!

Vin pidchopyvsia i pomčav. My pohlanuły odne na odnoho.

— Pytannia je, kibertehniku? — zapytaľa Majka. Choľodno zapytaľa, zovsim ne po-tovaryšky. Ce buły jiji perši sľova za veś ranok. Vona navit' ne pryvitalasja zi mnoju siohodni.

— Ni, kvartyrjere, — skazav ja. — Pytań nema, kvartyrjere. Vas baču, aľe ne čuju.

— Vse ce, zvisno, dobre, — zadumľyvo promovyv Vanderchuze. — Meni bakeniv ne škoda. Aľe!

— Same tak, — skazala Majka, pidnimajučyś. — Aľe.

— Ja choču skazaty, — viv dali Vanderchuze, — ščo včora vvečeri buľa radiögrama vid Horbovśkoho. Vin duže delikatno, aľe zovsim nedvoznačno prosyv Komova ne forsuvaty kontakt. I vin znovu natiakav, ščo buv by radyj do nas pryjednatysia.

— A ščo Komov? — zapytav ja.

Vanderchuze zader hoľovu i, pohľadžujučy livyj bakenbard, pohlanuv na mene poverch nosa.

— Komov vysľovyvśia pro ce nepovažľyvo, — skazav vin. — Usno, zvyčajno. A vidpoviv u tomu rozuminni, ščo diakuje za poradu.

— I? — skazav ja. Meni duže kortiľo pohlanuty na Horbovśkoho. Ja joho do puttia navitľ u chronici nikoľy ne bačyv.

— I vse, — skazav Vanderchuze, teŹ pidvodiacyś.

My z Majkoju ruśyľy do arsenalu. Tam my vidśukaly i načepyľy na ľoby ťyroke pľastynčasti obruči z «tretim okom» — znajete, ci portatyvni teleperedavači dla rozvidnykiv-odynakiv, ščob možna buľo bezperervno peredavaty vizualnu j akustyčnu informaciju, vse, ščo bačytľ i čuje sam rozvidnyk. Prosta, aľe dotepna rič, jiji zovsim nedavno počaly vklučaty v komplekt obľadnannia ER. Doveľosia trochy pomoročytysia, poky my prypasovuvaly obruči, ščob vony ne tysnuly na skroni i ne spadaľy na perenissia i ščob objektyv ne ekranuvavsia kapiuśonom. Pry ciomu ja sypav riznymy dotepamy, vsilako provokuvav Majku na Źarty na moju adresu ta j uzahali puskavsia na vsi zastavky, ščoby choč trochy rozvoruśyty jiji. Vse marno — Majka zaľyśalasia pochmuroju, vidmovčuvalasia abo vidpovidala odnoskladno. Vzahali z Majkoju take trapľajeťsia, buvajutľ u neji napady nudľhy, i v takych vypadkach najkraśe daty jij spokij. Aľe zaraz meni zdavalośia, ščo Majka ne prosto nudľhuje, a serdyťsia, i serdyťsia same na mene. Ja čomuś počuvavsia vynnym pered neju i zovsim ne rozumiv, ščo robyty.

Potim Majka ruśyla do svojeji kajuty ťukaty mjača, a ja vypustyv na volu Toma i pohnav joho na posadočnu smuhu. Sonce vŹe pidbyľosia, ničnyj moroz uśčuch, ta vse-taky buľo ťče duže choľodno. Mij nis vidrazu zadubiv. Na dodaču slabkym, aľe duže lutym vitercem vijalo z okeanu. Maluka nide ne buľo vydno.

Ja trochy pohaniav Toma po smuzi, ščob daty jomu rozimjatysia. Tom buv pryjemno vraŹenyj takuju uvahoju i viddano prosyv nakaziv. Potim pidijśla Majka z mjačem, i my, ščoby ne zamerznuty, chvyľyn iz pjať postukaly — česno kaŹučy, iz zadovoľenniam. Ja vse spodivavsia, ščo Majka, jak zavŹdy, vvijde v azart, aľe i tut — use daremno. Zreśtoju meni vse nabrydľo, i ja priamo zapytav, ščo trapyľosia. Vona postavyla mjač na rubčatku, siľa na nioho, pidibraľa dochu i pochniupylaś.

— U čomu vse-taky sprava? — povtoryv ja.

Majka pohlanula na mene i vidvernuľasia.

— MoŹe, ty vse Ź taky vidpovisy? — zapytav ja, pidvyśčyvŹy hoľos.

— Vitereć siohodni, — promovyla Majka, neuvaŹno rozhladajučy nebo.

— Ťčo? — zapytav ja. — Jakyj vitereć?

Vona postukala sebe palcem po čoli poruč z objektyvom «tretioho oka» i skazala:

— Ba-kał-da-ka. Na-kas ču-ku-ujuf.

— Sa-ka-ma-ka ba-kał-da-ka, — vidpovidav ja. — Ta-kam tra-kan-sla-ka-to-kor...

— Aj spravdi, — skazala Majka. — Ot ja i kažu tobi: vitereć, movlav.

— Tak, — pidtverdyv ja. — Ščo vitereć, to vitereć.

Ja postojav, počuvajučyś do bisa obmeženym i namahajučyś vyhadaty jaku- nebud' nejtralnu temu dla besidy, ale ničoho, krim toho samoho vitercia, ne vyhadav, i tut meni spało na dumku, ščo nepohano buło by projtysia. Adže ja šče žodnoho razu ne bľukav okoľyciamy, — perebuvaju tut majže tyždeń, a na zemli cij tak do puttia i ne stojav, tilky na ekranach i bačyv. Do toho ž buv šans nadybaty de- nebud' u chaščach Maluka, osobľyvo jakščo vin sam cioho zachoće, i ce buło b uže ne tilky pryjemno, a j korysno dla spravy: rozpočaty z nym rozmovu u zvyčnij dla nioho obstanovci. Ja vykľav usi ci mirkuvannia Majci. Vona movčky pidvelasia i pišla do boľota, a ja, zaryvšyś nosom u chutrianyj komir i zapchavšy ruky jakomoha hľybše v kyšeni, popľentavsia slidom. Tom, znemahajučy vid posľužyvosti, včepyvšia za mnoju, ta ja nakazav jomu zaľyšatysia na misi i čekaty podalšych rozpo- riadžeń.

U boľoto my, zvyčajno, ne polizły, a rušyły v obchid, prodyrajučyś križ zarosti kuščiv. Rosľynnyj svit buv tut žaluhidnyj — blidyj, chyrlavyj, vjali syniuвати ľy- stočky z metaľevym poľyskom, krychki vuzľuvati hiľočky, plamysta pomarančeva kora. Kušci ridko dosiahały moho zrostu, tož navriad čy Vanderchuze ryzykuvav by tut svojimy bakenbardamy. Pid nohamy pružno vhnavsia товстыj šar opaľoho ľy- stia, peremišanoho z piskom. U tini iskryvsia inij. Ale pry vsiomu tomu rosľynnist' cia vykľykala do sebe pevnu povahu. Napevno, duže neľehko buło jij tut zrostaty: vnoči temperatura padała do minus dvadciaty, vdeń ridko koľy pidnimalaśia vyšče nula, a pid korinniam — sucilnyj soľonyj pisok. Ne dumaju, ščob jaka- nebud' zemna rosľyna zmohła prystosuvatysia do takych bezradisnych umov. I dyvno buło ujavyty sobi, ščo deś sered cych zadubilych kuščiv bľukaje, stupajučy bosymy pjatamy po vkrytomu pamorozziu pisku, hoľyj čoloľovičok.

Meni pryvydivsia jakyjś ruch u hustych chaščach pravoruč. Ja spynyvsia, po- hukav: «Maluče»! — ale ničto ne vidhuknuvsia. Merzľa kryžana tyša otočuvala nas. Ni šeľestu ľystia, ni dzyžčannia komach — vse ce vykľykało nespodivane vidčuttia, niby my bľukały sered teatralnych dekoracij. My obijšły dovželeznyj ja- zyk tumanu, ščo vytknuvsia z hariačoho boľota, i počały pidijmatysia po schyľu pa- horba. Vľasne, ce buła piščana diuna, ochopľena kuščamy. Ščo vyšče my pidijma- ľysia, to tverdišoju stavała pid nohamy piščana poverchnia. Vybravšyś na hrebiń, my rozzyrnułyś. Korabel chovaly vid nas chmary tumanu, ale posadočnu smuhu buło vydno dobre. Veselo i jaskravo vybľyskuvala pid soncem rubčatka, syrotľyvo čorniv poseredyni zaľyšenyj mjač, i nepovorotkyj Tom nevpevneno tupciavsia navkoľo nioho — javno rozvjazuvav neposylnu zadaču: čy to zabraty zi smuhy cej storonnij predmet, čy to pry nahodi žyttia pokľasty za ciu zabutu ludynoju rič.

I tut ja pomityv na promerzľomu pisku slidy — temni voľohi plamy sered sri-

blastoho ineju. Tut prochodyv Maluk, prochodyv zovsim nedavno. Sydiv na hrebni, a potim pidniavsia i pišov schyłom unyz, viddelajučyś vid korabla. Łanciužok slidiv viv u chašči, jaki zabyły dno vyjarku miž diunamy. «Maluk!» — zнову poklykav ja, i zнову vin ne vidhuknuvsia. Todi ja počav spuskatyś u vyjarok.

Ja znajšov johu vidrazu. Chłopčyk ležav doliłyć, vytiahšyś na vsiu dovžynu, prytyłyvšyś rukoju do zemli j obchopyvšy hołovu rukamy. Vin zdavavsia duže dyvnym i nemožlyvym tut, nijak ne vpysuvavsia vin u cej kryžanyj pejžaž. Superčyv jomu. Spočatku ja naviť zlakavsia, čy ne trapyłosia čoho. Nadto vže tut buło chołodno i nezatyšno. Ja prysiv bila nioho navpočipky, huknuv, a potim, koły vin promovčav, leheńko lapnuv johu po hołomu suchorlavomu zadku. Ce ja vperše do-torknuvsia do nioho i leď ne zakryčav vid nespodivanky: vin vydavsia meni hariačym, jak praska.

— Vin pryдумав? — zapytav Maluk, ne pidvodiačy hołovy.

— Vin mirkuje, — skazav ja. — Składne zapytannia.

— A jak ja diznajusia, ščo vin pryдумав?

— Ty pryjdeš, i vin vidrazu tobi skaže.

— Mam-mo, — raptom skazav Maluk.

Ja pohlanuv. Majka stojała poruč.

— Mam-mo, — povtoryv Maluk, ne ruchajučyś.

— Tak, dzvinočku, — skazała Majka tycho.

Maluk siv — perełyvsia z ležačoho položennia v sydiače.

— Skaży šče raz! — zažadav vin.

— Tak, dzvinočku, — skazała Majka. Jiji oblyččia pobiliło, rizko prostupyły vesnianky.

— Fenomenalno! — promovyv Maluk, dyvlačyś na neji znyzu vhoru. — Tri-skunčyk!

Ja prokašlavsia.

— My tebe čekały, Maluče, — skazav ja.

Vin počav dyvytysia na mene. Ja leđve utrymavsia, ščob ne vidvesty očeј. Strašneńke vse ž taky buło v nioho oblyččia.

— Naviščo ty mene čekav?

— Nu, jak naviščo... — Ja deščo rozhubyvsvia, ałe meni vidrazu majnuła dumka. — My nud'hujemo bez tebe. Nam bez tebe pohano. Nemaje zadovolennia, rozumi-ješ?

Maluk pidchopyvsia i vidrazu ž zнову siv. Duže nezručno siv — ja b tak ne prosydiv i dvoch sekund.

— Tobi pohano bez mene?

— Tak, — skazav ja rišuče.

— Fenomenalno, — promovyv vin. — Tobi pohano bez mene, meni pohano bez tebe. Š-šarada!

— Nu čomu ž ce — šarada? — zasmutyvsia ja. — Jakby my ne mohły buty razom, oś todi buła b šarada. A zaraz my zustrilysia, možna hratysia... Oś ty lubyś hratysia, ałe ty zavždy hravsia sam...

— Ni, — zaperečyv Maluk, — tilky spočatku ja hravsia naodynci. A potim ja hravsia na ozeri i pobačyv svoje zobražennia u vodi. Chotiv z nym pohratysia, ałe

vono rozpaľosia. Todi ja duže zachotiv, ščob u mene buľy zobražennia, bahato zobraženń, ščob z nymy hratysia. I tak staľosia.

Vin zirvavsia na nohy i ľehko pobih po koľu, zaľyšajučy svoji čudernački fantomy — čorni, bili, žovti, červoni, a potim siv poseredyni i hordovyto rozdyvyvsia navkruh. I mušu vam skazaty, ce taky buľo vydovyšče: hoľyj chľopčyško na pisku, a navkoľo nioho diužyna riznokolorovych postatej u riznych pozach.

— Fenomenalno, — skazav ja i hlanuv na Majku, zaprošujučy jiji vziaty bodaj jaku-nebud' učasť u besidi. Meni buľo nezručno, ščo ja postijno rozmovlaju, a vona movčyť. Aľe vona ničoho ne skazaľa, prosto pochmuro dyvyľaš, a fantomy chystko koľyvalyś i povilno tanuľy, rozpovsiudžujučy zapach našatyrneho spyrtu.

— Ja zavždy chotiv zapytaty, — ohoľosyv Maluk, — naviščo vy zakutujetesia? Ščo ce take? — Vin pidstrybnuv do mene i smyknuv za poľu.

— Odiah, — skazav ja.

— Odiah, — povtoryv vin. — Naviščo?

Ja rozpoviv jomu pro odiah. Ja ne Komov. Zrodu ne čytav ľekcij, osobľyvo pro odiah. Aľe bez zajvoji skromnosti skažu: ľekcija maľa uspich.

— Usi ludy v odiazi? — zapytav vraženýj Maluk.

— Usi, — skazav ja, ščoby pokinčyty z cym pytanniam. Ja ne zovsim rozumiv, ščo johu, vľasne, vražaje.

— Aľe ludej bahato! Skilky?

— Pjatanadciať miliardiv.

— Pjatanadciať miliardiv, — povtoryv vin i, vystavyvšy pered soboju paľec bez nihtia, počav zhynaty ta rozhynaty johu. — Pjatanadciať miliardiv! — skazav vin i ozyrnuvsia na prymarni zaľyšky fantomiv. Oči johu potemnišaľy. — I vsi v odiazi... A ščo šče?

— Ne rozumiju.

— Ščo vony šče roblať?

Ja nabrav u hrudy jakomoha bilše povitria i vziavsia rozpovidaty, ščo roblať ludy. Dyvno, zvyčajno, aľe dosi ja jakoś ne zamysluvavsia nad cym pytanniam. Bojusia, ščo v Maluka skľaľosia vražennia, niby ludstvo zdebilšoho zajmajeťsia kiber-technikoju. Vtim, ja vyrišyv, ščo dla počatku i ce nepohano. Maluk, pravda, ne metavsia, jak pid čas ľekcij Komova, i ne skručuvavsia u vuzoľ, aľe vse odno sľuchav, jak začarovanyj. I koľy ja zakinčyv, zovsim zapľutavšyś i vtratyvšy nadiju daty jomu ujavľennia pro mystectvo, vin nehajno postavyv nove zapytannia.

— Tak bahato sprav, — skazav vin. — Naviščo vy pryjšly siudy?

— Majko, rozkažy jomu, — zabľahav ja sypľym hoľosom. — V mene nis zadubiv...

Majka vidčuženo pohlanuľa na mene, aľe vse Ź taky počaľa mlavo i, na moju dumku, zovsim necikavo rozpovidaty pro bľažennoi pamjati projekt «Kovčeh». Ja ne strymavsia, počav jiji perebyvaty, namahajučyś ukvitčaty ľekciju malovnyčymy podrobyciamy, vziavsia vnosyty popravky, i kineć kincem raptom vyjavyľosia, ščo znov hovoriu ja odyn. Rozpovid' svoju ja vyrišyv zakinčyty morallu.

— Ty sam bačyś, — skazav ja. — My vže buľo počaľy veľyku spravu, aľe jak tilky zrozumiľy, ščo tvoja planeta zajniata, my vidrazu Ź vidmovyľysia vid našoho zadumu.

— Otže, ludy vmijuť znaty, ščo bude? — zapytav Maluk. — Ałe ce netočno. Jakby ludy vmiły, vony vže davno zvidsy pišły b.

Ja ne pryduvav, ščo vidpovisty. Tema zdałasia meni słyžkoju.

— Znaješ, Maluč, — skazav ja badioro, — davaj pidemo pohrajemoš. Podyvyšsia, jak cikavo hratysia z lud'my.

Maluk movčav. Ja rozlučeno podyvyvsia na Majku: čoho ce vona, spravdi, ne možu ž ja samotuzky tiahty na sobi veš kontakt!

— Chody pohrajemosia, Maluč, — bez bud'-jakoho entuziäzmu pidtrymała mene Majka. — Abo chočeš, ja pokataju tebe na letiucij mašyni?

— Ty budeš litaty v povitri, — pidchopyv ja, — i vse bude vnyzu — hory, bołota, ajsberg...

— Ni, — skazav Maluk, — litaty — zvyčajne zadovołennia. Ce ja možu sam.

Ja pidchopyvsia.

— Jak — sam?

Joho oblyččiam promajnuło myttieve riabotywnia, pidniałysia i opustyłysia pleči.

— Nema sliv, — skazav vin. — Koły zachoču — litaju...

— To polety! — prochopyłosia v mene.

— Zaraz ne choču, — skazav vin neterplače. — Zaraz meni zadovołennia z vamy. — Vin pidchopyvsia. — Choču hratysia! — ohołosyv vin. — De?

— Bižymo do korabla, — zaproponuvav ja.

Vin vydav nesamovytyj klyč, i ne vstyhło vidłunnia zavmerty u diunach, jak my vže navvyperedky mčaly čerez kušči. Na Majku ja ostatočno machnuv rukoju: nechaj robyť, ščo choče.

Maluk kovzav miž kuščamy, jak soniačnyj zajčyk. Jak na mene, vin ne začepyv žodnoji hiłocky i vzahali žodnoho razu ne torknuvsia do zemli. Ja u svojij dosi z elektropidihrivom persia naprołom, jak piščanyj tank, tilky triščało dovkoła. Ja veš čas namahavsia joho nazdohnaty, i mene postijno zbyvały z pantelyku joho fantomy, jaki vin šchohvyłyny załyšav za soboju. Na uzlissi netrivy Maluk zupynyvsia, dočekavsia mene i skazav:

— V tebe tak buvaje? Ty prokydaješsia i zhaduješ, niby ščoyno ty bačyv ščoś. Inodi ce ščoś dobre vidome. Naprykład, jak ja litaju. Inodi — zovsim nove, take, čoho ne bačyv raniše.

— Tak, buvaje, — skazav ja, perevodiačy podych. — Ce nazyvaješsia son. Ty spyš i bačyš sny.

My pišły povilno. Deš pozadu triščała kuščamy Majka.

— Zvidky ce berešsia? — zapytav Maluk. — Ščo ce take — sny?

— Nezvyčni kombinaciji zvyčnych vražeń, — vidbarabanyv ja.

Vin ne zrozumiv, zvyčajno, i meni dovelosia pročytaty šče odnu nevelyku lekciu — pro te, ščo take sny, jak vony vynykajuť, naviščo vony potribni i jak buło by pohano ludyni, jakby jich ne buło.

— Češyrškyj kit! Ałe ja tak i ne zrozumiv, čomu ja baču uvi sni te, čoho raniše ne bačyv nikoły.

Majka nazdohnała nas i movčky pišla poruč.

— Naprykład? — zapytav ja.

— Inodi meni snyťsia, ščo ja velykyj-velykyj, ščo ja mirkuju, ščo zapytannia prychoďiať do mene odne za druhym, duže jaskravi zapytannia, dyvovyžni, i ja zna-
chodžu vidpovidi, dyvovyžni vidpovidi, i ja duže dobre znaju, jak iz zapytannia
utvoriujuťsia vidpovid'. Ce najbilše zadovoľennia, koły znaješ, jak iz zapytannia
utvoriujuťsia vidpovid'. Ale koły ja prokydajuš, ja ne pamjataju ni zapytań, ni vidpo-
videj. Pamjataju tilky zadovoľennia.

— T-tak, — skazav ja uchylno. — Cikavyj son. Ale pojasnyty joho tobi ja ne
možu. Zapytaj u Komova. Može, vin pojasnyť.

— U Komova... Ščo take — Komov?

Meni dovelosia vyklasty jomu našu systemu imen. My vže obchodyły boľoto,
i pered namy vidkryvsia korabel ta posadočna smuha. Koły ja zakinčyv, Maluk rap-
tom ni z toho ni z sioho:

— Dyvno. Nikoły zi mnoju tak ne buľo.

— Jak?

— Ščob ja chotiv dla sebe i ne mih.

— A ščo ty chočeš?

— Ja choču rozdiľytysia navpiľ. Zaraz ja odyn, a ščob zrobyľosia dva.

— Nu, brate, — skazav ja, — tut i chotity nema čoho. Ce ž nemožľyvo.

— A koły b možľyvo? Dobre čy pohano?

— Pohano, zvyčajno, — skazav ja. — Ja ne zovsim rozumiju, ščo ty chočeš ska-
zaty... Možna rozirvatysia napoľovynu. Ce zovsim pohano. Možna zachvority: na-
zyvajeťsia — rozdvojennia osobystosti. Ce teŹ pohano, ale ce možna vypravyty.

— Bolače? — zapytav Maluk.

My stupyły na rubčatku. Tom uže kotyv nazustrič, pchajučy poperedu sebe
mjač i radisno morhajučy sygnalnymy vohnykamy.

— Hodi pro ce, — skazav ja. — Ty j u ciľomu vyhladi harnyj.

— Ni, ne harnyj, — zaperečyv Maluk, ale tut nabih Tom i počalasia veremija.

Z Maluka hradom posypaľyš pytannia. Ja ne vstyhav vidpovidaty. Tom ne vsty-
hav vykonuvaty komandy. Mjač ne vstyhav torkatysia zemli. I ľyše Maluk use vsty-
hav.

Z boku ce vyhladaľo, napevno, duže veseľo. Ta nam i spravdi buľo duže veseľo,
naviť Majka narešti rozchodyľasia. Napevno, my buły schoŹi na pidlitkiv, jaki roz-
pustuvaľyš, vtikšy z urokiv na bereh okeanu. Spočatku šče zaľyšalasia jakaš
nezručnišť, rozuminnia toho, ščo my ne rozvaŹajemoš, a praciujemo, ščo za koŹnym
našym ruchom steŹať, ščo miŹ namy i Malukom zaľyšyľosia ščoś vaŹke, nedo-
movľene, a potim use ce jakoš zabuľosia. Zaľyšyvsia tilky mjač, ščo ľetyť tobi pria-
misiňko v obľyčcia, i zachopľennia vid vďaľoho udaru, i zlišť na nezhrabnoho Toma,
i dzvin u vuchach vid chvačkoho hukannia, i rizkyj uryvčastyj rehit Maluka — my
vperše počuly todi joho smich, samozabutnij, zovsim dytiačyj...

Ce buľa dyvna hra. Maluk vyhaduvav pravyľa na chodu. Vin vyjavyvvsia nejmo-
virno vytryvaľym i azartnym, vin ne propuskav Źodnoji možľyvosti prodemonstru-
vaty pered namy svoji fyzyčni perevahy, vin navjazav nam zmahannia, i jakoš samo
soboju vyjšľo, ščo vin počav hraty odyn proty nas triocho, i my jomu veš čas prohra-
vaľy. Spočatku vin vyhravav, bo my piddavaľysia. Potim vin vyhravav, bo my ne ro-
zumily joho pravyľ. Potim my zrozumily joho pravyľa, ale nam z Majkoju zavaŹaľy

dochy. Potim my vyrišyly, ščo Tom nadto nezhrabnyj, i prohnały joho. Majka vvijšla v azart i zagrała na povnu syłu, ja tež robyv use, ščo mih, ale my prohravaly očko za očkom. My ničoho ne mohly vdijaty z ocym błyskavyčnym biseniam, ščo perecho-pluvalo bud'-jaki mjači, samo bylo duže vlučno i sylno, obureno vereščalo, jakščo mjač zatrymuvavsia v našych rukach dovše sekundy, ciłkovyto spantełyčuvalo nas svojimy fantomamy abo, šče hirše, maneroju myttievo ščezaty z ocej i zjavlatysia tak samo myttievo u zovsim inšomu misci. My ne zdavalysia, zvyčajno, — vid nas stovpom valyla para, my zadychalysia, my priły, my kryčaly odne na druhoho, ale my borołysia do ostannioho. I raptom use zakinčylosia.

Maluk zupynyvsia, proviv pohladom mjač i siv na pisok.

— Ce bylo dobre, — skazav vin. — Ja nikoły ne znav, ščo buvaje tak dobre.

— Ščo? — huknuv ja, zadychajučyś. — Vtomyvsia, Maluče?

— Ni. Zhadav. Ne možu zabuty. Ne dopomahaje. Nijake zadovołennia ne dopomahaje. Bilše ne klyč mene hraty. Meni pohano, a zaraz šče hirše. Skaży jomu, ščob vin dumav švydše. Ja rozirvusia navpił, jakščo vin švydko ne prydukuje. U mene vsередyni vse byloť. Ja choču rozirvatysia, ale bojusia. Tomu j ne možu. Jakščo bude duže bolity, perestanu bojatysia. Nechaj dumaje švydko.

— Nu ščo ty, spravdi, Maluče! — skazav ja zasmučeno. Ja ne zovsim rozumiv, ščo z nym diješsia, ale ja bačyv, ščo jomu spravdi pohano. — Vykyń ty vse ce z hovy! Prosto ty ne zvyk do ludej. Treba častiše zustričatysia, bilše hraty...

— Ni, — skazav Maluk i pidchopyvsia na nohy. — Bilše ne pryjdu.

— Ce ž čomu? — zakryčav ja. — Buło ž dobre! Bude šče krašče! Je inši ihry, ne tilky z mjačem... Z obručem, z kryłamy!

Vin povilno pišov heť.

— Je šachy! — kvaplyvo hovoryv ja jomu u spynu. — Ty znaješ, ščo take šachy? Ce vydatna hra, jij tysiača rokov!..

Vin pryzupynyvsia. Ja počav švydko i natchnenno pojasniuvaty jomu, ščo take šachy — prosti šachy, trymirni šachy, en-mirni šachy... Vin stojav i sľuchav, dyv-lačyś ubik. Ja zakinčyv pro šachy i počav pro pokari. Ja hariačkovy zhaduvav usi ihry, jaki znav.

— Tak, — promovyv Maluk. — Ja pryjdu.

I, vže bilše ne zupyniajučyś, vin poškandybav, noha za nohoju, do bołota. Jakyś čas my movčky dyvyłysia jomu vslid, potim Majka kryknuła: «Maluče!» — schopyłasia z miscia, nazdohnala joho ta pišla poruč. Ja pidibrav svoju dochu, vdiahnuvsia, vidšukav dochu Majky ta nerišuče rušyv za nymy. V mene na duši buv jakyjś nepryjemnyj osad, i ja ne rozumiv, u čomu sprava. Niby vse zakinčylosia dobre: Maluk obiciav povernutysia, otže, vse ž taky pryvjazavsia do nas, otže, bez nas jomu teper nabahato hirše, niź z namy... «Zvykne, — povtoriuвав ja podumky. — Ničoho, zvykne...» Ja pobačyv, ščo Majka zupynyłasia, a Maluk pobriv dali. Majka povernułaš i, obchopyvšy sebe za pleči, pobihła meni nazustrič. Ja podav jij dochu i zapytav:

— Nu ščo?

— Vse harazd, — skazała vona. Oči v neji byly prozori i jakis vidčajdušni.

— Ja dumaju, ščo zreštoju... — počav ja i zapnuvsia. — Majko, — skazav ja, — ty ž «tretie oko» zahubyla!

— Ja joho ne zahubyla, — skazala Majka.

ROZDIEŁ VIII

SUMNIVY I RIŠENNIA

Maluk išov vid korabla na zachid uzdovž berehovoji liniji, prosto čerez diuny i chašči. Spočatku «tretie oko» cikavyło joho. Vin zupyniavsia, zanimav obruč, krutyv joho v rukach, i todi v nas na pryjomnomu ekrani myhotiło to blide nebo, to błakytno-zełene obłyččia-masko, to vkrytyj pamorozziu pisok. Potim vin dav obručevi spokij. Ne znaju, czy to vin ne tak ruchavsia, jak zavždy, czy obruč odiah ne zovsim pravylno, ale vražennia buło takym, niby obiektyv dyvyłsja ne priamo po chodu, a dešo pravoruč. Po ekranu, tremtiačy, propłyvały odnomanitni diuny, zamerzli kušči, inodi vynykały syzi hirški veršyny abo zjavlavsia raptom čornyj okean iz siajučymy ajsbergamy na obriji.

Zdajełsja, Maluk peresuvavsia bez pevnoji mety — prosto briv svit za oči, podali vid nas. Kilka raziv vin pidnimavsia na hrebni diun i dyvyvsia u našu storonu. Na pryjomnomu ekrani zjavlałysja slipučo biłyj konus našoho ER-2, sriblasta strička posadočnoji smuhy, pomarančevyj Tom, ščo samotnio prytułysia do stiny nedobudovanoji meteostanciji. Ale na ohladovomu ekrani my tak i ne vyjavyły Maluka.

Deś za hodynu Maluk raptom rizko povernuv do hir. Teper sonce svityło priamisińko v obiektyv — i vydymist' pohiršyłasja. Diuny nezabarom zakinčyłysja, Maluk briv ridkolissiam, perestupajučy čerez hnyłe suččia, pomiž kostrubatyh stovburiv z vidstałoju plamystoju koroju, po burij, prosiaknutij kryžanoju vołohoju zemli. Odnoho razu vin vydersia na odynokyj hranitnyj vałun, postojav, ozyrajučyś, potim zistrybnuv, pidibrav iz zemli dva čornych osłyžłych sučky j podavsia dali, postukujučy nymy. Spočatku stukit buv bezładnyj, potim u niomu zjavysia rytm, a do rytmu dodałosia czy to dzyžčannia, czy to hudinnia. Cej zvuk, bezperervnyj i nepryjemnyj, čymraz hučnišav. Skoriš za vse, ce hudiv i dzyžčav sam Maluk — može, to buła pisnia, a može, j rozmovala z samym soboju.

Tak vin i briv, stukajučy, dzyžčačy i hudiačy, a pomiž derevamy čymraz častiše traplałysja kamjani rozsypy, vkryti mochom vałuny, vełetenški ułamky skel. Potim na ekrani raptom zjavyłoś ozero. Maluk, ne zupyniajučyś, vvijšov u nioho, na mył my pobačyły skałamučenu vodu, potim zobražennia połmianiło i znykło — Maluk pirnuv.

Pid vodoju vin buv duže dovho. Ja vže dumav, ščo vin utopyv peredavač, i ščo my bilše ničoho ne pobačymo, prote chvyłyn čerez desiat' zobražennia zjavyłosia znovu, kałamutne, rozmyte, strumenyste. Spočatku my majže ničoho ne rozrizniały, ta nezabarom u pravij častyni ekrana zjavyłosia zobražennia dołoni, na jakij vystrybuvała i zvyvałasja chymerna pantiänska rybka.

Koły obiektyv «oka» očystyvsia ostatočno, Maluk bih. Stovbury derev mčaly na nas i v ostanniu mył uchylałysia livoruč abo pravoruč. Vin bih duže švydko, ale my ne čuły ni tupotinnia, ni dychannia — tilky šumiv viter i myhotiło sonce za pletyvom hołych derev. I raptom stałosia nezrozumile: Maluk jak ukopanyj zupynyvsia pered sirym vałunom i zanuryv u nioho ruky po likoľ. Ne znaju, možlyvo, tam buv dobre zamaskovanyj otvir. Ale meni zdajełsja, ščo ne buło. Koły za kilka sekund

Maluk vytiah ruky, vony buľy čorni i bľyskuči, i ce čorne ta bľyskuče stikaľo z kinčykiv palciv i vaľko, z čitkym mokrym stukotom krapaľo na zemľu. Potim ruky znykľy z pola zoru i Maluk pobih dali.

Vin zupynyvsia pered čudernačkoju sporudoju, schožoju na pochyľu baľtu, i ja ne vidrazu zrozumiv, ščo ce — rozbytyj korabel «Pelikan». Teper ja na vľasni oči pobačyv, jak straľno jomu perepaľo pid čas padinnia i ščo z nym zrobyľy dovhi roky na cij planeti. Vydovyšče buľo ne z pryjemnych. Miľ tym Maluk povilno nabľyzyvsia, zazyrnuv u vidkrytu diru luka — na myľ ekran zanuryvsia v neprohladnu temriavu, — pisla cioho tak samo povilno obijšov nešťasnyj korabel dovkoľa. Vin znovu zupynyvsia pered lukom, pidniav ruku i prykľav čornu doľoni z rozčepirenymy palciamy do pojidenoho erozijeju bortu. Vin stojav tak bľyľko chvyľyny, i my znovu počuľy johu dzyžčannia ta hudinnia, i meni zdaľosia, ščo z-pid rozčepirených palciv pidnimajuťsia civky syniuvatoho dymu. Narešti vin zabrav ruku i zrobyv krok nazad. Na mertvij počornilij obšyvci vyrazno vydnyvsia čitkyj reljefnyj vidbytok — doľonia z rozčepirenymy palciamy.

— Uch ty Ź mij cvirkun u zapičku, — promovyv sokovytyj baryton.

— Dzvinocok!.. — vidhuknuvsia niľznyj Źinočyj hoľos.

— Zika! — majže pošepky promovyv baryton. — Zikaňko!..

Zapľakaľo nemovla.

Vidbytok doľoni rizko metnuvsia vbik i znyk. Teper na ekрани vydnyvsia hirškyj schyľ — poboroznenyj triščynamy hranit, stari osypy, kryšyvo hostroho kaminnia, ščo vybľyskuvaľo ľamanymy hraniamy, porosty chyrlavoji Źorstkoji travy, hľybočezni, nepronykľyvo čorni rozkoľyny. Maluk pidijmavsia schyľom. My bačyľy johu ruky, ščo čiplaľysia za vystupy, zernystyj kamiň poštovchamy posuvavsia unyz po ekranu. Počuľosia rivne i šumne dychannia, a potim ruch stav pľavnym i švydkym, meni zariabotiľo v očach, schyľ raptom viddaľyvsia, provalujučyľ kudyľ unyz i vbik, i my počuľy rizkyj, chrypkij Malukiv smich, ščo vidrazu obirvavsia. Maluk ľetiv — ce buľo bezsumnivno.

Na ekрани siajaľo siro-buzkove nebo, a zboku pulsuvaľo jakeľ mutne napivprozore kľočcia, niby kľapti zaporošehoho serpanku. Povilno promajnuľo poperek ekranu slipuče buzkove sonce, zaporošenyj serpanok zakryv use j vidrazu Ź znyk. My bačyľy daľeko vnyzu pľoskohirja, zatiahnute buzkovoju imľoju, Źachľyvi šramy bezdonnych uščelyn, nejmovirno hostri piky, vkryti vičnymy snihamy, — bezradi-snyj kryľžanyj svit, ščo jšov za obrij, mertvyj, potriskanyj, najiľžačenyj. I my pobačyľy potuľžne, niby poľakovane kolino Maluka, povysľe nad bezodneju, i johu čornu ruku, ščo micno včepyľas u vidčutne na dotyk niľščo.

Česno kaľučy, cijej myti ja perestav viryty svojim očam i pohlanuv, čy ve-deťsia zapys. Zapys vivsia. Aľe u Vanderchuze vyhľad buv takož spantelyčenyj, a Majka nedovirľyvo mruľyľas i krutyľa šyjeju, nače jij zavaľav komir. Tilky Komov buv ciľkom spokijnyj i neruchomyj — sydiv, uperšyľ liktiamy v panel i pokľavšy pidboriddia na spleteni palci.

A Maluk uľe padav. Kamjana pustela strimko nasuvaľasia, zľehka obertajučyľ navkoľo nevydymoju visi, i zrozumilo buľo, kudy jšľa cia viľ — u čornu triščynu, ščo rozkoľoľa bure poľe, zahromadźene uľamkamy skel. Triščyna roľa, šyršala, osvitle-nyj soncem jiji kraj zdavavsia hľadkym i absolutno priamovysnym, a pro te, ščo by

pobačty dno, ne mohlo buty j movy, — tam panovala ciľkovyta temriava. I v ciu temriavu strimko uvirvavsia Maluk... Zobražennia znyklo, i Majka, prostiahsy ruku, vvimknuła pidsyľennia, ale z pidsyľenniam ničoho ne možna buło rozhľadity, krim nevyraznych sirych smuh, ščo strumenily na ekrani. Pisla cioho Maluk vydav pronzlyvyj ľement, i ruch zupynyvsia. «Rozbyvsia!» — z žachom podumav ja. Majka z usijeji syły včepyľasia meni v zapjastia.

Na ekrani vydniľysia jakis nevyrazni neruchomi plamy, vse buło sirym i čornym, i čuľysia dyvni zvuky — jakeš bulkannia, chrypke kurľykannia, syčannia. Zjavysia znajomyj čornyj obrys ruky z rozčepirenymy palciamy i znyk. Nevyrazni plamy poplyvly, zminiujučy odna odnu, kurľykannia i bulkannia to hołosnišało, to tychišało, rozhorivsia i zhas pomarančevyj vohnyk, potim šče odyn, i šče... Ščoś kotroko zarevlo j pišlo bahatorazovo vidľuniuvaty. «Dajte infra», — križ zuby promovyv Komov. Majka schopyľasia za vernjer infračervonoho pidsyľennia i povernuła johu do kraju. Ekran vidrazu posvitlišav, ale ja, jak i dosi, ničoho ne rozumiv.

Uveš prostir buv zapovnenyj fosforescentnym tumanom. Ščopravda, ce buv ne zvyčajnyj tuman, u niomu vhaduvalasia jakaš struktura — niby zriz tvarynnoji tkannyny pid rozfokusovanim mikroskopom — i v cij strukturnij imli prohladaľysia podekudy nabahato svitliši uščilnennia i zbyranyna temnych pulsujučych zeren, i vse ce načebto vysilo v povitri, a časom raptom zovsim znykało i zjavlaľosia znovu, a Maluk išov čerez ce, nemov naspravdi ničoho cioho ne buło, išov, vytiahšy pered soboju siajuči ruky z rozčepirenymy palciamy, i palci johu vibruvaly i zdryhaľys u skladnomu j očevydnomu rytmi, a dovkoła — bulkało, chrypiło, dziurčało, dzvinko cokało.

Tak vin išov dovho, i my ne vidrazu pomityly, ščo malunok struktury blidne, rozplyvajeťsia, i oš na ekrani zaľyšyľosia tilky moľočne svitinnia ta ľed' pomitni obrysy rozčepirených palciv Maluka. I todi Maluk zupynyvsia. My zrozumiľy ce z toho, ščo zvuky perestaľy nablyžatysia i viddalatysia. Ti sami zvuky. Ciľa ľavyna, ciľyj kaskad zvukiv. Chrypki huľy, basyste burmotinnia, zadavľeni pyščannia... ščoś sokovyto ľusnuło i rozľetiľosia dzvinkymy bryzkamy... dzyžčannia, rypinnia, midni udary... A potim u rivnomu siajvi prostupyly temni plamy, desiatky temnych plam, veľykych i maľeňkych; spočatku nevyrazni, vony nabuvaly čymraz čitkišych obrysiv, stavalы dedali schožišymy na ščoś duže-duže znajome, i raptom ja zdohadavsia, ščo ce take. Ce buło ciľkom nemožlyvo, ale ja vže ne mih vidihnaty vid sebe cijej dumky. Ludy. Desiatky, sotni ludej, ciľa jurma, vyšykuvana u pravylnomu poriadku i vydna niby trochy zverchu... I tut ščoś staľosia. Na jakuś dolu myti zobražennia zrobyľosia ciľkom čitkym. Nadto nenadovho, vtim, ščob možna buło rozdyvytysia ščo-nebud'. Pisla čoho proľunav rozpačlyvyj kryk, zobražennia perevernuľosia i znyklo zovsim. I vidrazu ž skaženyj hołos Komova promovyv:

— Naviščo vy ce zrobyly?

Ekran buv mertvyj. Komov stojav, nepryrodno vyprostavsýs, johu stysnuti kulaky vpyraľysia v pult. Vin dyvyvsia na Majku. Majka buła blida, ale spokijna. Vona tež pidniaľasia i teper stojala pered Komovym oblyččiam do oblyččia. Vona movčala.

— Ščo trapyľosia? — oberežno pocikavyvsia Vanderchuze. Očevyдно, vin takož ničoho ne rozumiv.

— Vy abo chuliganka, abo... — Komov zupynyvsia. — Vyklučaju vas iz grupy kontaktu. Zaboroniaju vam vychodyty z korabla, zachodyty v rubku i na post KAZ. Idiť zvidsy.

Majka, jak i raniše ni slova ne kažučy, povernułasia i vyjšła. Ne rozдумujučy ni sekundy, ja rušyv za neju.

— Popov! — rizko skazav Komov.

Ja spynyvsia.

— Prošu vas nehajno peredaty cej zapys u centr. Extreno.

Vin dyvyvsia meni prosto u viči, i ja počuvsia pohano. Takoho Komova ja šče nikoły ne bačyv. Takyj Komov mav bezsumnivne pravo nakazuvaty, sadžaty pid domašnij arešt i vzhali prydušuvaty bud'-jakyj zakołot u samomu zarodku. V mene buło vidčuttia, ščo ja zaraz rozirvusia navpił. «Jak Maluk», — melknuło v mojij holo-
lovi.

Vanderchuze promovyv, kašlanuvšy:

— Nu-u, Hennadiju. Može, vse ž taky ne v centr? Adže Horbovškyj uže na bazi. Može, vse-taky na bazu, jak vy hadajete?

Komov use dyvyvsia na mene. Zvuženi oči joho zdavałysia kryžynkamy.

— Tak, zvyčajno, — promovyv vin, zovsim, miž inšym, spokijno. — Kopiju na bazu, Horbovškomu. Diakuju vam, Jakove. Popov, rozpočynajte.

Meni ničoho ne załyšałosia robyty, okrim jak počaty. Ałe ja buv nezadovolenyj. Jakby my nosyły kartuzy, jak za starych časiv, ja povernuv by svoho kartuza daškom nazad. Ałe kartuza na meni ne buło, i tomu ja, distajučy z rekordera kasetu, obmežyvsia tym, ščo zapytav z vyklykom:

— A ščo, vlasne, trapyłosia? Ščo vona takoho zrobyła?

Jakyj čas Komov movčav. Vin uže znovu sydiv u svojemu krisli i, pokusujučy hubu, barabanyv palcem po pidłokitnyku. Vanderchuze, rozpušyvšy bakenbardy, tež dyvyvsia na nioho z očikuvanniam.

— Vona vvimknuła prožektor, — skazav narešti Komov.

Ja ne vidrazu zrozumiv.

— Jakyj prožektor?

Komov, ne vidpovidajučy, pokazav palcem na utoplenu kłavišu.

— A, — promovyv Vanderchuze iz prykristiu.

A ja ničoho ne skazav. Ja uziav kasetu i pišov do raciji. Jakščo česno, hovoryty meni buło ničoho. Navit' za menši provyny ludej iz šumom i soromom vypyrały z kosmosu. Majka uvimknuła avarijnu lampu-spałach, vmontovanu v obruč. I možna buło ujavyty sobi, jak počuvałysia meškanci pečery, koły u vičnij piťmi na myť spałachnuło małeńke sonce. Zneprytomniłoho rozvidnyka za cym spałachom možna vyjavyty z orbity navit' na osvitenij storoni planety... navit' jakščo joho zasypało... Takyj prožektor vprominiuje u diäpazoni vid ultrafiöletu do UKCH... Ne buło šče wypadku, ščoby rozvidnykovi ne vdałosia vidlakaty takym spałachom najskaženiučišu, najkrovožernišu tvarynu. Navit' tachorgy, jaki vzhali ničoho na sviti ne bo-
jaťsia, halmujuť zadnimy nohamy, spyniajučy svij nestrymnyj rozbih... «Z hłuzdu zjichała, — podumav ja beznadijno. — Zovsim oskaženiła...» Ta vhołos ja skazav (vsidajučyś za raciju):

— Podumaješ! Natysnuła ludyna ne na tu kłavišu, pomyłyłasia...

— Tak, spravdi, — promovyv Vanderchuze. — Mabuť, tak vono j buło. Vona, vočevyd', chotiła vvimknuty infračervonyj prožektor... Kłaviši poruč... Vy jak hadajete, Hennadiju?

Komov movčav. Ščoś vin tam robyv na pulti. Ja ne chotiv na nioho dyvytyś. Ja uvimknuv avtomat i počav demonstratyvno dyvytysia v inšyj bik.

— Nepryjemno, zvyčajno, — burmotiv Vanderchuze. — Aj-jaj-jaj-jaj... Spravdi, ce ž može poznačytysia... Aktyvnyj vplyv... Navriad čy pryjemnyj... Hm... U nas v usich ostannim časom deščo napruženi nervy, Hennadiju. Ne dyvno, ščo divčynka pomyłyłaś... Meni samomu kortiło, znajete, ščo-nebud' zrobyty... jakoś pokraščyty zobražennia... Bidołašnyj Maluk. Po-mojemu, ce vin zakryčav...

— Oś, — skazav Komov. — Możete pomyľuvatysia. Try z počovynoju kadry.

Buło čuty, jak Vanderchuze sturbovano zasopiv. Ja ne vtrymavsia i ozyrnuvsia na nych. Ničoho ne buło vydno za jichnimy zsunutymy dokupy hołovamy, tomu ja vstav i pidijšov. Na ekrani buło te same, ščo ja pobačyv ostannioji myti, ałe ne vstyh spryjniaty. Zobražennia buło prečudove, i vse ž taky ja zovsim ne rozumiv, ščo ce take. Bahato ludej, bahato čornych postatej, absolutno odnakovych, vyškyvanych u šachovomu poriadku. Stojaly vony movby na rivnij i dobre osvitlenij plošči. Peredni postati buły bilšymy, ostanni, u povnij vidpovidnosti iz zakonamy perspektyvy, menšymy. Vtim, riady zdavałysia bezkonečnymy i deś udałyni złyvałysia v suchilni čorni smuhy.

— Ce Maluk, — promovyv Komov. — Upiznajete?

Do mene dijšło: dijsno, ce buv Maluk, povtorenyj, jak u nezčysłennyh dzerkałach, nezčysłennu kilkiś raziv.

— Schože na bahatorazove vidobražennia, — proburmotiv Vanderchuze.

— Vidobražennia... — povtoryv Komov. — A de ž todi vidbyttia łampy? I de v Maluka tiń?

— Ne znaju, — česno ziznavsia Vanderchuze. — Dijsno, tiń maje buty.

— A vy ščo dumajete, Stasiu? — zapytav Komov, ne obertajučyś.

— Ničoho, — korotko skazav ja i povernuvsia na svoje misce.

Naspravdi ja, zvyčajno, dumav, u mene mizky rypiły — tak ja dumav, ałe pry dumaty ničoho ne mih. Ponad use meni ce nahaduvalo formalistyčnyj malunok perom.

— Ščo ž, nebahato my diznałysia, — promovyv Komov. — Navit' vovny žmut vyjavysia nikudyšnim...

— Ocho-cho-cho-chochoniušky, — promovyv Vanderchuze, važko pidvivsia i vyjšov.

Meni tež duže chotiłosia vyjty i podyvytysia, jak tam Majka. Ta ja hlanuv na chronometr — do zakinčennia predači załyšałosia šče chvylyn desiať. Komov šur-chotiv i vovtuzyvsia u mene za spynoju. Potim joho ruka prostiahłasja čerez moje pleče, i na pult pered i mnoju lih blakytnyj blank radiögramy.

— Ce pojasniuvalna zapyska, — skazav Komov. — Nadišliť vidrazu ž pisma zakinčennia predači zapysu.

Ja pročytav radiögramu.

Nadsyľajemo vam zapys z peredavača typu TH. Nosij Maluk. Zapys vivsia z 13.46 do 17.02 BČ. Perervanyj vnaslidok vypadkovoho vvimknennia łampy-spałachu čerez moju nedbalist' sytuacija na danyj moment nepevna.

Ja ne zrozumiv i perečytav radiögramu šče raz. Potim ozyrnuvsia na Komova. Vin sydiv u popередnij pozi, poklavšy pidboriddia na spleteni palci, i dyvyvsia na ohladovyj ekran. Ne možna stverdžuvaty, ščo hariača chvyła vdiáčnosti nakryła mene z hołovoju. Ni, cioho ne buło. Nadto mało sympatiji vidčuvav ja do cioho čołovika. Ałe treba buło viddaty jomu naležne. U takij sytuaciji ne kožen učynyv by tak rišuče i prosto. I, vľasne, nesuttievo, čomu vin same tak učynyv: čy tomu, ščo požaliv Majku (sumnivno), čy zasoromyvsia svojeji rizkosti (bilše skydajeťsia na pravdu), čy tomu, ščo naležyť do kerivnykiv toho typu, jaki ciľkom ščyro vvažajuť provyny pidlehlých svojimy provynamy. U bud'-jakomu wypadku, dla Majky nebezpeka ptašečkoju vyłetity z kosmosu istotno pomenšala, a pozycja i renome²⁹ samoho Komova pomitno pohiršyľsia. Harazd, Hennadiju Jurijovyču, pry nahodi ce vam zarachujeťsia. Taki diji slid vsilako zaočočuvaty. A z Majkoju my šče pohovorymo. Spravdi-bo, jakoho did'ka? Ščo vona — małeńka? U lalky vona tut hratysia vyrišyła?

Avtomat dzeńknuv i vymknuvsia, ja vziavsia za radiögramu. Uvijšov Vanderchuze, štovchajučy pered soboju stołyk na kołesach. Zovsim bezšumno i z nezvyčajnoju ľehkistiu, jaka zrobyła by česť najkvalifikovanišomu kiberu, vin postavyv taciju z tariľkamy bila pravoho liktia Komova. Komov rozhubľeno podiakuvav. Ja vziav sobi sklanku tomatnoho soku, vypyv i naľyv šče.

— A sałat? — zasmučeno zapytav Vanderchuze.

Ja pochytav hołovoju i skazav u spynu Komova:

— U mene vse zakinčeno. Možna buty vilnym?

— Tak, — vidpoviv Komov, ne obertajučyś. — Z korabla ne vychodyty.

U korydori Vanderchuze povidomyv meni:

— Majka obidaje.

— Isteryčka, — skazav ja zi zlistiu.

— Navpaky. Ja skazav by, ščo vona spokijna i zadovolena. I žodnych slidiv kajattia.

My razom zajšly do kajut-kompaniji. Majka sydiła za stołom, jiła sup i čyła jakuś knyžku.

— Zdorov, areštante, — skazav ja, vsidajučyś pered neju zi svojeju sklankoju.

Majka vidirvałasia vid knyžky i pohlanuła na mene, prymružyvšy odne oko.

— Jak načalstvo? — pocikavyłasia vona.

— U tiažkych rozдумach, — skazav ja, rozhladajučy jiji. — Vahajeťsia, povi-syty tebe na fok-reji³⁰ nehajno čy dovezty do Duvra, de tebe povisiať na łanciuħach.

---

²⁹ **Renome** — hromadška dumka, ščo zakripyłasia za kym-nebud'.

³⁰ U davnynu provynnych matrosiv často višały na fok-rejach — nyžnich rejach na fok-mačti.

— A ščo na horyzontach?

— Bez zmin.

— Tak, — skazala Majka, — teper vin bilše ne pryjde.

Vona skazala ce z javnym zadovolenniam. Oči v neji buły veseli ta vidčajdušni, jak i raniše. Ja vidsiorbnuv tomatnoho soku i skosyv oči na Vanderchuze. Vanderchuze pochmuro jiv mij sałat. Meni raptom spało na dumku: taž naš kapitan radyj-radesenkyj, ščo ne vin komanduje v cij kompaniji.

— Tak, — skazav ja, — schože na te, ščo kontakt ty nam zirvala.

— Hrišna, — korotko vidpoviła Majka i znovu vtupyłasiasia u knyhu. Tilky vona ne čytała. Vona čekała prodovžennia.

— Budemo spodivatysia, ščo spravy ne taki vže j kepški, — skazav Vanderchuze. — Budemo spodivatysia, ščo ce prosto čerhove uskladnennia.

— Vy hadajete, Maluk povernešiasia? — zapytav ja.

— Hadaju, tak, — skazav Vanderchuze, zitchnuvšy. — Vin nadto lubyť stavyty zapytannia. A teper u nioho zjavylasiasia syła-sylenna novych. — Vin doživ sałat i pidvivsiasia. — Pidu v rubku, — povidomyv vin. — Vidverto kažučy, ce duže neharna istorija. Ja rozumiju tebe, Majko, ale žodnoju miroju ne vypravdovuju. Znaješ, tak ne čyniať...

Majka ničoho ne vidpoviła, i Vanderchuze pišov sobi, štovchajučy pered soboju stołyk. Jak tilky joho kroky stychły, ja zapytav, namahajučyś hovoryty vvičłyvo, ale suvoro:

— Ty ce zrobyła navmysno čy vypadkovo?

— A ty jak hadaješ? — zapytała Majka, vtupyvšyś u knyžku.

— Komov uziav provynu na sebe, — skazav ja.

— Tobto?

— Łampu-spałach buło uvimkneno, vyjavlaješiasia, čerez joho neoberežnišť.

— Duže ljubjazno, — promovyla Majka. Vona poklała knyžku i potiahłasiasia. —

Čudovyj žest.

— Ce vse, ščo ty možeš meni skazaty?

— A ščo tobi, vlasne, treba? Ščyroserde ziznannia? Kajattia? Slozy u kami-zelku?

Ja znovu vidsiorbnuv soku. Ja strymuvavsiasia.

— Nasampered ja chotiv by znaty, vypadkovo čy navmysno?

— Navmysno. Ščodali?

— Dali ja chotiv by znaty, dla čoho ty ce zrobyła?

— Ja zrobyła ce dla toho, ščob raz i nazavždy prypynyty nepodobstvo. Dali?

— Jake nepodobstvo? Ščo ty maješ na uvazi?

— Tomu ščo ce buło hydko! — skazala Majka z syłoju. — Tomu ščo ce buło žorstoko. Tomu ščo ja ne mohla sydity sklavšy ruky i sposterihaty, jak paskudna komedija peretvoriuješiasia na tragediju. — Vona žburnuła knyžku. — I ničoho blyskaty na mene očyma! I ničoho mene zachyščaty! Och, jakyj vin velykodušnyj! Ulubleneć doktora Mbohy! Vse odno ja pidu. Pidu u škołu i navčatymu ditej, ščob vony včasno chapały za ruku vsich cych fanatykiv abstraktnych idej i durniv, jaki jim pidspivujuť!

Ja mav dobryj namir vytrymaty vvičlyvyj, korektnyj ton do kincia. Ale tut terpeć mij uvirvavsia. U mene vzhali spravy z terpcem ne duže.

— Nachabno! — skazav ja, ne znajšovšy sliv. — Nachabno povodyšsia! Nachabno!

Ja sprobuvav šče raz vidsiorbnuty soku, ale vyjavyłosia, ščo sklanka porožnia. Jakoś nepomitno ja vstyh use vychlebtaty.

— A dali? — zapytała Majka, znevažlyvo usmichajučyś.

— Vse, — skazav ja pochmurow, rozhladajučy porožniu sklanku. Dajsno, meni ne buło čoho bilše skazaty. Ja rozstrilav uveś svij bojezapas. Imovirno, ščo ja i jšov do Majky ne dla toho, ščob rozibratysia, a prosto ščob obľajaty jiji.

— A jakščo vse, — skazała Majka, — to jdy v rubku i ciľujsia zi svojim Komovym. A zarazom zi svojim Tomom ta inšoju svojeju kibertechnikoju. A my, znaješ, prosto ludy, i niščo ludške nam ne čuže.

Ja vidsunuv sklanku i pidvivsia. Rozmovlaty bilše ne buło pro ščo. Vse buło zrozumiło. Buv u mene tovaryš — nema v mene tovaryša. Nu ščo ž, jakoś perebje-mosia.

— Smačnogo, — skazav ja i na nehnučkyh nohach popriamuvav u korydor.

Serce v mene kaľatało, huby brydko tremtyly. Ja začynyvsia u svojij kajuti, za-vaľyvsia na ližko i vtкнуvsia nosom u podušku. V hoľovi u mene v hirkij i bezdonnij porožneči kružlały, stykaľysia i rozsypaľysia neskazani slova. Po-durnomu. Po-durnomu!.. Nu dobre, ne podobajeťsia tibi cia vytivka. Mało ščo komu ne podobajeťsia! Zreštoju, tebe siudy na zaprošuvaly, vypadkovo ty tut opynyľasia, to vže ž povod'sia jak naľežyť! Bo ž ne rozumiješ ty v kontaktach ničoho, kvartyrjer neščasnij... Znimaj svoji paršyvi kroki j roby te, ščo tibi kažuť! Nu ščo ty tiamyš v abstraktnych idejach? I de ty jich uzahali bačyła — abstraktni? Adže siohodni vona abstraktna, a zavtra bez neji istorija zupynyťsia... Nu, dobre, nu, ne podobajeťsia tibi. Nu, vidmovsia!.. Adže vse tak išło čudovo, tilky-tilky z Malukom zижšyľsia, takyj čudovyj chľopeć, rozumacha, z nym hory možna buło by perevernuty! Ech ty, kvartyrjer... Druh, nazyvajeťsia... A teper ot ni Maluka, ni druha... I Komov tež cho-rošyj: łomyťsia, jak vsiudychid, naprołom, ni poradyťsia, ni pojasnyť ničoho do puttia... Ni-i, ščob ja šče koľy-nebud' brav učasť u kontaktach — did'ka! Skinčyťsia veś cej harmyder, nehajno podaju zajavu u proekt «Kovčeh-2» — z Vadykom, Taneju, z hoľovatoju Ninon, urešti-rešt. Jak zvir praciuvatymu, bez baľačok, ni na ščo ne vidvolikajučyś. Nijakych kontaktiv!.. Nepomitno ja zasnuv i spav tak, ščo tilky družky letily, jak kazav mij pradid. Vse-taky za ostanni dvi doby ja ne prospav i čotyrioch hodyn. Ľedve-ľedve Vanderchuze mene dobudyvsia. Pryjšov čas zastupaty na vachtu.

— A Majka? — zapytav ja sprosonnia, ale vidrazu ž spochopyvsia. Vtim, Vanderchuze vdav, ščo ne rozčuv.

Ja pryjniav duš, odiahsia i pišov u rubku. Nedavni nepryjemni vidčuttia znov ovoľodiły mnoju. Ne chotiłosia ni z kym rozmovlaty, ne chotiłosia nikoho bačyty. Vanderchuze zdav vachtu i pišov spaty, povidomyvšy, ščo dovkoľa korabla ničoho ne vidbuvajeťsia i ščo čerez šisť hodyn mene zminyť Komov.

Buła rivno dvadciať druha hodyna za bortovym časom. Na ekrani vyhravały spoľochy nad chrebtom, duv sylnyj viter z okeanu — rvav u kľočcia tumannu šapku

nad hariačoju triasovynuju, prytyškav do promerzłoho pisku holi kušči, žburlav na plaž kłočcia myttievo zamerzajučoju piny. Na posadočnij smuzi, zľehka chylačyś nazustrič vitru, stovbyčyv samotnij Tom. Usi joho sygnalni vohni povidomlały, ščo vin u prostoji, nijakych zavdań ne maje i perebuvaje v hotovnosti vykonaty bud'-jakyj nakaz. Duže sumnyj pejzaž. Ja vvimknuv zovnišniu akustyku, deś chvyłynu poslučhav revinnia okeanu, svyst i zavyvannia vitru, dribnyj stukit kryžanych krapel po obšyvci i znovu vidklučyvsia.

Ja namahavsia ujavyty sobi, ščo zaraz robyť Maluk, zhadav hariačyj porystyj tuman, rozmyti zhustky svitła, a točniše — ne svitła, zvyčajno, a tepła, i ce rivne siajvo, napovnene kašeju dyvnych zvukiv, i zahadkovyj strij vidobražeń, ščo ne były vidobraženniamy... Nu ščo ž, jomu tam, napevno, tepło, zatyšno, zvyčno i je, oj je, pro ščo pomyslyty. Zabyvsia, napevno, v jakyj-nejbud' kamjanyj kut i važko perežyvaje obrazu, jakoji zavdała jomu Majka. («Mam-mo...» — «Tak, dzvinočku», — pryhadav ja.) Z točky zoru Maluka vse ce maje vyhladaty vkraj nečesno. Ja b na joho misci bilše siudy nikoły ne pryjšov... A Komov tak zradiv, koły Majka načepyla na Maluka svij obruč. «Mołodec, Majje, — skazav vin. — Ce čudovyj šans, ja b ne ryzyknuv...» Vtim, odnakovo z cijejj ideji ničoho ne vyjšło b. Use-taky konstruktory TO bahato čoho ne dodumały. Objektiv, naprykład, treba było zrobyty stereo... Choča, zvyčajno, TO pryznačajetsia zovsim dla inšych cilej... Ałe deščo pidhlanuty vse-taky vdałosia. Skažimo, jak Maluk letiv. Tilky — jakym čynom letiv, čomu letiv, na čomu letiv?.. I cia scena bila rozbytoho «Pelikana»... Planeta nevydymok. Tak, napevno, cikavi reči možna było b tut pobačyty, jakby Komov dozvoľyv zapustyty storoža-rozvidnyka. Može, teper dozvoľyť? Ta j storoža-rozvidnyka ne treba. Dla počatku prosto projtysia lokatorom-probnykom po obriju...

Zaspivav radiövyklyk. Ja pidijšov do raciji. Neznajomyj hołos duže vvičlyvo, ja b navit' skazav — bojazko, poprosyv Komova.

— Chto vyklykaje? — pocikavyvsia ja ne duže pryvitno.

— Ce takyj člen Komisiji z kontaktiv. Horbovškyj moje prizvyšče. — Ja siv. — Meni duže treba pohovoryty z Hennadijem Jurijovyčem. Čy vin, može, spyť?

— Zaraz, Leonide Andrijovyču, — zaburmotiv ja. — Odnu chvylynku, Leonide Andrijovyču... — Ja kvaplyvo uvimknuv interkom. — Komova v rubku, — skazav ja. — Terminovyj vyklyk z bazy.

— Ta ne takyj uže j terminovyj... — zaprotestuvav Horbovškyj.

— Vyklykaje Leonid Andrijovyč Horbovškyj! — uročysto dodav ja v interkom, ščob Komov tam ne duže dovho babravsia.

— Mołodyj čołoviče... — poklykav Horbovškyj.

— Na vachti Staś Popov, kibertechnik! — vidraportuvav ja. — Uprodovž mojej vachty nijakych podij ne stałosia!

Horbovškyj pomovčav, potim nevpevneno promovyv:

— Vilno...

Počuvsia stukit kvaplyvych krokiv, i do rubky švydko zajšov Komov. Oblyččia joho było zmarnile, oči sklani, pid očyma temni koła. Ja pidniavsia i postupyvsia jomu miscem.

— Komov sluchaje, — promovyv vin. — Ce vy, Leonide Andrijovyču?

— Ce ja, zdrastujte... — obizvavsia Horbovškyj. — Sluchajte, Hennadiju, a čy

ne možna zrobyty tak, ščob my bačyły odyn odneho? Tut jakis knopky...

Komov tilky hlanuv na mene, a ruky moji sami prostiahłysia do pulta i pidklučyły vizor. My, radysty, zazvyčaj trymajemo vizor vidklučenym. Z riznych pryčyn.

— Aha, — zadovołeno skazav Horbovśkyj. — Oś ja vas počynaju bačyty.

Na našomu ekrani tež zjavyłosia zobražennia — znajome meni z portretiv i opysiv podovhaste i niby zlehka vtysnute vsередynu obłyččia Łeonida Andrijovyča. Ščopravda, na portretach vin zazvyčaj vyhladav takym sobi antyčnym filozofom, a zaraz vyhlad mav deščo pochniupłenyj, rozčarovanyj, i na šyrokomu kačačomu nosi johu, na mij podyv, buła podriapyna — meni zdajeťsia, zovsim sviža. Koły zobražen- nia vstanovyłosia, ja vidstupyv i tycheńko vsivsia na misce vachtovoho. V mene zjavyłosia sylne peredčuttia, ščo mene zaraz proženuť, tomu ja vziavsia zoseredženo rozdyvlatysia šarpani urahanom okołyci.

Horbovśkyj skazav:

— Po-perše, duže vam diakuju, Hennadiju. Ja perehlanuv usi vaši materiäly i mušu vam skazaty, ščo ce ščoś osoblyve. Šałeno cikavo. Vynachidlyvo, vytončeno... blyskavyčno...

— Pryjemno čuty, — uryvčasto skazav Komov. — Ałe?

— Čomu «ałe»? — zdyvuvavsia Horbovśkyj. — «I» — vy chočete skazaty. I bilšišť členiv Komisiji dotrymujeťsia cijeji ž dumky. Važko poviryty, ščo takyj ve- lyčeznyj obsiah roboty — sprava dvoch dib.

— Ja tut ni pry čomu, — sucho skazav Komov. — Spryjatlyvi obstavyny, ot i vse.

— Ni, ne kažiť, — žvavo zaperečyv Komov. — Pohod'tesia, vy napered znały, z kym mały spravu. Ce ne prosto — znaty napered. A potom — vaša rišučišť, intuji- cija... energija...

— Diakuju, Łeonide Andrijovyču, — povtoryv Komov, trochy pidvyščyvšy ho- los.

Horbovśkyj pomovčav i raptom duže tycho zapytav:

— Hennadiju, jak vy ujavljate sobi podalšu dolu Maluka?

Vidčuttia, ščo mene zaraz, nehajno ž, za klip oka, z najmožlyvišoju švydkistiu i priamotoju poprosiať z rubky, dosiašlo v meni apoheju. Ja ziščulyvsia i perestav dychaty.

Komov skazav:

— Maluk bude poserednykom miž Zemljeju i aborygenamy.

— Ja rozumiju, — skazav Horbovśkyj. — Ce buło b čudovo. A jakščo kontakt ne vidbudeťsia?

— Łeonide Andrijovyču, — promovyv Komov tvrdo. — Davajte hovoryty priamo. Davajte skažemo vhołos te, pro ščo my z vamy zaraz dumajemo, i te, čoho pobojujemosia nad use. Ja prahnu peretvoryty Maluka na znariaddia Zemli. Dla cioho ja vsima dostupnymy meni zasobamy i zovsim neščadno, jakščo tak možna vyslovytyś, prahnu vidnovyty v niomu ludynu. Vsia składnišť polahaje v tomu, ščo ludśka psychika, ludśke, zemne stavłennia do svitu najbilšoju miroju, vočevyd', čuži aborygenam, ščo vychovaly Maluka. Vony vidštovchujuťsia vid nas, vony ne

chočuť nas. I cym stavlenniam do nas naskriž prosiaknuta vsia pidsvidomist' Maluka. Na ščastia čy na neščastia, aborygeny załyšyly v Malukovi dostatnio ludianoho, ščob my otrymaly možlyvist' zavołodity joho svidomistiu. Sytuacija, ščo vynykła zaraz, — situacija krytyčna. Svidomist' Maluka naležyt' nam. Pidsvidomist' — jim. Konflikt duže važkyj i ryzykovanyj, ja ce čudovo usvidomljuju, ale cej konflikt možna rozvjazaty. Meni potribno šče bukvalno kilka dniv, ščob pidhotuvaty Maluka. Ja rozkryju jomu spravžnij stan rečej, zvilniu joho pidsvidomist', i Maluk peretvoryťsia ciklom i povnistiu na našoho spivrobotnyka. Vy ne možete ne ujavlady, Leonide Andrijovyču, jaku cinnist' stanovyť dla nas taka spivpracia... Ja perebčaaju bahato trudnoščiv. Naprykład, pidsvidome vidštovchuvannia v pryncypi može peretvoryťsia dla Maluka — pisla toho, jak my rozkryjemo jomu spravžnij stan rečej — u svidome prahnennia zachystyty vid nas svoju «domivku», svojich riativnykiv i vychovateliv. Može, vynyknuť novi nebezpečni napružennia. Ale ja vpevnenyj: my zmožemo perekonaty Maluka, ščo naši cyvilizaciji — ce rivni partnery zi svojimy česnotamy i vadamy, i todi vin, jak poserednyk miž namy, zmože vse žyttia čerpaty i z cijej, i z inšoji storony, ne pobojujučys ni za tych, ni za druhych. Vin pyšatymeťsia svojim nadzvyčajnym stanovyščem, žyttia joho bude radisne i nasyčene... — Komov pomovčav. — My povynni, my zobovjazanni ryzyknuty. Takoji nahody bilše ne bude nikoły. Oš moja točka zoru, Leonide Andrijovyču.

— Rozumiju, — skazav Horbovs'kyj. — Znaju vaši ideji, cinuju jich. Znaju, v imja čoho vy proponujete ryzyknuty. Ale pohod'tesia, ryzyk ne povynen perevyščuvaty jakojiš meži. Zrozumijte, z samoho počatku ja buv na vašomu boci. Ja znav, ščo my ryzykujemo, meni buło strašno, ale ja postijno dumav: a raptom myneťsia? Jaki perspektyvy, jaki možlyvosti!.. I šče ja veš čas dumav, ščo my zavždy vstyhnemo vidstupyty. Meni j na dumku ne spadało, ščo chłopčyk vyjavyťsia takym komunikabelnym, ščo sprava zajde tak daľeko vže čerez dvi doby. — Horbovs'kyj zrobyv pauzu. — Hennadiju, kontaktu ž ne bude. Čas byty vidbij.

— Kontakt bude! — skazav Komov.

— Kontaktu ne bude, — mjako, ale napolehlyvo povtoryv Horbovs'kyj. — Vy ž čudovo rozumijete, Hennadiju, ščo my majemo spravu zi zhornutoju cyvilizacijeju. Z rozumom, zamknеныm na sobi.

— Ce ne zamkneniť, — skazav Komov. — Ce kvazizamkneniť. Vony sterylizuvaly planetu i javno utrymujut' jiji v takomu stani. Vony čomuś poriatuvaly i vychovaly Maluka. Vony, narešti, duže nepohano poinformovani pro ludstvo. Ce kvazizamknutiť, Leonide Andrijovyču.

— Nu, Hennadiju, absolutna zamkneniť — ce teoretyčna idealizacija. Zvyčajno, zavždy załyšajetsia jakaś funkciönalna dijalnist', spriamovana nazovni, naprykład, sanitarno-hihijenična. Ščo ž stosujeťsia Maluka... Zvyčajno, vse ce domysly, ale ž jakščo cyvilizacija dosyt' stara, humanizm jiji mih peretvoryťs na bezumovnyj sociälnyj reflex, na sociälnyj instynkt. Nemovla buło vriatovane tilky tomu, ščo v takij akciji buła potreba...

— Vse ce možlyvo, — skazav Komov. — Ne v domysľach zaraz sprava. Važlyvo te, ščo ce kvazizamkneniť, ščo łazivky dla kontaktu załyšajuťsia. Zvyčajno, proces zblyžennia bude duže tryvalym. Može, znadobyťsia u pivtora, u dva razy bilše času,

niž dla zblyžennia zi zvyčajnoju rozimkненоju cyvilizacijeju... Ni, Leonide Andrijovyču. Pro vse ce ja dumav, i vy sami čudovo rozumijete, ščo ničoho novoho vy meni ne skazały. Vaša dumka proty mojej — i tilky. Vy proponujete vidstupyťsia, a ja choču vykorystaty cej jedynyj šans do kincia.

— Hennadiju, ne tilky ja vvažaju, ščo kontaktu ne bude, — tycheńko skazav Horbovskýj.

— A chto ž išče? — pocikavyvsia Komov iz ľehkoju ironijeju. — Avhust-Johann-Marija Bader?

— Ni, i ne tilky Bader. Česno kažučy, ja pryčovav vid vas odnu kozyrnu kartu, Hennadiju... Vam nikoły ne spadało na dumku, ščo Šura Semenov ster bortžurnaľ ne na planeti, a šče v kosmosi; ne tomu, ščo pobačyv rozumnych čudovyšk, a tomu, ščo šče v kosmosi zaznav napadu i vyrišyv, ščo na planeti panuje vysokorozvynena agresyvna cyvilizacija? Nam ce spało na dumku. Ne vidrazu, zvyčajno, — spočatku my prosto zrobyły pravylni vysnovky z nepravylnoho zdohadu, jak i vy. Ta ščoyno cia dumka pryjšla nam u hoľovu, my počały vyvčaty navkoľoplanetnyj prostir. I ot dvi hodyny tomu pryjšlo povidomľennia, ščo johu, narešti, vyjavyły. — Horbovskýj zamovk.

Ja dokľadav čymaľch zusyl, ščob ne zakryčaty: «Chto? Chto vyjavľenyj?» Na moju dumku, Horbovskýj čekav takoho vyhuku. Ale ne dočekavsia. Komov movčav. Horbovskýj buv zmušenyj provadyty dali.

— Vin čudovo zamaskovanyj. Vin pohľynaje majže vse prominnia. My by nikoły johu ne znajšly, jakby ne šukały navmysno, ta j to dovelosia zastosuvaty ščoś zovsim nove — meni pojasnyły, ale ja ne zrozumiv, ščo same — jakyjś vakuumnyj koncentrator. Korotše kažučy, my johu namacały i vziały na abordaž. Suputnyk-avtomat, ščoś na kštaľ ozbrojenoho vartovoho. Sudiačy z dejakych detaľej konstrukciji, johu vstanovyły tut Bľukači. Duže davno vstanovyły, bľyžko sotni tysiač rokiv tomu. Na ščastia dla učasnykiv proektu «Kovčeh», vin mav tilky dva zariady. Peršyj zariad buv vypuščenyj u nezapamjatni časy, my vže teper, napevno, i ne di-znajemosia po komu. Druhuj zariad prypav na dolu Semenovych. Bľukači vvažaly ciu planetu zaboronenoju, inšoho pojasnennia ja prydumaty ne možu. Pytannia: čomu? U svitli toho, ščo my znajemo, vidpovid' može buty tilky odna: vony na svo-jemu dosvidi zrozumily, ščo misceva cyvilizacija nekomunikabelna, bilše toho — vona zamknena, bilše toho — kontakt zahrožuje serjoznymy potriasinniamy dla ci-jeji cyvilizaciji. Jakby na mojemu boci buv tilky Avhust-Johann-Marija Bader... Ale, naskilky ja pamjataju, vy zavždy z velykoju povahoju vidhukuvalyś pro Bľukačiv, Hennadiju. — Horbovskýj znovu pomovčav. — Ta sprava ne tilky v tomu. Za inšych rivnych umov my, nezvažajučy navif na dumku Bľukačiv, mohly b dozvoľty sobi duže oberežni, duže postupovi sprobly rozhornuty cych zhornutych aborygeniv. U hiršomu vypadku naš dosvid zbahatyvsia b šče odnym negatyvnym rezultatom. My postavyły b tut jakyj-nejbud' poperedžuvalnyj znak i zabralyś by heľ. Ce buło b spravoju ľyšše našych dvoch cyvilizacij... Ta sprava v tomu, ščo miž našymy dvoma cyvilizacijamy, jak miž moľotom i kovadľom, opynyľasia zaraz tretia, i za ciu tretiu, Hennadiju, za jiji jedynoho predstavnyka, Maluka, my ot uže kilka dib nesemo vsiu povnotu vidpovidalnosti.

Ja počuv, jak Komov hľyboko zitchnuv, i zapala dovha movčanka. Koły Komov

zahovoryv zнову, hołos u nioho buv jakyjś nezvyčajnyj, jakyjś nadłamanyj. Zahovoryv vin pro Błukačiv: spočatku podyvuvavsia z toho, ščo Błukači, vstanovyvšy ochoronnyj suputnyk, pišly na ryzyk, ščo mežuvav zi złočynnistiu, ale potim sam že zhadav nepriami dani, zhidno z jakymy Błukači zavždy podorožujuť ciłymy eskadramy i kožnyj odynočnyj zorelit u jichnij ujavi ne može buty ničym inšym, krim avtomatyčného zonda. Pohovoryv vin i pro te, ščo j na Zemli dobihaje kincia pivstolitnia varvarška doba odynočnych polotiv u vilnyj pošuk — zabahato žertv, zabahato bezhłuzdych pomyłok, zamało korysti. «Tak, — pohodžuvavsia Horbovškyj, — ja tež pro ce dumav». Potim Komov zhadav pro vypadky zahadkovoho ščeznenia avtomatyčnych rozvidnykiv, zapuščenych do dejakych planet. «V nas use ruky ne dochodyły proanalizuvaty ci znyknennia, ale ž teper vony postajuť u novomu svitli». — «I spravdi! — z entuziazmom pidchopyv Horbovškyj. — Pro ce ja zovsim ne podumav, ce duže cikava dumka». Pohovoryły pro ochoronnyj suputnyk, podyvuvavšysia, ščo vin nis łyše dva zariady, zrobyły sprobu prykynuty, jaki ž u takomu vypadku mały buty ujavlennia Błukačiv pro zasełeniš Vsesvitu, zrobyły vysnovok, ščo v kincevomu pidsumku vony ne duže vidrizniajuťsia vid našych ujaveń, ale sama soboju zjavlajeťsia dumka, ščo Błukači, očevyžno, spodivalysia povernutysia siudy, ta ot čomuś ne povernuľysia — možlyvo, Borovyk maje raciju, vvažajučy, ščo Błukači vzhali zaľyšyły Gałaktyku. Komov napivžartoma zaproponuvav, ščo aborygeny i je Błukačamy, jaki vhamuvavšysia, nasytyvšys zovnišnioju informacijeju, i zamknuľys na sobi. Horbovškyj zнову natiaknuv na ideji Komova i tež žartoma počav joho dopytuvaty, jak naležyť ociniuvaty taku evoluciju Błukačiv u svitli teoriji vertykalného progresu.

Potim pobałakały pro zdorovja doktora Mbohy, perestrybnuły raptovo na vmyrotvorennia jakojiś Ostrivnoji Imperiji ta pro rol u ciomu vmyrotvorenni jako hoś Rudolfa, jakoho vony takož čomuś nazyvavly Błukačem; pľavno j jakoś nevłovymo perejšly vid Rudolfa do pyttannia pro meži kompetenciji Rady Gałaktyčnoji Bezpeky, pohodyľys na tomu, ščo do cijej kompetenciji vchodiat tilky humanoidni civilizaciji... Duže švydko ja perestav rozumity, pro ščo vony rozmovlajuť, a hołovne — čomu vony rozmovlajuť same pro ce.

Potim Horbovškyj skazav:

— Ja vas zovsim zamorduvav, Hennadiju, vybačte. Jdiť vidpočyvaty. Duže pryjemno buło z vamy pospiłkuvatysia. My ž taky vže davneńko ne bačyľysia.

— Ale nezabarom, zvyčajno, pobačymosia zнову, — promovyv Komov z hirkotoju.

— Tak, dumaju, dniv čerez dva. Bader uže v dorozii, Borovyk tež. Ja hadaju, ščo pislazavtra veś KOMKON bude na bazi.

— Otže, do pislazavtra, — skazav Komov.

— Peredajte vitannia vašomu vachtovomu... Stasevi, zdajeťsia. Duže vin u vas... takyj... strojovyj, ja b skazav. I Jakovu, Jakovu obovjazkovo peredavajte vitannia! Nu, i vsim inšym, zvyčajno.

Vony poproščavšysia.

Ja sydiv tycho, jak myša, i prodovžuvav bezhłuzdo vytriščatysia na ohladovyj ekran, ničoho ne bačacy, ničoho ne rozumijučy. Za spynoju u mene ne buło čuty ni zvuku. Chvyľyny tiahľysia nesterpno povilno.

Vid bažannia obernutysia v mene zakamjaniła šyja i kołoło pid łopatkoju. Meni buło ciłkom zrozumio, ščo Komov vraženyj. U vsiakomu vypadku, ja buv duže vraženyj. Ja šukav vidpovid' za Komova, ta v hołovi u mene bezhluzdo krutyłosia tilky odne: «A ščo meni Błukači? Tež meni, Błukači! Ja j sam, u jakomuś sensi, Błukač...»

Raptom Komov skazav:

— Nu a vaša dumka, Stasiu?

Ja mało ne bovknuv: «A ščo nam Błukači?» — ale strymavsia. Prosydiv sekundu, ne miniajučy pozy, dla považnosti, a potim povernuvsia razom iz krisłom. Komov, poklavšy pidboriddia na spleteni palci, dyvyvsia na pohasłyj ekran vizora. Oči johu buły napivzapluščeni, rot jakyjś skorbotnyj.

— Napevno, dovedešsia vyčekaty... — skazav ja. — Ščo ž robyty... Ta j Maluk, može, bilše ne pryjde... U vsiakomu vypadku, ne skoro pryjde...

Komov usmichnuvsia krajem rota.

— Maluk-to pryjde, — skazav vin. — Maluk nadto lubyť stavyty pytannia. A ujavlajete, skilky v nioho zaraz novych zapytań?

Ce buło majže slovo v slovo te, ščo skazav u kajut-kompaniji Vanderchuze.

— Todi, može... — proburmotiv ja nerišuče, — može, i spravdi krašče...

Nu ščo ja mih jomu skazaty? Pisla Horbovškoho, pisla samoho Komova, ščo mih skazaty nepomitnyj peresičnyj dvadciatyričnyj kibertechnik zi stažem praktyčnoji šisť iz połovynoju dib, — chłopeć, može, i nepohanyj, praciovytyj, bahato čym cikavyťsia i take inše, ale, treba vyznaty, ne velykoho rozumu, prostuvatyj, nevihłas...

— Može, — mlavo skazav Komov. Vin pidniavsia, popriamuvav, šarkajučy pidošvamy, do vychodu, ale na porozi spynyvsia. Oblyččia johu raptom skryvyłosia. Vin majže vyhuknuv: — Nevže ž nihto z vas ne rozumije, ščo Maluk — ce vypadok jedynyj, vypadok, po suti spravy, nemožlyvyj, a tomu jedynyj i ostannij! Adže cioho bilše ne stanešsia nikoły. Rozumijete? Ni-ko-ły!

Vin pišov, a ja załyšyvsia sydity oblyččiam do raciji ta spynuju do ekranu i namahavsia rozibratysia ne stilky navit' u dumkach svojich, skilky u počuttiach. Nikoły!.. Avžež, nikoły. Jak my vsi tut zapłutały! Bidołašnyj Komov, bidołašna Majka, bidołašnyj Maluk... A chto najbidołašnišyj? Teper my, zvisno, zaberemosia zvidsy. Malukovi poľehšaje, Majka pide včytysia na pedahoha, tož, mabuť, najbidołašnišyj — Komov. Ce ž treba pryduMATy: natknutyś — osobysto natknutyś! — na unikalnu sytuaciju, na unikalnu možlyvist' pidvesty narešti pid svoji ideji eksperymentalnyj bazys, i raptom — use škereberť! Raptom toj samyj Maluk, ščo mav by staty virnym pomičnykom, bezcinnym poserednykom, hołovnym taranom, ščo troščyt' usi pereškody, sam peretvoriuješsia na hołovnu pereškodu... Adže ne možna ž stavyty pytannia: majbutnie Maluka čy vertykalnyj progres ludstva. Tut jakaś łogična kaverza, na zrazok aporij Zenona³¹... Čy ne kaverza? Čy spravdi tak slid

---

³¹ Jdešsia pro davniogreckoho filosa Ełejškoho, kotryj dla zachystu včennia Parmenida pro jedyne neporušne buttia sformuluvav riad aporij («nerozvjaznych položeh»), pokazavšy, ščo vyznannia realnosti množynnosti ruchu pryzvodyť do łogičnych superečnostej.

stavyty pytan'nia? Ludstvo vse-taky... Zamyslenyj, ja povernuvsia v krisli oblyččiam do ekrana, neuvažno ohlanuv okołyci i achnuv. Velyki pytan'nia myttievo vylytyly u mene z hołovy.

Urahanu jak ne buvalo. Vse navkoło buło biłe vid ineju i snihu, a Tom stojav zovsim poriad iz korabl'em, na samij meži mertvoji zony, pered vchidnym lukom, i ja vidrazu zrozumiv, ščo ce Maluk sydyť tam na snihu i ne zvažujet'sia uvijty — samotnij, rozryvajučyś miž dvoma cyvilizacijamy...

Ja schopyvsia i hałopom pomčav korydorom. U kesoni ja mašynalno scho-pyvsia buło za dochu, ale vidrazu ž požburyv jiji, vsim tiłom vdaryvsia v peretyнку luka i vyvalyvsia nazovni. Maluka ne buło. Pryšełepkuvatyj Tom zapałyv vohnyk, vyprošujučy nakaziv. Use buło biłe j iskryłosia u svitli społochiv. Ale bila samoho luka, v mene pid nohamy čorniv jakyjś kruhlyj predmet. Ja pozadkuvav. Kazna-jaka dykiť ujavyłaś meni na myť. Ja navit' ne vidrazu prymusyv sebe nachylytysia.

Ce buv naš mjač. A na mjač buv napnutyj obruč iz «tretim okom». Objektyv buv rozbytyj, ta j uzahali obruč mav takyj vyhlad, nače pobuvav pid obvalom.

I žodnoho slidu na snižnij zavołoci.

ZAVERŠENIA

Vin vyklykaje mene šcorazu, koły jomu kortyť pobałakaty.

— Zdrastuj, Stasiu, — kaže vin. — Pohovorymo? Davaj?

Dla zvjazku vydileno čotyry hodyny na dobu, ale vin nikoły ne dotrymujeťsia rozkładu. Vin joho ne vyznaje. Vin vyklykaje mene, koły ja splu, koły ja sydžu u vannij, koły ja pyšu dopovidi, koły ja hotujusia do čerhovoji rozmovy z nym, koły ja dopomahaju chłopciam i divčatom, jaki po gvyntyku perebyrajuť ochoronnyj suputnyk Błukačiv... Ja ne serdžuś. Na nioho nemožyvo serdytyś.

— Zdrastuj, Maluče, — vidhukujuś ja. — Avžež, davaj pobałakajemo.

Vin mrużyťsia, nenače vid zadovołennia, i stavyť svoje standartne zapytannia:

— Ty zaraz spravžnij, Stasiu? Čy ce tvoje zobražennia?

Ja zapevniaju joho, ščo ce ja vlasnoho personoju, Staś Popov, osobysto i bez nijakych zobraženń. Uže bahato raziv ja pojasniuvav jomu, ščo ne vmiju stvorivaty zobraženń, i vin, ja dumaju, davnym-davno ce zrozumiv, ale zapytannia załyšajetsia. Može, vin tak žartuje, može, bez cioho zapytannia vin i ne ujavlaje sobi normalnoho obminu pryvitanniamy, a može, jomu prosto podobajeťsia slovo «zobražennia». Je v nioho ulubłeni slova — «zobražennia», «fenomenalno», «po bim-bom-bramse-lach»...

— Čomu oko bačyť? — počynaje vin.

Ja pojasniuju jomu, čomu bačyť oko. Vin uvažno słuchaje, postijno torkajučyś do svojich očeј dovhymy čutlyvymy palciamy. Vin čudovo vmije słuchaty, i choča zaraz vin oblyšyv ciu svoju maneru — metatysia jak pidpałenyj, koły joho ščo-nebud' osoblyvo vražaje, — ja postijno vidčuvaju v niomu jakyjs azart, prychovanu bujnu prystrast', vsepohlynavučyj zachvat piznavannia, jakyj, na žal, nedostupnyj meni i jakyj nemožyvo opysaty.

— Fenomenalno! — chvałyť vin, koły ja zakinčuju. — Łuskunčyk! Ja ce obdu-maju, a potim spytaju šče raz...

Miž inšym, ci joho samotni rozumuvannia nad počutym (šaľenyj tanok mjaziv oblyččia, chytromudri uzory z kaminnia, hiłok, lystia) navodiať joho inkoły na duže dyvni zapytannia. Ot i zaraz:

— Jak diznaľysia, ščo ludy dumajuť hołovoju? — pytaje vin.

Ja trochy spantelyčenyj i počynaju borsatyś. Vin słuchaje mene, jak i raniše, uvažno, i postupovo ja vyplyvaju, namacuju tverdij grunt pid nohamy, i vse jde niby hładeńko, i oby dva my niby zadovołeni, ta koły ja zakinčuju, vin ohołošuje:

— Ni. Ce duže indyvidualno. Ce ne zavždy i ne vsiudy. Jakščo ja dumaju tilky hołovoju, to čomu ja zovsim ne možu mirkuvaty bez ruk?..

Ja vidčuvaju, ščo my perechodymo na slyžku temu. Centr kategorično naka-zav meni bud'-ščo unykaty rozmov, jaki mohły b navesty Maluka na ideju aboryge-niv. I nakazav, slid skazaty, pravylno. Zovsim unyknyty takych rozmov ne vdajeťsia, i ostannim časom ja pomityv, ščo Maluk jakoś duže važko perežyvaje navit' vlasni pošyľannia na sposib svoho žyttia. Može, počynaje zdohaduvatysia? Chto joho znaje... Ja vže kilka dniv čekaju joho priamoho zapytannia. Choču cioho zapytannia i bojuś joho...

— Čomu vy môžete, a ja ne možu?

— Cioho my šče do puttia ne znajemo, — ziznajuš ja i oberežno dodaju: — Je prypuščennia, ščo ty taky ne zovsim ludyna...

— Todi ščo ž take ludyna? — nehajno dopytuješsia vin. — Ščo take ludyna zovsim?

Ja dosyť pohaneňko ujavlaju sobi, jak možna vidpovisty na take zapytannia, i obiciaju rozpovisty jomu pro ce nastupnoji zustriči. Vin zrobyv z mene spravžnioho encykłopedysta. Inodi ja ciłodobovo zakovtuju i perevariju informaciju. Hołovnyj Informatorij praciuje na mene, najkрупniši speciälisty z usiakych hałuzej znaň praciujuť na mene, ja maju pravo bud'-jakoji chvyłyny zvjazatysia z kym-nebud' iz nych i prosyty rozjasneň — stosovno modeluvannia P-abstrakcij, obminu rečovyn v abisalnych formach žyttia, metodyky pobudovy šachovych etiudiv...

— U tebe vtomłenyj vyhlad, — spivčutlyvo pomičaje Maluk. — Ty vtomyvsia?

— Puste, — kažu ja. — Terpity možna.

— Dyvno, ščo ty vtomluješsia, — povidomlaje vin zamysleno. — Ja čomuś ničoły ne vtomlujuš. A ščo take, vlasne, vtoma?

Ja nabyraju v hrudy jakomoha bilše povitria i počynaju pojasniuvaty jomu, ščo take vtoma. Ne perestajučy słuchaty, vin rozkladaje pered soboju kaminčyky, jaki obrobyv dla nioho staryj dobryj Tom, nadavšy jim formy kubykiv, kul, paralełepipediv, konusiv i składnišych figur. Na tu myť, koły ja zakinčuju, pered Malukom vyrostaje duže składna sporuda, heť ni na ščo ne schoža, ale popry te po-svojemu harmonijna i po-čudernačkomu osmyslena.

— Ty rozpoviv čudovo, — kaže Maluk. — Skažy meni, naša besida zapysujeťsia?

— Tak, zvyčajno.

— Zobražennia harne, čitke? Zobražennia!

— Jak zavždy.

— Todi nechaj na ciu figuru hlane did. Pohlaň, didu: vuzły ostyhannia tut, tut i tut...

Malukiv did, Pavło Ołexandrovyč Semenov, praciuje v hałuzi realizaciji abstrakcij u rozuminni Parsyvala. Vin dosyť peresičnyj učenyj, ale velykyj erudyt, i Maluk pidtrymuje z nym postijnyj tvorčyj zvjazok. Pavło Ołexandrovyč kazav meni, ščo Maluk mirkuje často-husto najivno, ale zavždy oryginalno, i dejaki z joho pobudov stanovlať pevnij interes dla teoriji Parsyvala.

— Obovjazkovo, — kažu ja. — Neodminno peredam. Siohodni ž.

— A može, ce durnyci, — raptom zajavlaje Maluk i odnym ruchom zmitaje usiu svoju konstrukciju. — Ščo zaraz poroblaje Lova? — pytaje vin.

Lova — ce staršyj inžener bazy, velykyj žartivnyk i anekdotnyk. Koły Lova bałakaje z Malukom, navkołoplanetnyj eter zapovnujeťsia rehotom i azartnym vereškom, a ja vidčuvaju ščoś schože na revnošči. Maluk duže lubyť Lovu j obovjazkovo ščorazu zapytuje pro nioho. Inodi vin pytaje i pro Vanderchuze, i todi vidčuvajeťsia, ščo sołodka tajemnycia bakenbardiv dosi załyšyľasia dla nioho nerozhadanoju i hostroju. Raz čy dva vin zapytav pro Komova, i meni doveľosia pojasnyty jomu, ščo take proekt «Kovčeh-2», a takož naviščo ciomu proektovi potriben xenopsycholog. A ot pro Majku vin ne zapytav žodnoho razu. Koły ja sam zrobyv sprobu počaty pro

neji rozmovu, koľy zrobyv sprobu pojasnyty, ščo Majka, jakščo j obmaniuvaľa, to dla joho ž, Malukovoji, korysti, ščo z nas čotyrjoch Majka peršoju zrozumiľa, jak važko Malukovi i jak vin potrebuje dopomohy, — koľy ja zrobyv sprobu vse ce jomu roztlumačyty, vin prosto pidvivia i pišov heť. I točnisińko tak samo vin pidvivia i pišov, koľy ja odnoho razu, do slova, počav pojasniuvaty jomu, ščo take brechnia...

— Lova spyť, — kažu ja. — U nas tut zaraz nič, virniše, ničnyj čas bortovoji doby.

— Otže, ty tež spav? Ja tebe znovu rozbudyv?

— Ce ne strašno, — kažu ja ščyro. — Meni cikaviše z toboju, niž spaty.

— Ni. Ty jdy i spy, — rišuče rozporiadžajeťsia Maluk. — Dyvni my vse ž taky stvorinnia. Obovjazkovo nam potribno spaty.

Ce «my» balzomom lleťsia na moje serce. Vtim, ostannim časom Maluk často kaže «my», i ja vže potrochu počav zvykaty.

— Jdy spaty, — povtoriuje Maluk. — Aťe tilky skažy meni spočatku: poky ty spyš, nihto ne pryjde na cej bereh?

— Nihto, — kažu ja, jak zavždy. — Možeš ne turbuvatysia.

— Ce dobre, — kaže vin zadovoleno. — To ty spy, a ja pidu podumaju.

— Avžež, idy, — kažu ja.

— Do pobačennia, — kaže Maluk.

— Do pobačennia, — kažu ja i vidklučajusia.

Aťe ja znaju, ščo bude dali, i ja ne jdu spaty. Meni ciľkom zrozumiľa, ščo siohodni ja znovu ne vyspluť.

Vin sydyť u svojij zvyčnij pozi, do jakoji ja vže zvyk i jaka meni vže ne zdajeťsia nesterpnoju. Jakyjś čas vin vdyvlajeťsia u zhasťyj ekran u čoli staroho Toma, potim pidvodyť oči do neba, nenače spodivajeťsia pobačyty tam, na dvochsotkilometrovij vysoti, moju bazu, zistykovanu iz suputnykom Bľukačiv, a za joho spynoju rozstyľa-jeťsia znajomyj meni pejžaž zaboronenoji planety Kovčeh — piščani diuny, šapka tumanu, ščo ruchajeťsia nad hariačymy močaramy, pochmuryj chrebet udaľny, a nad nym — tonki dovhi liniji veľyčeznych, jak i raniše, ta, može, povik zahadkovych sporud, niby hnučki, tryvožno tremtiači anteny veľetenškoji komachy.

Tam u nych zaraz vesna, na kuščach porozpuskaľysia veľyky, nespodivano ja-skravi kvity, nad diunamy strumenyť teple povitria. Maluk rozhubľeno ozyrajeťsia, palci joho perebyrajuť vidšlifovani kaminčyky. Vin dyvyťsia čerez pleče v bik chrehta, vidvertajeťsia i jakyjś čas sydyť neruchomo, pochniupyvšy hoľovu. Potim, navažyvšyś, vin prostiaha je ruku prosto do mene i natyskaje kľavišu vykľyku pid samym nosom Toma.

— Zdrastuj, Stasiu, — kaže vin. — Ty vže pospav?

— Tak, — vidpovidaju ja. Meni smišno, choča spaty žach jak chočeťsia.

— A dobre buľa b zaraz pohratysia, Stasiu. Pravda?

— Tak, — kažu ja. — Ce buľa b nezľa.

— Cvirkun u zapičku, — kaže vin i jakyjś čas movčyť.

Ja čekaju.

— Harazd, — badioro kaže Maluk. — Todi davaj znovu porozmovlajemo. Davaj?

— Zvyčajno, — kažu ja. — Davaj.

ZMIST

ROZDIĀ I POROŹNEČA I TYŠA.....	2
ROZDIĀ II TYŠA I HOŁOSY.....	9
ROZDIĀ III HOŁOSY TA PRYVYDY.....	17
ROZDIĀ IV PRYMARY TA LUDY	30
ROZDIĀ V LUDY I NELUDY	45
ROZDIĀ VI NELUDY I ZAPYTANNIA.....	59
ROZDIĀ VII ZAPYTANNIA I SUMNIVY	74
ROZDIĀ VIII SUMNIVY I RIŠENNIA.....	84
ZAVERŠENNIA	99
ZMIST	103